

Elemente

N° 156

de

Istori'a Romaniloru

pentru

scoalele poporale

22. OCT. 2019

de

A. Treb. Laurianu.

Editiunea a nou'a corrèssa si adausa.

S i b i u,

Tipariulu si provedietur'a tipografiei lui S. Filtsch (W. Kraft.)

1871.

Instrucțiune

pentru

propunerea Istoriei.

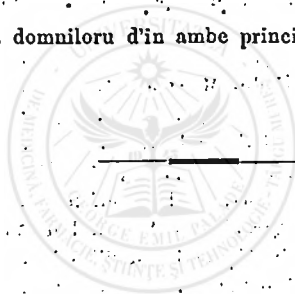
La propunerea Istoriei professorii voru narrá mai întâiu ei insii bucat'a istorica despre care au se tractedie, cu cuvente câtu voru poté mai simple si mai potrivite cu intiellegera scolariloru, le voru desteptá luarea a mente asupra locului in care s'au petrecutu evenimentele, si asupra timpului candu s'au intemplatu acestea. Ei voru repetí acést'a de dóue, si unde cere trebuinti'a, si de trei ori; apoi voru invitá mai întâiu pre scolarii cei buni se reproduca celle narrate de densii, dupa aceea voru provocá pre cei mai tardíi la mente. Cându professorii se voru fi convinsu că scolarii au coprinu deplinu obiectulu, ii voru pune se citésca testulu d'in carte, facéndu-i se ieo a mente la frasele si la terminii intrebuintiati. Candu aru veni la nisce termini necunoscuti, professorii ii voru esplicá cu tóta essactitatea, si nu voru lassá pre scolari se'i intrebuintiedie pâna ce nu voru fi incredintiati că i-au intiellesu deplinu.

In fine dupa dóue séu trei recitiri, professorii voru provocá pre scolari se recitedie bucat'a istorica in frase correcte. Dara se voru padí de a lassá pre scolari se memoredie, in modu mecanicu, frase mórte séu neintiellesse de densii, cari nu facu alta de câtu obossescu mentea scolariloru si i descurgédia de la invetiatura.

Tabla de materia.

	Pagin'a.
A. Starea Daciei înainte de venirea Romaniloru	1
I. Scirilo celle mai vechi despre locuitorii tierriloru de la Dunare	1
II. Contactulu Romaniloru cu Dacii	2
B. Starea Daciei suptu Traianu si urmatorii lui	6
I. Bataile lui Traianu cu Dacii	6
II. Daci'a suptu domni'a Romaniloru	9
C. Starea Daciei suptu imperatorii bizantini si suptu incursele barbariloru	14
I. Justinianu si urmatorii lui in imperiulu bizantinu	14
II. Venirea Bulgariloru	16
III. Venirea Unguriloru	18
IV. Crucéferii, si Romanii din Moesi'a	21
V. Venirea Tatariloru	24
D. Starea Daciei suptu domni independenti	25
I. Starea Romanei suptu Radu Negru si Michailu Bassaraba	25
II. Starea Moldaviei suptu Stefanu I. si fiii lui	27
III. Venirea Turciloru in Europ'a. — Mircea I domnulu Romaniei	28
IV. Alessandru I. domnulu Moldaviei si fiii sei	31
V. Joanne Corvinu de Unniade	33
EE. Starea Daciei dupa caderea Constantinopolei	36
I. Vladu V. cu supranumele Tiepesiu organisédia tierr'a militaresce	36
II. Stefanu cellu mare domnulu Moldaviei	39
III. Urmare	42
IV. Bogdanu domnulu Moldaviei, Radu cellu mare si Négu Bassaraba domnii Romaniei	46
V. Petru Raresiu domnulu Moldaviei, si Joanne Zapolea domnulu Transilvaniei	50
FF. Starea Daciei de la mórtea lui Petru Raresiu pana la mórtea lui Michailu Vitédiulu	54
I. Mircea III si fiii lui	54
II. Starea tierriloru romane pre tempulu lui Michailu Vitédiulu	57
III. Michailu se face domnu preste tóta Daci'a	61
IV. Adversitatile lui Michailu Vitédiulu, recuperarea Transilvaniei si mórtoa lui	64
G. Starea Daciei de la mórtea lui Michailu Vitédiulu pana la mórtea lui Constantinu Brancoveanu	68
I. Starea tierriloru Romane pre tempulu lui Sierbanu Bassaraba	68

	Pagin'a.
II. Basiliu Lupulu domnulu Moldaviei si Mateiu Bassaraba domnulu Romaniei	70
III. Constantinu Bassaraba domnulu Romaniei	73
IV. Sierbanu Cantacuzenu domnulu Romaniei	76
V. Constantinu Brancoveanu D-lu Romaniei	79
H. Starea Daciei de la mórtea-lui Constantinu Brancoveanu 1714 pána la scullarea lui Teodoru 1821. — Periodulu Fanariotiloru	84
I. Nicóla Mavrocordatu	84
II. Constantinu Mavrocordatu	86
III. Alessandru Ipsilante	90
IV. Starea tierrilor Romane de la annulu 1797 pána la annulu 1821	94
J. Starea Daciei de la scullarea lui Teodoru 1821 pána in dillele nóstre	97
I. Gregoriu Ghic'a domnulu Romaniei si Joanne Sturdi'a domnulu Moldaviei	97
II. Michailu Sturdi'a, Alessandru Ghic'a, Georgiu Bibescu, Gregoriu Ghic'a, Barbu Stirbeiu	100
III. Alessandru Joanne I Cusa	102
IV. Carolu I.	103
Tabla cronologica a domniloru d'in ambe principatele romane	104

Istori'a Romaniloru.

A.

Starea Daciei inainte de venirea Romaniloru.

I. Scirile celle mai vechi despre locuitorii tierriloru de la Dunare.

1. Riulu cellu mai mare allu Europei, care curge de la appusu spre resaritu sî se vérsa in marea négra, se numiá in vechime *Istru*, mai pre urma *Dunare*. D'in celle d'intáiu timpuri de cari avemu cunoscintie istorice, tierrile de a drépt'a acestui riu erá locuite de *Geti*; celle de a stâng'a d'in tienutulu Muresiului sî allu Tissei, de *Agatursi*; sî celle d'in tienutulu Oltului, Argesiului, Prutului, Dunastrului, Dunaprului sî Dunului, de *Scuti*.

2. *Getii* era unu poporu curagiosu, credea in unu Dieu sî in nemorirea sufletului, care invetiatura o primissera de la unu filosofu allu loru, anume Zalmosse. *Agatursii* era aplecati la luxu, sî portá sculle de auru. *Scutii* ducea o viétia nomadica, sî prin incursele loru in Asi'a, interritara pre Persi asupra sa.

3. Dariu fiulu lui Ustaspe regele Persiloru plecà d'in Asi'a cu o armata numerósa, sî vení pàna la Bosporulu Tracicu, preste care facù unu podu de vase sî trecù in Europ'a. Inaintandu prin Traci'a dede preste *Geti*, cari crediendu-se a fi destullu de tari, redicara armele assupra Persiloru, inse ei fura invinsi sî indatorati a merge cu Dariu in contra Scutiloru.

4. D'in tiérr'a Getiloru, Persii trecura Dunarea preste unu podu de lemnu, sî purcessera assupra Scutiloru. Acestia se retrasera prin locurile loru celle desierte, sî tramissera soli la Grecii de la Dunare, cá se ardia podulu sî se lasse pre Persi in manile loru. Candu intiellesse Dariu de acést'a, se întórse inderetu càtu potù mai curendu; lassà pre *Geti* se traiesca in

pace dupa legile si datinele lor, si ellu se dusse in Asi'a ¹⁾. An. inainte de Chr. 510.

5. Dupa acésta intemplantare *Getii* remassera in tiérr'a lor, si se luptara adesse ori cu Tracii si cu Macedonii pâna pre tempurile lui Filippu, candu fura respinsi de Macedoni câtra Dunare. Atunci ei trecura de a stang'a Dunarei si coprinsera locurile Scutiloru. Dupa mórtea lui Filippu, se scullà fiulu seu Alessandru, si turburà popórele de la Dunare. *Sirmu* regele Triballiloru fugi in insul'a *Peuce* d'entre gurile Dunarei; *Getii* se aperara cu armele, inse nepotendu-se mesurá cu falangea macedonica, se retrassera in desiertele lor. Atunci venira deputati la Alessandru, cari fiendu intrebati de câtra densulu, câ de cine se temu ei mai multu? respunsera: câ nu se temu de altulu, numai de ceru se nu cadia pre ei ²⁾.

6. Dupa mórtea lui Alessandru se scullà *Lisimachu* regele Traciei, assupra lui *Dromichete* care domniá atunci preste *Geti*. *Dromichete* trasse pre *Lisimachu* in nisce locuri sterpe si neamblate, apoi 'lu incungiurà si 'lu prinse cu tóta óstea lui. Dupa aceea 'lu dusse la cetatea *Eli'a*, si'lu tractà câtu se potù mai omenesce, apoi 'i dede drumulu fàrà se i cêra pretiu de rescumperare ³⁾. Annu inainte de Chr. 318.

Pucinu dupa acést'a venira la Dunare *Gallii*, cari dupa mai multe aventure intemeiara cetàtile *Taurunulu*, *Singidunulu*, *Noviodunulu* si altele. D'in pârtile de câtra média-nópte venira *Bastarnii*, incontra carora se luptara *Getii* suptu conducerea lui *Orole I*. In una d'in batàile acestea *Getii* se portara fórte reu; *Orole* i ossendí cá se se culce cu capulu in loculu petióreloru si se servésca ei pre femei. Aceste mesuri umilitórie remasera in lucrare, pâna candu *Getii* prin o nóua fapta barbatésca stersera rusinea patíta ⁴⁾. An. inainte de Chr. 170.

II. Contactulu Romaniloru cu Dacii.

1. Dupa ce Romanii 'si intemeiara statulu suptu siepte regi, in cursu de 244 de ani, prefacura domni'a in republica si coprinsera tóta Itali'a, apoi se intensera preste celle lalte tierri alle Europei, Asiei si Africei. Multa resistentia le facura Ma-

¹⁾ Herodotus *historiarum* libro IV., 48, 93, 100, 194 et seqq. ²⁾ *Arrianus* *Expedit. Alexandri* Libro I. 4. ³⁾ *Polyaenus* VII. 25. *Diodorus Siculus* de virt. et. vitiis I. XXI. ⁴⁾ *Iustinus* *historiarum* lib. XXXII. 3.

cedonii, inse mai pre urma cadiura si ei. Atunci Romanii se apropiara de Dunare, sî facura cunnoscintia cu Getii. Dara la Romani numai locuitorii d'in diosu de cataractele Dunarei se numescu *Geti*, cei d'in susu de cataracte d'in tienutulu Tissei sî allu Muresiului se dîcu *Daci*. Mai pre urma numele acesta iea o intendere totu mai mare, sî tóta tiérr'a de a stang'a Dunarei incependu de la riulu Maru (Morava) pàna la Borustene (Dunapru) se chiama *Daci'a* ¹⁾).

2. Càtra annulu 50 inainte de Christu domniá preste Daci regele Boirebiste, care avea langa sene pre invetiatalu Cineu in calitate de profetu sî de archiereu. Acestu invetiatu svatui pre Daci se sterpésca viile, sî ei ascultara fàra oppunere. Boirebiste deprinse pre Daci la arme sî suppose nu numai pre póprele vecine de a stang'a Dunarei, ci trecù sî preste apa d'incolo, de batù pre Gallii d'in vecinetate sî stinse cu totulu pre Boii d'in Pannoni'a; elu coprinse sî cetatile grecesci de pre langa marea négra pàna la Dunapru ²⁾).

3. Incurselc celle desse alte lui Boirebiste in Traci'a, Illuri'a sî celle-lalte provincie alle Romaniloru de prin pregiuru, supperara asiá de tare pre Juliu Cesare, in càtu acest'a dupa ce se întórse la Rom'a de la batàile incontra lui Pompeiu sî Pompeianiloru, 'si propuse se pornésca incontra Daciloru sî apoi se tréca in Asi'a incontra Partiloru. Inse mórtea lui Cesare mantui pre Daci sî pre Parti de perirea cu care era amenintiati ³⁾).

4. Dupa mórtea lui Cesare se tramise la Dunare Caiu, fratele lui Marcu Antoniu. Acest'a fu batutu de Daci sî de Bastarni la cetatea *Istrianiloru*; semnele militare luate de la Antoniu se addussera la Genucla, care erá o cetate a Daciloru. Boirebiste audiendu de certele, ce se nascussera intre Antoniu sî Octavianu, tramise deputati la acest'a, sî-i promise ajutoriu incontra lui Antoniu, déca sî Octavianu va voi se-i implinésca cererile salle. Dara Octavianu nu primí, sî asiá Boirebiste se dechiarà pentru Antoniu, inse curendu dupa aceea perí intr'o rescólla ce se nascù intre Daci.

5. Morindu Boirebiste, imperiulu Daciloru se desfacù in

¹⁾ Caesar de bello Gallico lib. VI. 25. Strabo Geogr. lib. VII. cap. 3.

²⁾ Plinius nat. histor. lib. IV. 25. ³⁾ Strabo Geogr. lib. VII. cap. 3 §. 11. ⁴⁾ Appinus de bellis Illyricis III. Suetonius in Julio 44. Vel-
Iulius Paterculus II. 59.

mai multe parti sî se redusese asiá de tare, in càtu Dacii nu potea inarmá in contra Romaniloru mai multu de 40,000 pàna la 50,000 de ómeni. Unulu d'entre capii Daciloru a nume Orole II., fu indemnatu de compatriotii sei se se scólle in contra Romaniloru, cari erá atunci desbinati între Antoniu si Octavianu. Orole addusse inainte doi cani cari se incaierara între sene, dara candu se mancá ei mai tare, le aretà unu lupu; canii indata ce'lu vediura, se lassara de a se mancá între sene, sî se luara dupa densulu. Atunci disse càtra Daci: asiá potu se faca sî Romanii candu ne voru vedé pre noi; deci mai bine se-i lassamu se se frece ei între sene ¹⁾).

6. In'adeveru, la annulu Romei 722 (séu 31 inainte de Chr.) se facù bataia decisiva la promontoriulu Actiu (in Epiru), sî Octavianu prefacù republic'a in imperiu, sî luà numele de Augustu (adeca allessu de Dieu). Liciniu Crassu care comandá in Macedoni'a, chiamatu de Orole in contra celloralti Daci, trecù Dunarea, sî in cea d'intàiu lovitura imprastià pre Daci, apoi incungiurà cetatea in care se trassessera dupa bataia. Unu militaru grecu bagà nóptea pre Romani in cetate. Dacii vediendu-se venduti, se uccissera unii pre altii cá se nu pice in manile Romaniloru. De acollo Crassu dusse óstea la o pescera mare sî intarita fôrte, numita Cir'a, la care se dicea cà aru fi fugitu titanii candu fura invinsi de diei. Acollo-si dussera Dacii tóte lucrurile loru celle pretiöse, sî se inchisera intr'ins'a, Crassu astupà tóte intrarile sî essiturile, sî constrinse pre ómeni prin fóme a se suppone.

7. Dupa aceea Crassu purcesse in contra celloralti Daci, sî ajunse la cetatea Genucl'a, care erá cea mai tare d'entre tóte cetatile ce stá suptu commandulu lui Zurasse, (altu capu allu Daciloru). Acollo se tienea semnele militare luate de la Antoniu. Dupa multa lupta Romanii luara cetatea; dara pre Zurasse nu lu potura prende, fiendu cà acest'a se dussesse la Scuti dupa ajutoriu. Liciniu Crassu se întórse in Traci'a, éra de aci se dusse la Rom'a sî triumfà despre Traci sî despre Daci ²⁾. An. inainte de Chr. 26.

8. Pre candu Liciniu Crassu triumfà la Rom'a, Dacii

---

¹⁾ Strabo Geogr. lib. VII. cap. 3. § 11. — Frontinus. cap. 11. ²⁾ Dio Cassius libro LI. 26.

lassandu desbinarile și certele între sene, se adunara și 'și allesera rege pe *Cotusone*, suptu care începura érași a trece Dunarea peste ghiacia și a predá provinciile romane. Octavianu tramise la Dunarea superióre pre vitricii sei Drusu și Tiberiu, éra la Dunarea inferióre pre Cneu Lentulu. Acest'a respinse pre Daci peste Dunare, construi castre stative pre langa rîp'a Dunarei, și le întari cu militia. Dacii atacara castrele mai de multe ori, inse Lentulu i batù infricosiatu, uccise trei duci d'între ai loru, între acestia și pre regele *Cotusone* ¹⁾. Acésta perdere nu desanimà pre Daci; dupa cinci anni de dille ei conspirara cu Pannonii și cu Sarmatii in contra Romaniloru, și abiá se domollira de armele lui Tiberiu ²⁾. An. înainte de Chr. 10. — Eliu Catu stramutà la 50,000 de Daci peste Dunare in Moesi'a ³⁾. An. de la Chr. 3.

9. Cu tóte acestea Dacii nu perdea nici o ocasiune spre a turburá provinciile Romane de a drépt'a Dunarei, mai allesu suptu urmatorii cei desfrenati ai lui Augustu; pàna la domni'a lui Vespasianu, annulu de la Chr. 69. M. Plautiu guvernatoriulu Moesiei franse pre Daci și pre ceilalti barbari, cari se versassera asupra provinciiloru romane, și stramutà la 100,000 de ómeni in Moesi'a, și-i facù tributari Romaniloru ⁴⁾.

10. Pre tempulu lui Domitianu se scullara érași Dacii asupra Romaniloru. Domitianu le dechiarà resbellu, și tramise in contra loru pre Oppiu Sabinu. Dacii avea atunci in fruntea loru pre Dur'a; inse acest'a nesimtiendu-se destullu de tare, se lassà de domnia, și investi cu dens'a pre Decebalu, omulu cellu mai ageru și mai curagiosu d'între Daci. Decebalu se intiellesse cu Pacoru regele Partiloru, și se uní cu Sarmatii și cu Catii in contra Romaniloru. Ellu batù pre Oppiu Sabinu de 'lu nimici d'impreuna cu armat'a sa. Atunci Domitianu tramise pre *Fuscu*, prefectulu pretoriului, care avù totu aceeasi sòrte. Interritatu prin atâte perdi, Domitianu plecà insusi asupr'a ferrosiloru dusimani; dara abiá ajunse in Moesi'a, și se aruncà in braciale placeriloru și alle desfrenariloru; ellu tramise cu ostile pre *Iulianu* se se bata cu Dacii. Acest'a trecendu Dunarea intelni pre Daci la Tape, și-i frecà de 'i stinse.

¹⁾ Suetonius in Augusto. XXI. ²⁾ Dio Cassius libro LIV. 36. ³⁾ Strabo Geogr. lib. VII. cap. 3. §. 11. ⁴⁾ Gruterus Inscriptionum Nro. CCCCLIII.

Decebalu se retrasse la resiedinti'a sa, taià arborii pàna in trunchiu sî le impuse arme. Romanii vediendu-i d'in departare crediura cà sunt multîme de militari sî nu cutediara a se apropiá, ci se retrassera. — Domitianu fu strimtoratu in Pannoni'a de càtra Marcomani, sî asiá se grabí a face pace numai de càtu cu Dacii. Ellu invità pre Decebalu la conferintia; inse acest'a temendu-se cá se nu 'lu prindia, tramise pre frate-seu *Diege*. Dacii cerea se le dea fabricatori de arme sî de castelle, sî unu stipendiu annuale fôrte insemnatu. Domitianu se invoí la tôte acestea, ba dede lui Decebalu sî o diadema, cá sî cumu l'aru încoroná ellu, sî i-aru da tierr'a d'in grati'a sa. Dupa aceea se întórse la Rom'a sî triumfà despre Daci sî despre Cati, pentru care 'lu risera toti ómenii priceputi¹⁾. Ellu se uccisse la annulu Chr. 96.

B.

Starea Daciei suptu Traianu si urmatorii lui.

I. Bataile lui Traianu cu Dacii.

1. *Marcu Ulpíu Traianu* se nascù in Ispani'a, in cetatea *Italica*, la annulu Chr. 53, sî se distinse prin agerimea mentei sî prin tari'a animei in dregatoriele ce portà de la cellu mai de diosu gradu pàna la cea mai inalta demnitate. Imperatoriulu Nerva petrunsu de mirare pentru virtutile lui, 'lu adoptà de fiu, sî de urmatoriu in imperiu. Indata ce Traianu se numi imperatoriu, incepù a cugetà la medilócele de a sterge pat'a cea pusa pre numele Romanu prin tributulu dacicu, promissu de càtra Domitianu, sî pre la annulu 100 de la Christu, plecà in contr'a Daciloru²⁾.

2. Decebalu audíndu de acésta întreprindere, se sparià fôrte, sciendu pré bine ca mai inainte n'a invinsu pre Romani, ci pre Domitianu, éra acum are de a face cu poporulu romanu sî cu imperatoriulu Traianu, pre care 'lu respectà inca de pre

¹⁾ Dio Cassius LXVII. Tacitus hist. III. 4 et 22. Suetonius in Domitiano 6. Plinus lib. X. epist. 16. Panaegy. XVII. 1. Statius Theb. I. Martialis V. 3. VI. 10, 76, VII. 83. VIII. 15, 50, 65. ²⁾ Dio Cassius. LXVIII. 5—15, sî scenele sculpite pre Column'a lui Traianu cu commentariile lui Ciacconi sî Fabretti.

tempulu candu guverná Germani'a. Traianu petrecù iérn'a in Moesi'a, apoi in primavér'a annulu 101 trecù Dunarea. Candu ajunse la Tape, militarii i addussera unu burete mare pre care erá scrissu cu littere latine: „Bunii cu toti socii loru spunu lui Traianu se se intórca inapoi, sí se tiena pacea.“ Traianu nu se turburà de acésta amenintiare, ci purcesse inainte, sí in cea de antàiu lovire batù pre Daci. Decebalu tramise la densulu deputati de rangulu de diosu, *comati*, cá se céra pace. Traianu nu primí, ci purcesse mai departe, sí batù a dóu'a óra pre Daci sí pre Sarmati. Acumu Decebalu tramise alti deputati mai insemnati de càtu cei d'intàiu, inse nici acestor'a nu se dede pacea, batai'a a trei'a se incheià prin greutatile iernei.

3. In primavér'a annului 102 se facù cea mai crunta bataia între ostile romane sí daciane. Romanii invinsera, inse numerulu plagiloru fú asiá de mare, incàtu nu ajungea materi'a de a le legá plagele. Traianu 'si taià vestmentele spre a le face legaturi. Dupa acést'a, Romanii coprinsera castrele Daciloru celle facute printre munti sí se arretara d'inaintea resiedintiei lui Decebalu. In aceste impregiurari Decebalu desperatu, tramise o numerósa deputatiune de barbati, femei si copii, cá se róge pre Traianu de liertare, sí se faca pace cu ori-ce pretiu. Traianu primí cererea loru, inse cu conditiunile, cá se dea inapoi pre toti fabricantii tramisi de Domitianu, sí pre toti fugarii, sí tóte machinele de resbellu, se strice tóte castellele, sí se recunósca de amici sí de inimici pre aceia cari sunt sí ai poporului romanu. Decebalu se suppusse la tóte, sí tramise deputati la Rom'a, spre a marturisi sí inaintea senatului suppunerea sa sí a tierrei salle. Traianu triumfà, sí luà numele de Dacicu (adeca invingetoriu allu Daciloru), annulu Chr. 103.

4. Dara nu trecù multu tempu sí vení scire la Rom'a cà Decebalu nu se tiene de conditiunile pabei, ci face arme, reparédia castelle, primesce fugari, invita pre popórele vecine lla resbellu sí turbura pre cei ce tienu cu Romanii. Traianu iincunnosciantu despre acést'a se suppera fórté, sí pléca érase in contr'a Daciloru cu scopu de a peface tiérn'a loru in provincia romana. Venindu la Dunare insarcinédia pre architectulu Apollodoru Damascenulu se faca unu podu de piétra preste acestu fluviu d'in diosu de cataracte între Tiern'a sí Eget'a, éra ellu se tiene in Moesi'a cu ostile salle. Decebalu

vedindu periclulu chiamà la arme pre tôte popórele vecine sî tramise la Traianu pre nisce fugari prefacuti, cá se 'lu uccidà; inse acestia se descoperira, sî platira cu viéti'a attentatulu loru.

5. La annulu 105 se finí podulu, sî Traianu trecù cu tóta armat'a sa pe pamentulu Daciei. Acumu se incepù resbellulu in tóta furórea sa. Longinu prefectulu unei legiuni fú chiamatu de Decebalu la conferintia. Romanulu cu deplina incredere se dusse la densulu. Decebalu illu intrebà despre planurile lui Traianu, sî neprimindu respunsu illu puse la inchisóre, apoi tramise pre unulu d'intre ai sei la Traianu, cá se-i spuna, cà lu va dá inapoi, déca imperatoriulu se va retrage d'in Daci'a, sî va platí spesele resbellului. Longinu incunoscientià pre Traianu prin unu libertu allu seu, cà ellu are de cugetu se 'si scurtedie viéti'a prin veninu, prin urmare se nu primésca propunerile Dacului. Traianu nu perdù tempulu, ci inaintà cu armat'a asupr'a resiedintiei lui Decebalu. Romanii se infuriara candu vediura capulu lui Longinu sî alle altoru Romani infipte in pegini pre vallurile cetatei; ei se luptara cá nisce lei, si in fine luara cetatea, si 'i dederu focu de tôte partile. Dacii parte se uccissera ei intre sene, parte se adapara cu veninu, parte cadiura in manile Romaniloru. Decebalu vediendu cà totu e perdutu, sî temendu-se cá se nu pice de viu in manile invingetoriloru, se adapa insusi cu veninu, capulu lui se addusse la Roma. An. Chr. 106.

6. Traianu prefacù Daci'a in provincia romana, assiedià spre padi'a ei dóue legiuni, a cincea macedonica sî a treispre-diecea gémina, sî addusse nenumerata multíme de ómeni d'in totu imperiulu romanu¹⁾, inse mai vertosu d'in Itali'a, spre a impoporá acésta tiérta mare sî frumósa, care se intendea de la Dunare spre média-nópte pàna la originea Tissei sî a Prutului, sî de la Tissa spre resaritu pàna la marea négra sî la Dunastru, sî este cunnoscuta astadi suptu numirile de Romani'a, Moldavi'a, Bassarabi'a, Bucovin'a, Transilvani'a, Marmorosiulu, Crisian'a sî Temesian'a.

7. Intru memori'a victoriei reportate de Traianu asupra. Daciloru, se redicà la Rom'a column'a lui Traianu, pre care se sculpira tôte luptele cu Dacii d'in amendóue resbellele, care se

¹⁾ Eutropius lib. VII. 6.

vede până în diu'a de astadi¹⁾). În Daci'a se restaurà Sarmizegetus'a, resiedinti'a lui Decebalu, sî se numi Ulpi'a Traiana Augusta, care urmà sî de aci înainte a fi capital'a Daciei, apoi se zidi Apululu sî Salinele în Daci'a centrale; Tivisculu în Temisian'a; Romul'a în Romani'a; Palod'a, Sucidav'a, Petrodav'a, Carsidav'a sî Patridav'a în Moldavi'a, sî altele mai multe²⁾). Se facura drumuri asternute cu pétra, se construira apeducte, se redicara temple, teatre, amfiteatre, se lucrara sarinele sî minerele de auru si de argintu, si în scurtu tempu tiérr'a deveni un'a de între cèlle mai frumóse provincie alle imperiului romanu.

8. Traianu dupa ce cuceri Daci'a, 'sî întórse armele asupr'a resaritului, sî prefacù Armeni'a Mesopotami'a Assuri'a, sî parte d'in Arabi'a în provincie romane. Ellu mori la Salinuntu în Cilici'a, la annulu Chr. 117, lassandu urmatoriu în imperiu pre adoptivulu seu *Adrianu*. Bunetatea lui remase de esemplu, în càtu senatulu romanu candu felicitá pre imperatori, dícea: „se fii mai fericitu de càtu Augustu si mai bunu de càtu Traianu.“

II. Daci'a suptu domni'a Romaniloru.

1. Dupa mórtea lui Traianu urmà în imperiu *Eliu Adrianu*. Acest'a gelosu de glori'a lui Traianu, indata parassi trei provincie cucerite de densulu, rechiamandu legiunile d'in Armeni'a Mesopotami'a sî Assuri'a, sî determinà cá riulu Eufrate se fia marginea imperiului romanu de càtra resaritu. Asemine voi se faca sî cu Daci'a, inse amicii nu 'lu lassara, arretandu-i cà aru fi o pré mare necuvenintia de a dá în manile barbariloru pre atati'a cetatiani romani. Cu tóte acestea, pentru cá se micsioredie glori'a lui Traianu, stricà podulu cellu de preste Dunare, suptu pretestu cà servesce numai de a inlesni barbariloru trecerea în Moesi'a pre candu datori'a lui aru fi fostu de a'lu apperá.

2. La inceputu Adrianu puse numai unu presedinte preste Daci'a sî Panoni'a pre Marcu Turbine apoi puse singuru preste Daci'a propretoriu pre *Papiriu Elianu*, care guvernà tiérr'a fórte intielleptiesce sî facù multe lucruri folositórie, între altele redicà apeductele de la Sarmizegetus'a; suptu Plautiu Cesianu

¹⁾ Columna Traiani cum commentariis Ciacconii et Fabretti. ²⁾ Ptolemaei Geographia lib. III. cap. 8. Tabul'a Peutingeriana in Dacia.

care comandá militi'a d'in Daci'a de diosu, se assediara mai multi militari, cari servissera 25 sî mai bine de anni. Adrianu insarcinà pre Salviu Julianu se culléga legile civili d'in edictele pretoriloru, sî apoi publicà acésta cullegere suptu numele de edictu perpetuu. Ellu fû mare amatoriu de architectura, infrumsetià Roma sî cetatile capitale d'in provincie; redicà Eli'a Capitolina pre ruinele Jerusalimului, dara prin acést'a atitià o rescólla infricosiata intre Judani, sî abiá potù se o domolésca dupa trei anni de dille ¹⁾).

3. Dupa ce Adrianu imperati 25 de anni, mori la *Baie*, in annulu d. Chr. 138, lassandu urmatoriu in imperiu pre adoptivulu seu Titu Eliu *Antoniu*, cu supranumele *Piulu*, care fu sî mai mare amatoriu de pace de càtu Adrianu; ellu se ocupà tóta viéti'a sa cu indreptarea starei d'in intru a imperiului; dreptatea lui fu de modellu, in càtu chiaru barbarii d'in tierrile celle mai departate depunea armele sî se adressá la densulu cá se le judece causele. *Antoniu* merità numele cellu gloriosu de parente allu genului omenescu. Ellu domni 22 de anni, sî mori la *Lori* in Etruri'a, betranu de 75 de anni, lassandu urmatoriu in imperiu pre generele seu Marcu Aureliu an. Chr. 161.

4 *Marcu Aureliu* prin intielleptiunea sa merità numele de *Filosofu*, sî prin faptele salls celle mari numele de *erou*. Ellu domni 19 anni pururea ocupatu cu scientiele, cu administratiunea statului sî cu apperarea lui in contr'a barbariloru, mai allessu a Marcomaniloru sî a Sarmatiloru, cari neincetatu trecea Dunarea de susu sî de medilocu, sî devastá provinciele romane. Dupa multe lupte crunte, chiaru in momentulu candu erá se puna capetu resbellului, Marcu Aureliu mori la Carnuntu in Pannoni'a de susu, in etate de 59 de anni, lassandu urmatoriu in imperiu pre fiulu seu Marcu Aureliu *Commodu*, annulu Chr. 180.

5. *Commodu* incheià pace cu Marcomanii, éra cu Burrii se invoi cá acestia se dea inapoi pre cei prinsu in resbellu, se dea sî ostatici, sî se jóre cà nu voru calcá nici o data in tienurile Daciei, sî nu se voru apropiá de marginile ei mai multu de cincu milliare. Ducii lui *Commodu* batura apoi pre

¹⁾ Dio Cassius LXIX. Eutropius VII. 6. Inscriptiones in Dacia repertae.

Sarmati sî ellu luà titlulu de *Sarmaticu*. — Intorcendu-se la Rom'a, lassà guvernulu in manile prefectului pretoriului sî ellu 'si petrecù tempulu luptandu-se in amfiteatru, sî facù multime de crudimi, in urm'a caror'a fu uccisu la annulu Chr. 192.

6. Cu Antoninii incetà periodulu cellu fericitu allu imperiului romanu. De aci inainte incepe despotismulu militariu. Pretorianii vendu tronulu imperiale la cei ce le dau mai multu, sî schimba pre imperatori dupa capriciu. Rari ómeni se afla, cari se le puna frèu. *Septimiu Severu* constringe pre senatu cá se 'lu recunnósca de imperatoriu, la resaritu insufla respectu natiuniloru barbare, a casa lamuresce legile cu ajutoriulu jurisconsultiloru *Papinianu*, *Paulu* sî *Ulpianu*, sî móre la *Eboracu* in *Britanni'a* la annulu Chr. 211.

7. *Antoniu Caracalla* fiulu lui *Septimiu Severu*, dà la toti locuitorii d'in provinciile romane dreptulu de cetatiani romani. Trecendu prin *Daci'a* bate pre *Goti* si-i respinge d'in tièrra. Acesti barbari se arretara atunci pentru antàiasi data la *Dunare*. *Caracalla* perì la annulu Chr. 217. — *Eliogabalu* domni cá unu copillu desfrenatu sî ticalosu. *Alessandru Severu*, june virtuosu sî plinu de curagiu, se uccise de militari. An. Chr. 235. — *Filippu* serbà millenniulu *Romei* la an. d. Chr. 247, dede Romaniloru d'in *Daci'a* dreptulu de a bate moneda, inse *Gotii* incepura acumu a inundá tièrr'a de tóte partile.

8. *Aurelianu*, nascutu in tierrile de la *Dunare*, sî crescutu suptu arme, batù cu legiunile salle in mai multe renduri pre barbari, sî-i respinse preste marginile imperiului. La annulu Chr. 270 se facù imperatoriu, sî luà mesurile celle mai intiellepte sî mai severe spre a restabilì disciplin'a militaria, ellu curatì *Daci'a* de *Goti*, sî *Itali'a* de *Allemani*, intari *Rom'a* prin unu muru nou impregiurulu ei; apoi purcesse la resaritu sî batù pre *Zenobi'a* regin'a *Suriei*, suppose *Egiptulu*, se intórse la appusu, sî desarmà pre *Tetricu* in *Galli'a*.

9. Dupa ce restaurà totu imperiulu romanu, 'si propuse se plece a dóu'a óra la resaritu, sî se bata sî pre *Persi*; vedindu cá barbarii de la marea négra nu incetédia de a infestá *Daci'a*, sî cà prin multele batàì s'au desiertatu *Illuriculu* de ómeni, otari se parassésca *Daci'a* lui *Traianu*, sî se stramute legiunile in *Moesi'a* de a drépt'a *Dunarei*. Multi d'intre locuitori trecura cu militi'a in *Moesi'a*, sî se assiediara acolo.

Tièrr'a aceea se numi *Daci'a noua* sî se imparti in Daci'a *ripiana*, de pre langa rip'a Dunarei, de la *Margu* (Morava) pâna la *Escamu* (Osmu), cu capital'a *Ratiari'a*, sî in Daci'a *mediterrana*, de pre langa muntii Macedoniei sî ai Traciei, cu capital'a *Sardi'a*, annulu Chr. 274. Dara cea mai mare parte de Romani d'in Daci'a lui Traianu, fiendu legati de familiile sî de pamentulu nascerii care erá acumu patri'a loru, voira mai bine a sufferi domni'a Gotiloru, de càtu espatriarea; d'in care cauza ei nu urmara legiuniloru lui Aurelianu, cu fratii loru cei mai pucinu legati de vechi'a loru tièrra. Inse nici domni'a Gotiloru nu fu atàtu de aspra; cà-ci acestia cá nisce barbari cari traia din predile bellice de astadi pâna mâne, vediendu-se in stepanirea tierrei, nu numai cà nu turburá pre acesti locuitori pacifici, ei inca-i sî apperá in contr'a totoru incurselor, sî-i animá cá se lucredie pamentulu, cá se 'si póta avé sî ei nutritur'a pentru predile ce castigá cu armele d'in alte tierri. Romanii d'in Daci'a se invetiassera in cursu de dóue-dieci de anni, a trai cu densii; ei cunoscea de alta parte prea bine starea lumei de atunci, pentru cá se se induplece a 'si schimbá patri'a cu speranti'a de o securitate mai mare, candu vedea cà tóte tierrile de prin pregiuru suntu assemine espuse, sî cà cu pucinu tempu mai inainte Allemanii calcasera chiaru Itali'a, centrulu imperiului; afara de acestea despotismulu militariu d'in provincie erá mai pucinu de sufferitu de càtu guvernulu barbariloru. Nici nu se potea cugetá, pre langa tóta severitatea lui Aurelianu, cà militi'a se va tiené in disciplina, lucrú ce se sî adeveri, ca-ci imperatorulu mergendu càtra resaritu, se ucise in Traci'a, annulu Chr. 275 ¹⁾. Tacitu, Florianu sî Probu cadiura victime buneloru salle intentiuni suptu armele militariloru desfrenati.

10. *Diocletianu* restabilí disciplin'a militaria, sî batù do multe ori pre barbari la Dunare. *Constantinu* fundà *Rom'a-noua* langa Bosporu, care mai in urma luà numele de Constantinopole, sî spre assecurarea pàtiloru de la media-nopte facù unu podu preste Dunare d'in susu de gur'a Oltului, sî trecendu cu armat'a in Daci'a lui Traianu, batù pre Goti, si-i alungà preste Dunas-

¹⁾ Gibbon's the history of the fall of the Roman Empire, chap. XI.

tru. Daci'a veni érase suptu poterea imperatiloru ¹⁾. Constantinu zidi mai multe cetâti intr'ins'a, între altele Constantiol'a sî Recidu'a in Temisian'a, Sicibid'a (astadi Cellei), sî Dafne (mai in urma Constanti'a) la gur'a Argesiului in Romani'a. Religiunea crestina care se semenasse in Daci'a de pre tempulu Antoniniloru, se recunoscù acumu că religiune a statului. Barbarii insii, cari remasera in provinciile romane, fura nevoiti a se baptezâ. ²⁾ Constantinu mori la annulu Chr. 337 in etate de 65 de anni, lassandu in urm'a sa trei fii: pre *Constantinu*, *Constantiu* sî *Constante*, între cari impartisse imperiulu romanu. Acestia se sfasiara că tigrii între sene.

11. D'între urmatorii lui Constantinu merita adducere a mente, *Valentiinianu* sî fratele seu *Valente*. Pre tempulu acestora venira alti barbari d'in Asi'a, numiti Hunni, cari impinsera pre Goti de la Dunastru in Daci'a, sî apoi preste Dunare in Moesi'a, Valente cadîu in batai'a de la Adrianopolea la annulu 378. *Teodosiu* venindu cu ostile d'in Ispani'a batù pre barbari, curati imperiulu de usurpatori sî 'lu apperâ cu multa vitedi'a. Ellu sterpi paganismulu d'in totu imperiulu romanu, sî se silli multu că se introduca ordinea in administratiune; inse dregatorii lui nu se sciura portâ totu-deuna cu cumpetarea cuvenita. Locuitorii de la Tessalonic'a se revoltara sî uccisera pre guvernatoriulu sî pre mai multi dregatori imperiali. *Teodosiu* se apprinse de mania asiâ de tare, in càtu macellari la 7000 de Tessalonicani; macellari'a acêsta desteptâ terrore in totu imperiulu. Candu *Teodosiu* veni la Milanu, episcopulu *Ambrosiu* illu oppri la usi'a bisericei că pre unu nedemnu. *Teodosiu* 'si recunoscù gresiell'a, sî se puse că se se impace cu Dieu sî cu omenii. Intorcerea acêsta i castigâ animele omeniloru. Inca inainte de a essi d'in viétia ellu impartî imperiulu între fiii sei *Arcadiu* sî *Onoriu*. Suptu densii sî successorii loru merse imperiulu totu spre cadere; annulu Chr. 395.

12. In tierrile de la Dunare se puse *Attila* in capulu Hunniloru, derimâ *Sirmiulu*, coprinse *Viminatiulu*, stricâ *Singidunulu* sî *Naissulu* cu mai multe alte cetati; dupa aceea predâ *Macedoni'a* sî *Traci'a*, luâ cu assaltu cetatea *Ratiari'a*, capital'a

¹⁾ Zosimus lib. II. in Constantinum. Theophanes Chronogr. ad annum 24 Constantini. Julianus in Satys. Eusebius lib. IV. 5. ²⁾ Tertulianus contra Jud. cap. 7. Socrates hist. lib. I. 2.

Daciei ripiane, și cuceri tota Daci'a lui Aurelianu până in riulu Iatrului. Barbarulu se assedià cu castrele salle la Tissa, și de acello amenintià atatu imperiulu de la resaritu càtu și cellu de la appusu. La annulu Chr. 450 plecà cu Hunnii sei până in Gallia; inse acollo fu batutu de ducele Romanu Aetiu. Attila nu desperà, ci intorcendu-se in tieniturele salle, strinse oste noua, și purcesse asupra Italiei; prefacù Aquileia in ruine, și predà tota Itali'a până la Rom'a, unde fu intempinatu de ponteficele Leone, care 'lu induplecà prin rogaminte se crutie acésta capitale. Attila predandu totu, se intorse érași la Tissa, unde 'si avea resiedinti'a sa, și mori innecatu în sange, și asià scapà lumea de biciulu lui Dieu, cà-ci acestu nume 'si dedesse barbarulu; annulu Chr. 453. — Dupa mortea lti Attila fiii lui incepura a se disputà intre sene, și acésta casiunà caderea loru. Ei fura batuti in Daci'a appuséna de Gepidi, și in cea resariténa de Ostrogoti. — Rom'a cadìu in mânilé barbariloru la an. Chr. 476, dupa ce stettesse 1229 de anni de la fondarea ei prin Romulu, 982 anni de la infientiarea republicei, și 505 anni de la prefacerea in monarchia suptu Octavianu Augustu. — Prin unu jocu allu sortei cellu d'in urma imperatoriù fu Romulu Augustu.

C.

Starea Daciei suptu imperatorii Bizantini, și suptu incursele barbariloru.

I. Justinianu și urmatorii lui in imperiulu bizantinu.

1. *Justinianu* se sui pe tronulu lui Constantinu la annulu Chr. 527. Ellu avusse o crescere destullu de ingrigita, și in vetiasse scientiele, cu mare tragere de anima, mai allestu jurisprudenti'a, pentru care pastrà unu gustu distinsu in tota viet'i'a sa. Condussu de ideea lui Cesare și a lui Constantinu de a formà unu corpu d'in tote legile romane, convocà o commissiune de diece barbati suptu presiedinti'a lui Tribonianu, care se culléga legile și se le dea o forma sistematica. Acestia prelucrara *codicele* Justinianeu, și lu publicara la annulu 529; inse dupa siesse anni de dille codicele se suppusse la o noua revisiune. La acésta se adaussera apoi elementele dreptului suptu nume

de *Institutiumi*; și o collegere de tractate d'in patrudieci și mai bine de jurisconsulti suptu numele de *Pandecte* său *Digeste*; in fine mai multe legi noue facute de Justinianu, suptu numele de *Novelle*. Tota această lucrare capetă numele de *Corpulu drep-tului civile*, și este până astadi fundamentulu tutoru legiloru civili in tote statele civilizate.

2. Justinianu avea pre lângă sene unu omu mare cu numele *Bellisariu*, care prin talentele sale și vitedi'a sa ilustră seclulu acela. — Bellisariu batù la resaritu pre Persi și-i constrinse a face pace cu Romanii; apoi trecù in Afric'a, batù pre Vandali, reluà Cartaginea, și prefacù Afric'a erasi in prefectura romana. Dupa aceea trecù in Itali'a, coprinse Neapolea, apoi Rom'a. Inse fiindu că la resaritu Persii rupsera pacea și incepussera a predá erasi provinciile romane, Bellisariu fu nevoitu a se torce in contr'a loru. Bratiulu lui cellu tare respinse pre Persi d'in tienutulu imperiului, și assecurà marginile. Dara in restempulu acesta Gotii turburara érase Itali'a. Bellisariu incunnoscintiatu despre această lassà pre Martinu la resaritu, și allergà la appusu, smulse Rom'a d'in mânile Gotiloru, inse lips'a de callarime lu facù se se retraga in Sicili'a. Romanii trebuira de nou se bata pre Goti spre a liberá Itali'a de densii, anululu Chr. 552.

3. In totu tempulu acesta nu incetara luptele nici la Dunare, că-ci d'in cei d'intaiu anni se gramadisera in partile acelelea multime de barbari, Hunni, Bulgari și Sclovani, și facura multe stricatiuni Romaniloru. Mai pre urma venira și Avarii, cari intemeiara o suprematia preste cei alti barbari, inse Justinianu ii franse in mai multe ronduri, și luà d'in mânile loru mare parte a Daciei cellei vechi, coprinse cetățile Lederata și Recidua in Temesiana, Sicibida și Dafnea in Daci'a australe; dara lassà in mânile barbariloru Turnulu, cetatea cea vechia fundata de Traianu de a stang'a Dunarei (care se pare a fi fostu aproape de Gallati, unde se mai vedu inca ruinele). — Justinianu fundà summa de castelle, și reparà mare numeru de cetăți pre lângă amendoue ripele Dunarei, incependu de la Singidunu până la versarea Dunarei in marea négra. Assemine fundà mai multe cetăți in intrulu imperiului, și dede la multe numele de Justinian'a. La Constantinopole reedificà biseric'a santei Sofie, care stà până astadi. In Daci'a noua, loculu na-

scerei salle, fundà Prima Justiniana, inaltia pre episcopulu de acollo la rangulu de archiepiscopu, caruia suppose pre toti mitropolitii sî episcopii d'in amendoue Daciele, d'in Pannoni'a secunda, d'in Macedoni'a prima, sî d'in Dardani'a.

4. Domni'a lui Justinianu fu turburata sî d'in intru prin mai multe conjuratiuni in contr'a lui. In celle d'in urma cadiù suptu prepusu sî marele Bellisariu, cá unulu ce aru fi luatu parte la dens'a, sî fu lipsitu de tote dregatoriele salle. Dara preste doi anni se recunoscù integritatea marelui erou; ellu fu restabilitu in tote demnitãtìle salle, inse nu multu dupa aceea mori de betranetie, — dupa densulu urmã sî Justinianu, annulu Chr. 565. ¹⁾

5. Imperatorii, cari urmara dupa Justinianu pre tronulu bizantinu, (sêu Constantinopolitanu), avura multe lupte cu barbarii de la Dunare, mai allesu cu *Avarii*, cari se intarissera forte; coprindiendu tote tierrile de la marea negra pâna la confinele Germaniei. Romanii d'in Daci'a suspinara suptu jugulu lorù, inse sperandu in Dieu, nu-si parassira patri'a. Ei vediusera pâna acumu multime de barbari stracurandu-se prin Daci'a, fora de a se intemeiã in acêsta tierra, sî credea tare, cá sî cei de acumu se voru duce la rondulu lorù.

II. Venirea Bulgariloru.

1. Pre tempulu imperatoriului Eracliu (care domni pe la annulu Chr. 610, pâna la 641), incepù Machomede in Arabi'a a predicã o noua religiune, sî a o propagã cu sabi'a, éra la Dunu, Cubratu ducele Bulgariloru formã o domnia forte insemnata. Ellu mori la annulu Chr. 666, sî lassã cinci fii: pre Butaia, Contragu, Asparucu, Reanu sî pre Alsecu, svatuindu-i parentesce, se nu se desparta, ci se siedia sî se domnesca impreuna. Dara abiã inchise betranulu ochii, sî fiii incepura a se desbinã. Numai Butaia remase in loculu unde morise tata seu; Contradu trecù Dunulu in Asi'a, ceilalti trei plecara càtra appusu, Asparucu se assiediã intre Dunastru sî intre Dunare, (in Daci'a orientale sêu Bassarabi'a). Reanu trecù in Pannoni'a sî se suppose Avariloru, Alsecu inaintã pâna in Itali'a unde se suppose Longobardiloru. — In annulu Chr. 680, Bulgarii

¹⁾ Procopius de bello Gothico. Historia areana. De aedificiis.

d'entre Dunastru sî Dunare trecura suptu Asparucu in Moesi'a. De acumu înainte se rumpo tota legatur'a Romaniloru d'in amendoue Daciele cu imperiulu bizantinu (séu Constantinopolitanu). Acesta sî incetédia de a mai fi imperiu romanu, cà-ci toti Romanii càti mai vorbescu limb'a parentiloru, nu mai suntu suptu sceptrulu imperiale, ci suptu potestatea barbariloru, cei d'in drept'a Dunarei sî d'in Daci'a inferiore suptu a Bulgariiloru, cei d'in Daci'a superiore suptu a Avariloru pàna la annulu Chr. 797. candu acestia se batù de càtra Carolu cellu mare, sî se retragu la muntele Caucasului pentru totu de-una. — La Sav'a se stabilescu Serbiei sî Corbatii. ¹⁾

2. Romanii d'in drept'a Dunarei intrandu in buna intiellegere cu Bulgarii, semenara intre densii religiunea crestina. Candu se nascù o pestilentia mare in tierra, sî se speriasse totu poporulu, Romanii svatuiru pre regele Bogoru se chiamo intr' ajutoriu pre Dieulu crestineloru. Regele ascultà sî poporulu se mantui de bolla. Callugarulu romanu Metodiù, care se affà la curtea lui Bogoru insarcinatu de a zugravì in cas'a lui, totu ce va sci mai infricosiatu, facù judecat'a cea mai de pre urma, care lucrà asià de tare asupra fantasiei lui, in càtu in data se baptezà sî luà numele crestinescu de Michailu. Fratii Metodiù sî Curillu propagara cu mare successu crestinismulu intre Bulgari, dupa aceea nascendu-se dispute intre biseric'a de la Rom'a sî cea de la Constantinopole, ei trecura in Pannoni'a, sî baptezara pre Sclovani. Acesti frati se dîcu a fi inventorii alfabetului *curillicu* cellu compusu d'in littere grece sî latine pentru limbele sclovane. — La Constantinopole se intemplà de se scôsse d'in scaunu patriarchulu Ignatiù, sî se puse unu laicu, omu invetiatu, cu numele Fotiu. Noulu imperatoriu, Basiliu Macedonu, strînse la annulu Chr. 869 allu optulea sinodu ecumenicu sî scôsse pre Fotiu d'in patriarchia sî restabili pre Ignatiù. In sinodulu acesta se determinà cà Moesi'a (séu Bulgari'a) se stea suptu patriachulu Constantinopolitanu. Deci Ignatiù chirotoni episcopu pentru tierrile de la Dunare. La annulu 877 mori patriarchulu Ignatiù, atunci imperatoriulu cu sinodulu pusera patriarcu pe Fotiu, in contra vointiei appusaniloru. D'intr'acést'a se nascù desbinarea (schism'a) intre amendoue bisericile

¹⁾ Katona in Synopsi chronologica.

crestine, cea appuséna sî cea resariténa ¹⁾ — Imperatoriulu Basilii, între alte lucrări însemnate, începù se prefaca corpulu legiloru, înse mori la annulu 886, sî lassà de successoriu pre fiulu seu Leonu, cu supra numele *Intielleptulu*, care complini oper'a începuta de tata-seu, sî o publicà în 60 de cărți, suptu numele de *Basilice*.

III. Venirea Ungurilor.

1. Pre tempulu lui Leonu intielleptulu, Pacinatii allungara pre Unguri d'în tienutulu de la Dunu càtra appusu. Acestia se assiediara lînga apele Dunaprului, Dunastrului, Prutului sî Seretului. Michailu regele Bulgariloru sî allu Romaniloru morisse sî lassasse, de successoriu pe fiu-seu Simeonu, care avù multe lupte cu Leonu imperatoriulu. Leonu nepotendu frînge poterea Bulgariloru, invità pre Unguri asupra loru. Simeonu inversiunatu pre Unguri, tramise deputati la Pacinati, sî facù legamentu cu densii, se se scólle asupra acestoru vecini periculosi, sî se i stérge de pre façi'a pamentului. Candu Ungurii se aflá la resbellu într'alte tierri, Pacinatii de o parte sî Bulgarii de alt'a, încursera în tienutulu loru, uccisera tôte familiile, sî allungara de acollo pre cei ce remasessera spre padi'a locului. Acesti d'în urma fugira preste munti, sî se assiediara la originea Oltului sî a Muresiului suptu numele de Secui. Ceilalti Unguri intorcënduse de la resbellu, sî aflandu tiérr'a desiérta sî devastata, trecura pre lînga Prutu în susu sî se dussera în Galliti'a. Domnulu Rusniaciloru îi primí omenesce, înse i suatui se tréca preste Carpati în tienutulu Tissei sî allu Dunarei de midilocu; unde locuescu acunu Vlachii (Romanii), Bulgarii, Sclovanii, sî pastorii Romaniloru, într'o tiérra fórte buna, în care au domnitu óre-candu Attila. Ungurii trecura la Muncaieu (annulu Chr. 889.) éra în loculu loru în Daci'a orientale se assiediara Pacinatii. ²⁾

2. Pre tempulu candu trecura Ungurii la Tissa sî la Dunarea de midilocu, domniá în Daci'a centrale (Transilvani'a) ducele Romaniloru *Gelliu*; éra în tienutulu Crisiului între Samesiulu de diosu, Tiss'a de midilocu sî Muresiulu de diosu,

¹⁾ Baronius in *Annalibus ecclesiasticis*. ²⁾ Constantinus Porphyrogenitus de adm. imp. cap. 40. Leo Grammaticus in sua *Chronographia*.

domniá altu duce allu Romaniloru, a nume *Mariottu*, care mostenisse acésta tiérra d'in tempurile celle mai vechi, sí pre allu càruia strabunu 'lu omorísse Attila, dupa supunerea Ungurilor; in tienutulu Temisiului, intre Muresiu sí Tissa de diosu, sí intre Dunare pàna la Tiern'a (care de pre atunci se numiá Rusiav'a) domniá allu treile duce allu Romaniloru *Claudiu*. — Tienutulu d'intre Tissa sí Dunarea de midilocu (Jassugia) se guvernă de Salanu, stranepotulu lui Reanu, domnulu Bulgariloru; Pannoni'a erá suptu potestatea lui Sva-topolcu, care formasse regatulu Moraviei mari. — Aceste popóre locuindu in pace de la respirea Avariloru, nu se aflá preparate spre a intempiná unu atacu d'in partea unei poteri mari sí organizate militaresce. Ungurii in cursu de diece anni de dílle coprinsera tienutulu d'intre Tiss'a de susu pàna la Sieu sí la pórt'a Messesiului.

3. La annulu 904, unulu d'intre ducii Unguriloru, anume Tuhutu, audindu de la locuitori cà pamentulu dincolo de padure, unde domnesce romanulu *Gelliu*, este bunu, cerù voia de la Arpadu, capulu Unguriloru, se tréca in acea tiérra, sí se o ocupe pentru sene. *Gelliu* indata ce simtí despre venirea Unguriloru, adunà óstea sa, sí purcesse incontra loru. La riulu Almasiului se incinse o crunta bataia intre Romani sí Unguri, inse Romanii perdura, *Gelliu* fù taiatu in fuga lãnga riulu Capusiului. Atunci Romanii vediendu mórtea domnului loru dederã mân'a de buna voi'a loru, sí-si allessera domnu pre Tuhutu, incheiandu tractatu cu juramentu in loculu care se díce pàna astadi Esculeu. Cu modulu acesta, Ungurii coprinsera tienutulu Samesiului; inse tienutulu Muresiului sí allu Oltului remasera inca lungu tempu in mânile Romaniloru, unde acestia 'si avea ducii sei (numiti voevodi, sí chinedi, dupa datine de atunci). — Totu in acestu tempu Ungurii coprinsera tienutulu lui Salenu d'intre Dunare sí Tissa, apoi dechiarara resbellu lui *Mariottu*, care se apperã cu multa vitediã in contra loru, era mai pre urma vediendu cà acestia au coprinsu tóte tienuturile de prin pregiuru, incheiã tractatulu cu Arpadu, dede pre fia-sa in casatoriã lui Zoltanu fiulu lui Arpadu sí moríndu fora fiu de sementia barbatésca, lassà ducatululu seu lui Zoltanu ginere seu. — *Claudiu* inca fu supperatu de Unguri in Temisiana, cu tóte acestea ellu -si tienù ducatululu seu pàna la mórte, sí-lu lassà

de mostenire filoru sei pâna pre tempulu regelui Stefanu. — Ungurii trecura apoi Dunarea, sî desfientiara Moravi'a mare, sî prefacura Pannoni'a cu tienutulu de a stang'a Dunarei, in tierr'a unгурésca. ¹⁾)

4. Simeonu regele Romaniloru sî allu Bulgariloru mori la annulu Chr. 927, fiulu seu Petru domni pâna la annulu 963. Atunci se ridicara patru frati Romani: *Davide, Moise, Arone* sî *Samuele*, sî se facura domni preste tierrile d'in drépt'a Dunarei. Bizantinii invitara pre Russii de la Dunapru se vina asupra Bulgariloru. Russii primira cu bucuria acésta invitare, inse dupa ce predara tierrile dela Dunare, nu voira a le mai desiértá, ci d'incontra ei se unira cu Bulgarii, sî chiamara intr'ajutoriu pre Pacinati sî pre Unguri, formara impreuna o potere de 300,000 de armati, sî trecura Emulu, cu scopu de a resturná imperiulu bizantinu. Trei anni de dílle predara acestia tierrile de la Dunare, mai pre urma Bizantinii ii desbinara, sî facendu pace cu Russii constrinsera pre coi-lalti a se retrage. In nóuele incurcari ce se escara, perira trei d'intre fratii Romani: *Davide, Moise* sî *Arone*. Atunci *Samuele* se facù rege preste tóta tierr'a, ba trecù chiaru sî *Emulu*, coprinse *Traci'a, Macedoni'a, Tessali'a*, sî *Peloponnesulu*; luà pre locuitorii cetatiei *Lariis'a*, sî-i stramutà in *Moesi'a*; acollo formà d'intr'insii unu corpu de militia, cu care se servi apoi incontra Bizantiniloru. In cursu de 37 de anni, *Samuele* se luptà neincetatu cu imperatoriulu *Basiliu II.* sî cu ducii lui, sî fu mai pretotindene invingétoriu. Dara *Basiliu* isi propuse se desfientiedie regatulu bulgaro-romanu d'in drépt'a Dunarei, spre acestu scopu strínse unu mare numeru de óste, sî o essercità la lupta pâna candu ajunse a intrece pre Bulgari. Dupa multe batài crunte *Samuele* mori de dorere de ânima la annulu Chr. 1013. D'intre urmatorii lui unii se mai tienura pâna la annulu Chr. 1019. *Basiliu* coprinse capital'a *Achrid'a* unde aflà mari tesaure de bani sî de sculle, sî luà numele de *Bulgaroctonu*, adeca sterpi-toriu allu Bulgariloru sî lassà cu testamentu, cà de s'aru scullá candu-va Romanii, se faca cu densii, cumu a facutu ellu cu Bulgarii ²⁾).

¹⁾ Anonymus *Belae regis Notarius* in historia septem ducum Hung. cap. 9. et seqq. cap. 19. et seqq. cap. 44. et seqq. ²⁾ *Georgius Cedrenus* in compendio historico, et *Nicetas Choniates* hist. lib. I. 6.

IV. Crucéferii și Romanii d'in Moesi'a.

1. După ce cadiusse imperiul romanu de la appusu, se redică cu incetulu alta autoritate la Rom'a, adeca cea ecclesiastica, și in cursu de siése centennie, ponteficii romani ajunsera a fi in adeveru domnii lumei crestine. Gregoriu VII. nu se sfii a escómmunicá pre Enricu IV. imperatoriulu Germaniei, și a lu desbracă de autoritatea imperiale. Enricu fu nevoitu a se duce in mediulu iernei, annulu Chr. 1077, la Canoss'a unde petrecea Gregoriu, spre a se rogá de iertare, și abiá fu primitu, după ce facú trei dílle penitentia d'inaintea usiei, in sacu și descultiu. Acestu pontefice proiectá scullarea appusului crestinu asupra resaritului paganu, spre a eliberá Jerusalimulu și celledalte locuri sante de servitutea Turciloru; inse ellu mori la an. Chr. 1086. După densulu Victoriu III. abiá siediu doi anni pre scaunulu apostolicu. Suptu pontificatulu lui Urbanu II, se întórse d'in Palestin'a eremitulu Petru de Amianu, și prin cuvintele și descrierile salle, despre sufferintiele crestiniloru de la resaritu, atitiá tóte animile asupra paganiloru. Urbanu II. strinse sinodu in annulu Chr. 1096, la *Clarmonte* in Franci'a, unde se adunara mai multe mii de ómeni d'in tóte tierrile appusului, in cari se vorbiá limb'a romana, și provocá pre crestini la arme, promitiendu-le ertare de peccate și resplatire in ceru. Mii de ómeni se dechiarara voiosi a se inscrie in óstea cea sacra; ei 'si cusura o cruce de pannura rossía pre umerulu cellu dreptu, și se numira *crucéferi*.

2. In primaver'a annului 1096 plecara la 300,000 de ómeni cátra resaritu, suptu conducerea callugarului Petru de Amianu și a callariului Valteru fàra de-avere, trecendu prin Germani'a și Pannoni'a, candu ajunsera la Singidunu impressurara cetatea, și se pusera a predá Moesi'a. *Nicet'a* prefectulu cetatei 'i respinse și 'i batú cá pre nisce latroni, imprastiandu-i prin paduri; locuitorii tierrei ii macellarira cu miiele; cei-lalti càti scapara, ajunsera pàna la Constantinopole. De acollo trecura in Asi'a inse la Nice'a perira de armele Turciloru; de abiá remasera la 3000. — Alti crucéferi plecara mai in urma cu pop'a *Godescalcu* și cu comitele *Enricu de Leiningen*; acestia incepura espeditiunea loru cu uciderea Judaniloru in Germani'a, apoi patira și ei cá cei d'intàiu. In fine plecá Godofredu de Bullion cu

fratii sei Balduinu sî Eustatiu, sî cu unu mare numeru de calari bene inarmati, trecura prin Pannoni'a sî Moesi'a càtra Constantinopolea, era comitele *Ugno*, fratele regelui Franciei purcesse pre mare, precumu sî *Boemundu* fiulu lui Robertu Guiscardu, sî verulu seu Tancredu, d'in Sicili'a. Candu ajunsera la Constantinopole jurara credentia imperatoriului, sî-i promiseră tôte tieririle imperiului orientale care le voru luá de la Turci. Dupa aceea trecura in Asi'a (annulu Chr. 1097), batura Nice'a, care se inchinà imperatoriului; apoi luara Antiochi'a (1098), dupa o impressurare de noue luni de dille; sî in fine coprinsera Jerusalemulu (1099). Godofredu de Bullionu se prochiama rege de càtra crucéferi, inse ellu abia guvernà Jerusalemulu unu annu de dille sî mori; frate-seu Balduinu urmà in loculu lui (1100).

3. Numerulu cellu micu allu crucéferiloru nu potũ aperá multu tempu pre crestinii de la resaritu incontra Turciloru. Unu callugaru renumitu pentru pietatea sî invetiatur'a sa, Bernardu, predicà o nóa inarmare asupra paganiloru ce ocupá locurile sante. Imperatoriulu Conradu III, sî regele Franciei Ludovicu VII. se pusera in fruntea crucéferiloru (1143), sî 'si indreptara callea prin Pannoni'a. Germanii lui Conradu se portara cá nisce predatori, sî dederă cauza la nemultiamiri d'in partea locuitoriloru. — In Asi'a ei fura macellariti de Turci, fórte pucini ajunsera la Jerusalemu in starea cea mai miserabile. — Pre tempulu acest'a venira sî Sassii in Transilvani'a. — D'in contra, Manuelu imperatoriulu Constantinopolei indreptá armele salle spre appusu, sî se batũ ncurmatu cu Ungurii, cu scopulu de a desfientiá regatulu acestor'a; ellu inarmà sî pre Romani in contr'a lui sî-i tramise la annulu 1166 suptu conducerea lui Batace prin Moldov'a, de irrupsera in Trasilvani'a, apoi suptu command'a lui *Joanne Duc'a* predara Marmosiulu ¹⁾.

4. Manuelu imperatoriulu mori la annulu Chr. 1180, sî dupa cate-va scene sangeróse se sui pre tronu *Isaciu Angelu*. Fiendu-cà soci'a sa morisse, Isaciu peti pre o copilla de 10 anni a regelui ungrescu Bel'a, sî pentru accoperirea speselor de nunta impuse tributulu pre cetãti sî pre sate. Asuprirea acésta

¹⁾ Joannes Cinamus libro V. 3 cap.

attitià pre locuitori in contra lui sî mai vertosu pre Romanii d'in Moesi'a sî d'in muntele Emului. Doi frati Romani *Petru* sî *Asanu*, cari se tragea d'in famili'a regelui Samuelu, mergèndu la imperatoriulu cerura se se primésca in militia, sî pentru servitiulu loru se li se dea pamentu in tienutulu Emului. Dara cererea loru nu se luà in consideratiune; ei se întórsera batjocoriti de bizantini, sî rescullara totu tienutulu de intre Dunare sî muntele Emului. Isaciu Angelu deschise in fine ochii, sî strinse óste in contra Romaniloru, inse in locu de a frange ellu pre Romani, remase asiá de tare batutu, încàtu de abiá scapà cu fug'a. — Spre à attitià sî mai tare la arme pre Romani sî pre Bulgari, fratii Petru sî Asanu fundara o biserica in onórea santului Demetriu, sî bagara intr'ins'a ómeni turburati la mente (demoniaci) cari profetizá strigandu: „cà lui Dieu ia placutu cà „natiunea Romaniloru sî a Bulgariloru se scuture jugulu Greciloru sî se cerce libertatea, pentru aceea marele Demetriu a „parasitu Tessalonic'a sî biserica Greciloru, sî a venitu la densii „se le ajute; deci se apuce armele cu totii, sî se uccidia pre „Greci fàra nici o crutiare“. Prin aceste maiestrie se interritara Romanii sî Bulgarii sî mai tare; ei chiamara intr'ajutoriu sî pre locuitorii de a stang'a Dunarei sî batura de stinscra óstea bizantina. — Isaciu Angelu se despoia de domnia de càtra frate-seu Alessiu, care 'i scósse ochii, annulu Chr. 1195 ¹⁾.

5. Fratii Petru sî Asanu, cari castigasera libertatea Romaniloru, nu se potura bucurá multu tempu de fructele loru; cà-ci Asanu fu uccisu de verulu seu Iancu, éra Petru cadiù prin man'a altui vendietoriu totu d'in famili'a sa, annulu Chr. 1197. Atunci se puse in fruntea Romaniloru allu treilea frate, *Joannitiu*, care luà titlulu de imperatoriu allu Romaniloru sî allu Bulgariloru. Alessiu batutu d'in tóte pàrtile, facù pace cu densulu la annulu Chr. 1200. — Scullarea Romaniloru sî succesele loru asupra imperiului bizantinu facura scomotu in tóta Europ'a Sentiementulu loru de libertate sî de nationalitate desteptà attentiunea generale, sî facù impressiune chiaru asupra curtei de la Rom'a. Ponteficele romanu, Innocentiu III, desteptatu prin atâtea fapte glorióse, tramise lui Joannitiu corona sî sceptru, sî unu stégu insemnatu cu cheile santului apostolu Petru, suptu

¹⁾ Nicetas Choniates lib. I. de imp. Alexio Angelo cap. 5 et seqq.

care se se lupte pentru biseric'a creștina, și 'lu recunoscù de rege allu Romaniloru și allu Bulgariloru annulu Chr. 1202 ¹⁾

Francii cari plecassera càtra resaritu spre a curati Palestin'a de pagani, coprinsera Constantinopolea, in annulu Chr. 1204, și pusera imperatoriu pre *Balduinu* Flandrulu. Joannitiu tramise deputati cá se se intielléga cu densii; inse ei respunsera cu superbia, cá Joannitiu se desierte Moesi'a care se tiene de imperiulu bizantin, și se o lasse loru. D'in aceste cause se nascù resbellu intre romani și Crucéferi; in batai'a de la Adrianopole (annulu Chr. 1205) Joannitiu franse pre Crucéferi și prinse pre Balduinu. Acest'a mori in carcère, éra Francii d'in Constantinopole allessera imperatoriu pre Enricu fratele lui. Joannitiu predà tóta Traci'a și Macedon'a cá se resbune stricatiunile facute de Basiliu Bulgaroctonulu, apoi mori la annulu Chr. 1207. Nepotulu seu Florilla 'i urmà in domnia pàna la annulu Chr. 1222, candu fu scossu de Joanne filiulu lui Asanu.

V. Venirea Tatariloru.

1. Pre tempulu crucéferiloru se arretà la marea négra unu nou genu de barbari, adeca Tatarii, cari dupa ce predara Russi'a și Poloni'a, irrupsera in tierrile de la Tissa, suptu conducerea lui Batu-chanu in numeru de 500,000, taiara ómeni, copii, betrani, femei, fàra destingere, arsera sate și cetàti, predara vite și animale de totu genulu, și prefacura regatulu Ungariei intr'unu desiertu, in tempu de trei anni, annulu Chr. 1240. Éra, dupa ce devastara totu, trecura Dunarea, și continuandu predatiunile prin Moesi'a se întórse la marea négra, ducèndu cu sene multime de ómeni prinși.

2. Regele Unguriloru, *Bel'a*, care fugisse d'inaintea Tatariloru in Dalmati'a, se întórse acumu in tierr'a sa cu ajutorulu callariloru Jerosalimitani, și atàtu spre recunoscintia pentru acestu ajutoriu, càtu și spre impoporarea tierrei și apperarea ei in contra incursiuniloru venitórie, dede acestora la annulu Chr. 1247, tienutulu Severinului, afara de ducatululu lui *Linoiu*, care remane in potestatea *Romaniloru*, și d'in collo de Oltu tóta Comani'a, afara de tierr'a lui *Senescu* ducelui Romaniloru, care remane assemene in possessiunea loru: „Romani se fia datori a stá callariloru intr'ajutoriu spre apperarea tierrei cu totu aparatulu loru de resbellu; assemene și callarii

¹⁾ Gesta Innocentii III. Nr. 20, 65—81. Vedi Magaz. ist. t. I. p. 51 et seqq.

se fia datori a apperá pre Romani cu tóta poterea lor¹⁾. Proiectulu acest'a nu se puse nici o data in lucrare, callarii nu intra nici odata in possessiunea Daciei Transalpine. Dara d'in diplom'a prin care stipulédia conditiunile acestui proiectu, se vede chiaru sî luminatu cà Romanii d'in Daci'a avea ducatele loru proprie; ei avea sî militi'a loru cu tôte aparatele de resbellu.

3. De aici inainte numele Romaniloru, figurédia totu mai multu sî mai multu in Istoria; appellatiunile de Comani sî de Pacinati, suptu cari se confusera ei pâna acumu, disparu cu incetulu, istori'a devine cu totulu nationale. Daci'a transalpina se curatia cu incetulu de straini, sî lucece suptu numele de *Romania*, cea australe de *Romani'a mica*, sî cea orientale de *Romani'a mare* sêu *Bassarabi'a*; inse mai pre urma se latiesce numele de *Moldavi'a* preste totu tienutulu de la Carpati pâna la Dunastru; Daci'a australe retiene numale de *tierr'a Romanésca*. — In Daci'a cisalpina figurédia inca ducatele romane d'in tierr'a Oltului, a Sargetiului, a Temisiului, a Crisiului, a Marmorosiului, sî altele suptu supremati'a Unguriloru. — De a drépt'a Dunarei infloresce imperiulu romano-bulgaru suptu Michaele Asanu. Dara la annulu Chr. 1277, Tatarii de la marea négra se reversa éراسى asupra Moesiei, sî prôducu celle mai mari stricatiuni. In impregiurarile acestea se scôlla unu Romanu a nume *Curcubeta*, care fusse porcariu, stringe pe tier-rani si bate pre Tatari, apoi cu armele in mana se dechiara imperatoriu sî coprinde tôte cetatile. Intre acestea Michaele Paleologulu iea Constantinopolea d'in manile Franciloru, sî tramitte in Moesi'a pre ginere-seu Joanne III. Asanu spre a coprinde tierr'a. Atunci Curcubeta delassatu de ai sei, se resólbe a fugi chiaru la Tatari sî a cere adjutoriu de la densii; inse ellu se insiellà in planulu seu, cà-ci Tatarii in locu de ai dá adjutoriu, ii luara viéti'a ²⁾.

D.

Starea Daciei suptu Domnii independenti.

I. Starea Romaniei suptu Radu Negru sî Michailu Bassaraba.

1. Ducele Romaniloru d'in tierr'a Oltului, *Radu Negru*, trece la annulu Chr. 1290 in Daci'a australe, sî 'si assiédia

¹⁾ Diploma Belae IV. anno 1247, quarto nouas Junias fratri Remboldo dom. hosp. Ierosolym. datum. ²⁾ Georgius Pachymer histor. lib. VI. 2—19.

scaunulu la Campu-lungu, de acolo se muta apoi la Argesiu, zidesce o resiedintia sî o biserică. Suptu densulu se unescu diversele ducate in *unu principatu romanu*. Radu Negru organisédia tièrr'a sî domnesce cu multa gloria 24 de anni. Dupa densulu urmédia *Michailu Bassaraba* ¹⁾.

2. In Ungari'a se stinge viti'a arpadiana, sî Carolu Robertu Neapolitanulu, chiamatu la tronulu regalù, se desface cu încetulu de toti competitorii sei, sî se coronédia la annulu Chr. 1310. Acest'a fu unu omu ambitiosu sî fórte intreprindietoriu, ellu batù pre Venetiani sî le luà Dalmati'a, batù pre Serbi, sî infrenà pre mai multi rebelli, cari se scullassera in contr'a lui. Ellu cugetà se 'si suppuna sî pre Romanii d'in principatele transalpine, sî fàra vre-o causa bine-cuventata dechiarà resbellu lui Michailu Bassaraba domnului tierrei romanesci. Óstea un-gurésca se adunà in Temisian'a, de acolo trecù in tienutulu Medintiloru, sî coprinse castellulu Severinului. Carolu se aflà in fruntea óstei. La Severinu venira deputati d'in partea lui Michailu Bassaraba, rogandu-lu că se éssa din tièrr'a unui principe care nu l'a superatu intru nemic'a, ca-ci altmentrea póte se patia reu, sî se éssa cu rusíne. Cãrolu nu primi aceste propuneri, ci înaintà in contr'a Romaniloru. Romanii vedindu pericllulu se retrassera, sî aprinsera tóte satele că se lipsésca óstea un-gurésca de provisiuni. Carolu remanendu in fine fàra midilóce de a 'si poté tiené óstea, sî prevediendu fómetea ce amenintia pre militari, se stemperà sî tramisse deputati la Michailu, promittendu că va primi tóte celle propuse de densulu, numai se 'i dea conducatori că se 'lu scóta pre callea cea mai scurta d'in tièrra. Michailu tramise conducatori, inse acestia bagara pre Unguri intre muntii Carpati, sî 'i confundara intr'o valle strimta. Atunci Romanii cari se aflà ascunsi pre culmile muntiloru, incepura a aruncá cu petri asupr'a Unguriloru, sî 'i batura in patru dille de 'i stinsera. Regele ne mai sciendu ce se faca, 'si schimbà vestmintele, sî imbracà cu densele pre unu *Desiu*, pre care 'lu sî uccisera Romanii, crediendu că ellu e regele; éra Carolu scapà cu multa nevoia, insocitu de trei patru, sî fugí la Temisiéra, sî de acolo se dusse la Vissegradu,

¹⁾ Istori'a tierrei romanesci de candu au descallecatu Romanii tiparita in Magazinulu istoricu Tomu IV. pagina 231.

unde multiami lui Dieu pentru pastrarea vietiei, annulu Chr. 1333 ¹⁾. — Michailu Bassaraba mori la annulu Chr. 1333; fiulu seu *Alessandru* cellu teneru se numi banu allu Severinului, éra domnu tierrei sé allese *Danu I.* — Carolu Robertu inca mori la annulu 1342, lassandu in urm'a sa doi fii, pre *Andrei* regele Neapolei, sí pre *Ludovicu*, regele Ungariei. Cellu de antáiu se uccise de soci'a sa, regin'a Joann'a, d'in care causa se nascù fórte mare resbellu in Itali'a.

II. Starea Moldaviei suptu Stefanu I. sí fii lui.

1. In Daci'a orientale, — care de la riulu Moldav'a ce se vérsa în Seretu, se numi Moldavi'a, — se concentrara cu incetulu diversele ducate, sí se unira suptu unu domnu, *Stefanu I.* 'si intense principatulu pàna la Dunastru sí la marea négra, sí tienù in respectu pro vecinii sei cei tari sí superbi. Dupa o domnire lunga sí gloriósa ellu mori la annulu Chr. 1359, lassandu doi fii in urm'a sa: pre *Stefanu II.* sí pre *Petru I.* între cari se nascù mare disputa pentru domnia. Petru de sí mai teneru fiendu omu ageru la mente sí plinu de anima, castigà pre cei mai multi boeri ai tierrei in' partea sa, sí cu adjutoriulu loru allungà pre frate-seu Stefanu sí pre cei ce tie-ne cu densulu. Stefanu II. fugi la Casemiru regele Poloniei, de la care cerù adjutoriu, promittiendui, cà déca 'si va castigà tronulu, va inchinà lui tiérr'a Moldaviei. Casemiru chiamà la consiliu pre mai marii Poloniei, sí cu invoirea loru strinse óste d'in Cracovi'a, Sandomiri'a sí d'in Russi'a, sí o tramise cu Stefanu in Moldavi'a. Armat'a acést'a adjunse dupa San-Petru la marginele tierrei, sí incepù a se bate cu Romanii, éra acestia se retrassera in padurile d'in Pocuti'a; sí taiàra pre lãnga drumu arborii de amendoue laturile, inse asià in càtu remasera in petióre. Candu intrara apoi Polonii cà se gonésca pre Romani, acestia impinsera arborii cei d'inderetu, sí arborii cadiendu unii preste altii, implura callea, sí omorira nu numai pre ómeni, ci sí pre cai; celloru mai multi le fransera membrele, ceilalti se dederà prinsii. Préd'a care o castigara Romanii le fu cu atàt'a mai placuta, cu càtu le cadiù intréga in mani; ca-ci de sí caii cei mai multi erà struciti de arbori,

¹⁾ Thurotius Chronica Hung. parte II. cap. 97.

inse armele, instrumentele, vestmintele și sarcinele se copriseră toate de Romani, fiindu că nici unu Polonu nu potu scăpă seu luă ceva cu sene. Audîndu Casemiru de perderea acésta, tramise pre unii d'între ai sei se rescumpere pre cei prinși, cari cu pucinu pretiu rescumperara și pre militari și pre cealalta multime de ómeni. In acésta bataia trista pentru Poloni, se prinsesse și Sbigneu strabunulu cardinariului și episcopulu Cracovei, care schiopetă până la mórte de vatemarea ce i se casiunasse la fluere. Navogiu fiulu palatinului Cracoviei scapandu cu fug'a de manile Romanilor, se rusînă de a mai dá facia cu tata-seu și cu amicii, și de acollo se dusse dreptu la Rom'a, și se facu preotu, éra mai pre urma intorcendu-se in patria, capetă decanatulu Cracoviei. Padurile acellea se taiara mai in urma, și se prefacura in campuri. Unu-spre-diece stéguri se luara atunci de la Poloni¹⁾. — La acésta memorabile bataia a Romaniloru d'in Moldavi'a cu Polonii luara parte și Transilvanii și Marmorosianii. *Dragosiu* ducele de Marmorosu se distinse prin vitedi'a sa²⁾. Preste cinci anni de dille trecu in Moldavi'a *Bogdanu* d'in Marmorosu, și se allesse domnu cu voi'a Moldaviloru³⁾; éra Balcu fiulu lui Sassu cu fratii sei *Dragu*, *Stefanu* și *Dragomiru* se întórse in Marmorosu⁴⁾.

III. Venirea Turciloru in Europ'a. — Mircea I. Domnulu Romaniei.

1. Joanne Cantacuzenu, epitropulu imperatoriului bizantin Joanne Paleologulu, pentru cá se póta usurpá tronulu imperiale, chiamà intr'ajutoriu pre Turcii d'in Asi'a. Acestia venira la annulu Chr. 1342, adjutara pre usurpatoriu, inse causara celle mai mari stricatiuni toturoru crestineloru; ei occupara Adrianopolea la annulu Chr. 1361, și o prefacura in resiedintia turcésca. De aci inainte incepu luptele celle mari între Turci și între crestinii de la Dunare. — Ludovicu regele Ungariei fu provocatu de doi pontefici a se scullá in contr'a Turciloru; imperatoriulu Joanne și fiulu seu Manuelu Paleolo-

¹⁾ J. Dlugossius hist. Polon. lib. IX. de anno 1359 Martinus Cromerus de origine et reb. gest. Polonor. lib. IV. de anno 1359. ²⁾ Diploma regis Ludovici de anno 1360, apud Fejer cod. diplom. Hung. Tomo IV. vol. 2. Num. 72, pag. 159. ³⁾ Thurotius Chronica Hung. parte. II. cap. 98. ⁴⁾ Carolus Vagner in dissertatione de Cumania Num. 4. La Giorgius Sincanu se afla tradussa acésta diploma la annulu 1395, pag. 326.

gulu illu invitara se se unésca cu densii in contr'a inimiciloru communi; inse Ludovicu 'si perdù tempulu frecandu-se cu vecinii sei cei crestini, fàra se-i pese de Turci, cari se aflà de parte de densulu. Ellu incercà in dóue ronduri se scótia pre *Alessandru Bassaraba* d'in tiérr'a romanésca, sî in alte dóue se bata pre *Vladu* fiulu sî urmatoriulu lui *Alessandru* in domnia; inse ellu patí cã sî tatalu seu *Carol*, cà-ci fu insusi batutu de Romani. In fine Ludovicu morí la annulu Chr. 1382, lassandu dóue fete: pre *Edvig'a* care se marità dupa *Vladislavu* regele Poloniei, sî pre *Mari'a* care se marità dupa *Sigismundu* de Lussemburgu, sî facù rege pre barbatulu seu. *Sigismundu* adjunse mai pre urma sî imperatoriu allu Germaniei.

2. In Romani'a se facù domnu *Mircea Bassaraba* la annulu 1383. Acest'a indata coprinse tóte cetátile de a drépt'a Dunarei pàna la marea négra, impreuna cu Dobrogia. La annulu 1389 *Mircea* incheià cu *Petru* domnulu Moldavei sî cu *Vladislavu* regele Poloniei unu tractatu offensivu si defensivu in contr'a lui *Sigismundu* regelui Ungariei¹⁾. Intre acestea Turcii facea mari progresse in Europ'a. *Mircea* facù unu legamentu defensivu cu despotulu Serbiloru, cu domnulu Albaniei sî cu regele Bosniei, sî se inarmara cu totii in contr'a Sultanului *Amuratu*, inimicului commune. Ungurii inca venira intr'adjutoriu suptu *Nicóla Gar'a*. Batai'a se facù in campulu *Merlei* lângã *Margu* (*Morava*); crestinii perdura, de sî *Milosiu Cobilovici* uccise pre sultanulu. *Baiazetu* fiulu lui *Amuratu* coprinse tóta *Moesi'a*, puse man'a pre *Sismanu* cellu d'in urma rege allu Bulgariei, sî 'lu taià la *Filippopoli*. *Sigismundu* regele Ungariei supperatu pre *Mircea* pentru tractatulu incheiatu cu Poloni'a, se scullà cu armele asupr'a lui. Candu intrara Ungurii in tiérra, *Mircea* se retrasse d'inaintea loru. Ei inaintara pàna la *Turnulu*, sî 'lu luara cu assaltu; apoi crediendu cà au finitu totu, se intórsera càtra casa, inse candu erá se tréca preste muntele *Passerea*, Romanii se arruncara preste *Sigismundu* sî 'lu batura, cá pre *Carol* sî pre *Ludovicu*, de unde regele de abia scapà cu ajutoriulu lui *Gara*, perdiendu o ne-numerata multime d'intre ai sei. — Cu tóte acestea *Mircea* vendiendu-se impresuratu sî de Turci, cari luassera tóte cetatile

¹⁾ Dogiel codex diplomat. regni Poloniae Tomo I. pag. 597 et seqq.

de pre rip'a drépta a Danurei sî coprinsera Serbi'a pâna la Singidinu (Belligradu), se induplecà a incheiá cu Sigismundu unu tractatu de apperare comune in contr'a pagàniloru, annulu Chr. 1395 ¹⁾.

3. Sigismundu cerù adjutoriu de la ponteficele romanu sî de la regele Franciei, sî determinà cá cu poteri unite se faca o lovitura decisiva asupr'a Turciloru. La 28 Septembrie 1396 se concentrà la Nicopolea in Moesi'a o armata de 60,000 de Unguri, Romani, Boemi, Germani, Belgi sî Franci; d'incontra le stá la 200,000 de Turci. Crestinii perdura, Sigismundu scapà pre o barca, sî fugi pre Dunare in diosu la Constantinopole, de acollo trecù in Dalmati'a sî mai pre urma in Ungari'a. Baiazetu infuriatu asupr'a lui Mircea pentru adjutoriulu datu crestiniloru trecù in Tiérr'a romanésca. La Rovine se facù o mare versare de sange intre Turci sî Romani, dara in fine invinsera Romanii, sî Turcii fura nevoiti a se retrage in Moesi'a. Cu tóte acestea Mircea considerandu starea tierrei, ambitiunea cea ticalósa a lui Sigismundu, sî poterea cea mare a Turciloru, determinà se incheia unu tractatu càtu se va poté mai favoritoriu pentru tiérra, recunnoscendu supremati'a pórtiei otomane. Baiazetu garantisà autonomi'a tierrei suptu domnulu ei, sî legile ei, sî pretinse dreptu recunnoscintia numai summ'a de 300 de arginti pre anu²⁾.

4. La annulu 1402, Baiazetu incurcandu-se in resbellu cu Tamerlanu chanulu Tatariloru d'in Asi'a, cadìu in manile acestuia, fiii lui venira la cërta pentru ocuparea tronului. Mus'a fugaritu de frate-seu Solimanu, allergà la Mircea, sî 'lu rogà de ajutoriu. Mircea 'lu luà suptu scutulu seu, strinse o armata numerósa, sî o tramise in Turci'a suptu vitédiulu seu nepotu Danu. Dupa mai multe batài cu diversu succesu, Mus'a invinse pre Solimanu, sî se sui pre tronulu sultaniloru. Acum Mircea vediendu pre amiculu seu imperatoriu turcescu, se crediù assecuratu in contr'a Unguriloru, sî incheià unu nou tractatu cu Vladislavu in contr'a lui Sigismundu ³⁾. — Dara Mus'a fu resturnatu de frate-seu Machomede la annulu Chr. 1413. Acest'a in-

¹⁾ Diplom'a lui Mircea la Fejer cod. diplom. Tomo X. vol. 2. Nr. 155.

²⁾ Διονύσιου Φωτεινού Ἱστορία τῆς πάλαι Δακκίας Τομ. γ. δελ. 369. ³⁾ Dogiel cod. diplom. regni Poloniae Tom. I. pag. 600 et seqq.

furiatu asupr'a lui Mircea, coprinse Giurgiulu la annulu 1416, sî-lu intari cu valuri sî cu militia turcésca. Mircea incercà indesiertu se respinga pre barbari. Dupa acésta catastrofa ellu abiá mai domni trei anni, sî morí, annulu Chr. 1419. — Mircea fu unu omu mare in tóte respectele, inse impregiurarile celle grele, sî mai allesu perfidi'a lui Sigismundu, nu 'lu iertara se 'si inchidia ochii multiamitu. Ellu introdusse multe sî mari reforme in administratiunea tierrei, organisà o armata regulata pentru antàia ora in tóta Europ'a, edificà monasteriele de la Codi'a sî de la Codména, mutà resiedinti'a de la Argesiu la Terguvestei, sî facù curtea domnésca de la Bucuresci, impartindu-si tempulu asiá incàtu vér'a siedea in Terguvestei, sî iern'a in Bucuresci.

IV. Alessandru I. Domnulu Moldaviei sî fiii sei.

1. In Moldavi'a dupa mórtea lui *Petru allu II.* urmà in domnia *Stefanu III.*, care avù multe valluri cu Sigismundu regele Ungariei, sî cu *Romanu* fiulu reposatului Petru, pàna la annulu 1397. Atunci *Stefanu III.* essîndu d'in viétia, lassà domni'a fiului seu *Petru III.* Dara acest'a de abiá domni trei anni, sî facù locu lui *Alessandru I.* In impregiurarile acestea tiérr'a de diosu se occupasse de *Juga*, barbatu intreprindietoriu sî cu multa capacitate, care zidì fortaretie pre lãnga Dunare sî Marea négra, sî formà o callarime ce remase de modelu, inse cadìu in manile lui Mircea, sî se dusse la Argesiu ¹⁾. Alessandru remase asiá dara singuru domnitoriu in Moldavi'a la annulu Chr. 1401. Ellu se legà cu Vladislavu regele Poloniei, sî-i dede unu imprumutu de 1000 ruble de argintu, pentru cari luà ipoteca Senatulu, Colomei'a, sî tóta Pocuti'a. Inse Vladislavu illu vendù lui Sigismundu incheiandu cu acest'a unu ttractatu secretu pentru impartirea Moldaviei. Alessandru se uní cu Mircea domnulu Romaniei, inse acest'a inchise ochii la annulu Chr. 1419. Atunci se întórse éراسi càtra Vladislavu, sî incheià cu densulu unu traçtatu in contr'a lui Sigismundu. La annulu 1421 morindu-i soci'a cea de antàiu, Alessandru se casacori cu Ringal'a sor'a lui Vladislavu, sî la annulu 1423 tramise acestuia intr'adjutoriu 400 callari Moldavi in contr'a Prussiani-

¹⁾ Mironu Costinu in *Chronica Moldaviei* sî *Peyssonel* pagina 229.

loru. La Marienburgu Romanii frecara pre Prussiani, asiá de tare, încátu fapt'a acést'a se insemnà in Annalele Poloniloru ca unu raru essemplu de vitedia ¹⁾. La annulu Chr. 1426 Alessandru cu unu corpu de Romani, sî cu 5000 de callari tramissî de la Vladislavu, se assiedià la Braill'a sî asteptà pre Sigismundu se vena cu Ungurii precumu promisesse, cá se se bata in contr'a Turciloru; inse Sigismundu nu vení. Cu tóte acestea ellu inculpà pre domnulu Moldaviei la regele Poloniei, cá pre unu adversariu allu loru, sî staruí pentru scóterea lui d'in scaunu. Alessandru simtiendu aceste intrigi, se uní cu Suidrigillu ducele Lituaniei in contr'a Poloniei, la annulu 1430. Vladislavu scullà pre Tatarsi asupr'a Lituanieloru sî a Romaniloru. Alessandru luà castellele Gallitiulu sî Cameniti'a, inse candu erá se se intórca cu préd'a a casa, illu impresurara Tatarsii sî Polonii, sî-lu despoiara de tóte. Alessandru scapà cu mare nevoia preste Dunastru in Moldavi'a, sî dupa aceea morí de supperare, la annulu Chr. 1432.

2. Alessandru fu unulu d'intre cei mai buni domni ai Romaniloru, intielleptu, dreptu, animosu, amatoriu de scientie, inse avù de vecinu sî de amicu pre Vladislavu care 'lu vendù lui Sigismundu. Acésta fapta descoperindu-o ellu mai in urma, illu facù se se unésca cu Suidrigillu, éra regele Poloniei illu incurcà cu Tatarsii, sî-i amarî viéti'a. Posteritatea 'i dede numele de *Alessandru cellu bunu*. Ellu facù mai multe institute folositóre sî pietóse, infientià scóle sî o academia de scientie, zidi monastirile de la Bristriti'a sî Moldaviti'a, episcopiele de la Romanu sî de la Radauti, sî Mitropoli'a de la Suceav'a. Imperatoriulu Joanne Paleologulu. i dede numele de Βασιλεως, ponteficele romanu intitulà tiérr'a lui, *Regnum Moldaviae*. Suptu densulu veniva Armenii sî Tiganii in tiérra.

Amendoi acesti domni mari ai Romaniloru, Mircea sî Alessandru, avura mai multi fii, parte legitimi parte naturali, cari incurcara tierrile prin aspirarile loru la domnia: in Romani'a dupa mai multe resturnari se puse pre scaunu *Vladu* cu supranumele *Dracdu*; in Moldavi'a dupa mai multe lupte se invoira fratii *Elia* sî *Stefanu IV.*, se impartia tiérr'a intre sene, sî se domnésca impreuna.

¹⁾ Mart. Cromerus libro XIX. pag. 290.

3. In Transilvani'a pre tempurile acestea se attitiã o revoluțiune insemnata in contr'a feudalismului, care se facusse nesufferitu pentru tierrani, și abiã se stinse dupa mórtea lui Sigismundu, care se intemplã in annulu Chr. 1437. Atunci se unira Nobilii, Secuii și Sassii in contr'a tierraniloru, și speciale in contr'a Romaniloru.

La annulu Chr. 1439 se tienù sinodu mare la Florenti'a pentru unirea bisericeii appusene și resaritene, la care merse și *Damianu* mitropolitulu Moldaviei. Dara in tierra callugarulu Teoctistu produsse o reactiune asiã de mare in contr'a Latiniiloru, in càtu Romanii arsera tóte càrtile scrise cu littere latine ¹⁾.

V. Joanne Corvinu de Unniade.

1. Pre tempulu sinodului de la Florenti'a se affã in Ungari'a unu Romanu estraordinariu, *Joanne Corvinu*, allu caruia tata *Voicu*, fiulu lui *Sierbanu*, capetase de la Sigismundu, pentru meritele salle, castellulu Unniade, și cu acesta supranumele de *Unniade*, (annulu Chr. 1409). Prin faptele salle eroice, Joanne Corvinu se inaltiasse de la militariu commune pãna la duce supremu. De aci inainte istori'a omului acestuia face parte d'in istori'a universale.

La annulu Chr. 1438 Amuratu purcesse cu ostile salle asupr'a Singidunului, și tramise pre Megetu passi'a cu altu corpu prin Romani'a de irrupse in Transilvani'a. Joanne Corvinu apperã Singidunulu cu vitediã, inse in Transilvani'a Turcii facura mari predatiuni, și candu veni in contr'a loru prefectulu tierrei Losiontiu, ei se retrassera ducendu cu sene la 70,000 de prinsu. Dupa aceste intemplari Joanne Corvinu se numi prefectu Transilvaniei și banu Severinului, și dupa mórtea lui Albertu chiamã la tronulu Ungariei pre Vladislavu II., regele Poloniei an. Chr. 1440. Turcii érase venira cu mare potere la Singidunu, inse ei fura franti de càtra Corvinu, annulu Chr. 1441. In cell'altu annu veni de nou Megetu-passi'a cu nenumerata multime de Turci: in cea d'intãiu lovire la Sant'-Imbrun in Transilvani'a, Corvinu fu batutu, inse ellu nu perdù anim'a, și strinse óste noua și frecã pre Turci asiã de tare, încãtu taiã

¹⁾ Le Quien in Oriente Christiano. Tomo I. pag. 1253, = Cantemir in descrierea Moldaviei.

d'entre densii la 15,000 sî pre insusi Megetu-passi'a. Sultanulu Amuratu turbatu de resbunare, tramise atunci pre Siabatinu cu 80,000 de Turci in Transilvani'a; inse Corvinu franse sî pre acestia la Pórt'a de ferru, sî-i respinse d'in tiérra. Dupa atâte perderi Amuratu se puse se faca apparatus gigantice in contra crestiniloru, dara Corvinu nu le dede tempu. Ellu plecà cu Vladislavu prin Moesi'a luà Sardinia sî Naissulu, reportà mai multe victorie stralucite, sî prinse pre Cambeiu, annulu Chr. 1443. Appropriarea iernei facù se se retraga in Temisiana.

2. In annulu Chr. 1444 se facù pace cu Turcii pre 10 anni. Inse imperatoriulu bizantinulu Joanne II. Paleologulu, principele Epirului Giorgiu Castriotu Scanderbei, ponteficele romanu sî magnatii ce se strinsesera in adunare generale la Segedinu, induplecara pre Vladislavu se rumpa pacea. Regele plecà cu armat'a d'in Temisiana prin Moesi'a; Corvinu trecù prin Romani'a fàra de nici o disciplina sî supperà fòrte pre Vladu. Amendoue corpurile se unira la Nicopolea. Vladu domnulu Romaniei, vediendu óstea cea mica a Unguriloru desvatuí pre rege de la acésta intreprindere temeraria, inse nepotendu-lu induplecà, i dede 4000 de callari romani suptu conducerea fiului seu Vladu cellu teneru. Armat'a inaintà pàna la Varn'a. Audíndu Amuratu care se aflà pre atunci in Asi'a, le essi inainte cu o potere cu multu mai mårè, batai'a se incepù la 10 Novembre 1434, sî tienù pàna sér'a ba se continuà sî a dóu'a dí; in cea d'intàiu surise sórtea armeloru crestine, dara a dóu'a, de sî Corvinu facù totu ce póte mentea, anim'a sî bratiulu omenescu, fu pentru densii fatale: Vladislavu cadíu, Corvinu cu Romanii fugí spre Dunare; candu acest'a ajunse in Romani'a, Vladu in desperatiunea sa, cà nu scie ce se facusse cu fiulu seu, illu prinse, dara pucinu dupa aceea sossindu sî Vladu cellu teneru, illu dimise sî-lu petrecù cu onóre pàna la Brasiovu. Candu se arretà Corvinu in Ungari'a, aflà tiérr'a in cea mai mare consternatiune, presenti'a lui insuffà anima ómeniloru. Dara ellu insusi supperatu pre Vladu pentru rusínea patíta, irrupse in Romani'a, sî puse domnu pre cumnatulu seu *Danu IV*. La annulu 1446, Corvinu se allesse guvernatoriu regatului pàna candu va cresce copillulu Ladislavu IV. Postumululu. Vladu inse allungà pre Danu, sî petrunse cu armele in Transilvani'a. Atunci Corvinu se intiellesse cu Ste-

fanu domnulu Moldaviei, sî luà pre Vladu între dóue armate. Acest'a cadiù in manile lui Danu, sî peri de sabia ¹⁾.

Pentru resbunarea perderii de la Varn'a, Corvinu adjutatu de Danu se scullà asupr'a Turciloru la annulu d. Chr. 1448; in campulu Mirlei se incinse batai'a cea sangerósa cu Turcii, care essi trista pentru crestini. Corvinu cadiù in manile lui Georgiu Vucovici, despotulu Serbiei, sî abiá castigà libertatea dupa ce dedesse ostatecu pre fiulu seu Vladu.

3. In aceste tempuri se turburara lucrurile sî in Moldavia. Stefanu IV. fu uccisu de *Romanu*, sî acest'a de Petru, care peri la annulu 1449. Atunci se scullà Bogdanu fiulu naturale a lui Alessandru cellu bunu, sî se facù domnu. Casemiru, regele Poloniei, voi se assiedie pre tronu pre Alessandru II. fiulu lui Elia, sî tramise pre acest'a in tierra in fruntea unei armate compuse de Poloni, Russi sî Romani. Bogdanu se retrasse spre Barladu in diosu sî incepù se tractedie cu Polonii. Acestia i promisera epitropi'a asupr'a lui Alessandru sî guvernulu tierrei pàna candu copillulu va adjuge la maturitate, (cà-ci Alessandru erá numai de 14 anni). Bogdanu se invoí, sî Polonii incepura a se întórce spre casa. Atunci Bogdanu se rapedí iute cu ai sei, sî inchise passulu la satulu Crassna, sî batù de stinse pre Poloni, uccise pre conducatori sî multime de militari; cei ce scapara multumira lui Dieu ²⁾.

4. La Constantinopole morisse Joanne IV. Paleologulu (annulu d. Chr. 1448), lassandu pre frate-seu *Constantinu VI.* de successoriu in imperiulu bizantin, care se marginea acumu la cetatea Constantinopolea sî territoriulu ei de prin pregiuru; tóte celle-lalte parti erá coprinse de Turci. Amuratu II., care se lassasse in dóue ronduri de domnia in favórea fiului seu, inca morí la annulu d. 1451, lassandu tronulu sultaniloru lui *Machomede II.* Acest'a determinà se puna capetu imperiului bizantin, sî se-si assiedie scaunulu in cetatea lui Constantinu. Cu unu curagiu demnu de Romanii cei vechi, Constantinu provocà pre cetatiani la arme, sî adjutatu de Genovesii comandati de Justinianu, apperà cetatea 52 de dille in contr'a poterei cellei gigante a Turciloru. In fine vediendu cà poterea ome-

¹⁾ Chalcocondylas libro V. Joannes Vitez de Zredna apud Engel Geschichte der Walachei, I. Theil pag. 171. ²⁾ Dlugossius libro XIII. Cromerus libro XXII.

nésca nu mai este in stare de a mantui ultimulu monumentu allu imperiului romanu, se dusse nóptea cu amicii sei de se cumminecà in Sant'a-Sofi'a, determinatu a mori pre ruinele imperiului. In 29 Maiu, Machomede comandà assaltu. Apperatorii de pre zidurile cetatei se luptara cu gloria. Multe mii cadiura d'entre barbarii assaltatori. Inse numerulu decise. Ostenitii cetatiani fura franti. Justinianu plagitu fugi in cetate prin o stirbatura de ziduri. Turcii strabatura dupa densulu. Constantinu dupa o apperare eroica cadiù suptu armele loru, sî cu densulu d'impreuna se ingropà imperiulu bizantinu, annulu d. Chr. 1453.

5. Dupa acésta catastrofa Machomede tramise la Dunare o armata numerósa spre a petrunde in intrulu Europei, inse Corvinu o sfarimà la Crussolati, annulu d. Chr. 1454. In annulu urmatoriu plecà insusi Machomede cu o armata de 150,000 de Turci pre uscatu, sî cu unu mare numeru de vase pre Dunare, sî impressurà Singidunulu. Corvinu cu pucini crucéferi addussi de missionariulu Joanne Capistranulu, sî cu 25,000 de militari domestici, atacà poterea cea infricosiata a Turciloru, sî o sparse cu totulu. La 20,000 de Turci remasera pre campulu bataliei, cei-lalti impreuna cu Machomede luara fug'a in cea mai mare disordine. Eroulu acestei dille memorabile nu se potù bucurà multu de succesele salle, cà-ci pucine dille dupa acést'a mori de friguri la Taurunu, 11 Augustu 1456 ¹⁾.

E.

Starea Daciei dupa caderea Constantinoplei.

I. Vladu V. cu supranumele Tiepesiu organisédia tièrr'a militarese.

1. Principatele romane dupa caderea Constantinoplei, se afla turburate de partidele pretenditoru la domnia. In Romani'a se scullà Vladu V., fiulu lui Vladu Draculu, sî cu sabi'a in mana 'si deschise drumulu la tron. Acestu domnu tirannu 'si formà o armata numerósa, taià la 500 de boeri cari i erà in contra, uccise in scurtu tempu la 20,000 de ómeni d'in tièrra suptu diverse cuvente, arse in unu magazinu la 400 de

¹⁾ Thurotius, Bonfinius, et Pray historia regum hung. Tomo II.

Unguri sî de Sassi cari petrecea in principatu; apoi trecù in Transilvani'a, aprinse Brasiovulu sî întiepà multime de Sassi d'inaintea bisericeii santului Jacobu (annulu d. Chr. 1457). Pentru atari fapte i se dede numele de Tiepesiu. Ellu domni cu o rigóre necunoscuta pàna atunci in tierrile romane, insufflà terróre la toti locuitorii, in càtu acestia se temea mai tare de densulu de càtu de mórte. Despotu in anim'a sî portarea sa càtra altii, inse gelosu de libertatea tierrei sî curagiosu pàna la temeritate, Vladu otarî se sacrifice totu spre a mantui tierr'a de jugulu strainu. Spre acestu scopu ellu organisà totu statulu militaresce, pedepsi fàra misericordia ori ce fapta rea, sî cu modulu acest'a introdusse in tierra o securitate publica mai pàna la necredute.

2. In Moldavi'a *Stefanu* fiulu lui Bogdanu, sî nepotulu lui Alessandru cellu bunu, luandu adjutoriu de la Vladu domnulu Romaniei, batù pre Petru usurpatoriulu in dóue ronduri (annulu d. Chr. 1458), sî 'lu constrinse a fugi in Poloni'a. Dupa aceea cerù de la Casemiru regele Poloniei se i 'lu dea in mani; inse Casemiru nu se invoi la o fapta asiá de umilitória pentru densulu. Atunci Stefanu trecù inarmatu in tienuturile regelui, sî facù multa stricatiune Poloniloru. Casemiru se vediù nevoitu a impacá lucrulu prin unu tractatu, ce se incheià intre densii la annulu 1459. Prin acestu tractatu se assiedià pace intre Poloni'a sî Moldavi'a; commerciu neimpedecatu intre locuitorii respectivi, trecere sî plutare libera pre ap'a Dunastrului; causele intre Poloni sî Moldavi se se decida prin commissari numiti de ambe pàrtile; Petru fugitulu se nu vina mai aprópe de Smotritiu; domnii se se adjute unulu pre altulu in contr'a inimiciloru ¹⁾.

3. In Ungari'a dupa mórtea ticalosului de Ladislavu se allesse rege *Mathia* Corvinu, fiulu lui Joanne Romanulu, la annulu Chr. 1458; inse o partita de Unguri se scullara indata in contr'a lui, sî prochiama rege pre Fridericu III. d'in Austri'a. D'in acésta causa se nascù unu resbellu care tienù cinci anni de dílle.

4. La annulu d. Chr. 1460, Vladu, domnulu Romaniei, incheià unu tractatu cu Turcii, prin care assecurà autonomi'a

¹⁾ Dogiel codex diplom regni Poloniae Tomo I. pag. 602.

tierrei pre langa unu tributù de 1000 bani rósii¹⁾). Inse in annulu urmatoriu (1461) ne incrediendu-se in cuventele Turciloru facù legamentu cu Mathia in contr'a inimiciloru communi. Sultanulu Machomede II. infuriatu asupr'a lui, tramise ordine lui Hamza pasi'a de la Vidinu, se intre cu óste in tiérra sí se 'lu scótia d'in domnia séu viu séu mortu. Vladu puse man'a pre pasi'a sí 'lu trasse in tiépa in midiloculu celloalti Turci, inse pre densulu intr'o tiépa mai inalta. In annulu Chr. 1462 Vladu trecù Dunarea cu o potere numerósa, devastà Moesi'a de diosu, sí uccise la 25,000 de ómeni. Machomede turbatu de mania pentru aceste fapte audacióse strinse o armata de 250,000 de Turci, sí purcesse in contr'a lui Vladu cu scopu de a lu stinge cu totulu. Candu intiellesse Vladu cà Turcii au arsu Brailla, ordinà ómeniloru de la siessuri se se retraga la munti cu tóta averea loru, éra ellu se puse la apperare. Intr'o nópte candu Turcii erá assiediati in castre, Vladu se imbracà in vestmente turcesci, sí spionà tóta pusetiunea loru, apoi intorcendu-se la ai sei, se rapedi cu armele asupr'a Turciloru, sí 'i puse in cea mai mare incurcatura, dara in intunereculu noptii gressí postulu unde erá sultanulu, sí in locu de a se rapedi asupr'a lui, dede preste corpulu altoru doi pasi cu care se luptà pàna deminétia apoi se retrasse facèndu mare stricatiune in Turci; inse sí ellu perdù la o miia de ómeni, cari cadiura in manile Turciloru; sultanulu comandà de i taiara d'inaintea ochiloru sei.

5. Vladu se retrasse la Terguvestei, de acollo luà pre locuitori cu sene de 'i dusse la cetatea Poienari cea zidita de densulu. Machomede veni in urm'a lui, sí affandù cetatea Terguvestei deschisa, se puse la cugete cá nu cumu va se fia vre o insielatiune la medilocu sí se cadia in cursa. Vladu lassà pre unu capitaniu cu 6000 de callari cá se observe mesurile Turciloru, se 'i infestedio neinctetu, inse se nu intre cu densii la batai'a formale; éra ellu purcesse in contr'a lui Stefanu domnulu Moldaviei, care inca se scullasse asupr'a lui. Capitaniu callarimei se amagi prin apucaturile Turciloru, sí se luà la bataia cu densii; ellu perdù la 2000 de ómeni. Cu tóte acestea Machomede vediendu cà nu póte face vre-unu lucru

¹⁾ Δ. Φωτεινού 'Ιστορία της πάλαι Δακίας Τ. III. pag. 370.

mare, se retrase spre Giurgiu, incredintiandu corpulu d'napoi cellui mai priceputu d'ntre pasii sei, de frica cá nu cum-va se i attace Vladu pe neasteptate sî se-i arrunce pre toti in Dunare. Turcii devastara tiérr'a cu focu sî cu sabia, lassara la Giurgiu pre Radu cellu frumosu, fratele lui Vladu, cu o partita de boiari contraria domnului, sî cu unu corpu de militia care se 'lu appere la intemplantu de periclu. Radu descrisse Romaniloru faptele celle crude alle lui Vladu, sî poterea cea infri-cosiata a Turciloru, pre cari nu este bine de a i mai interritá, sî asiá trasse pre fórtu multi in partea sa. Acestia adjutati de Turci dechiarara domnu pre Radu. Atunci Vladu vediendu-se parasitu de ai sei, se retrase in Transilvani'a, sî se dusse la regele Mathi'a (annulu Chr. 1462). Mathi'a i promise adjutoriu, inse dupa aceea lu luà cu sene la Buda sî 'lu puse la inchisóre ¹⁾.

II. Stefanu cellu Mare domnulu Moldaviei.

1. Stefanu domnulu Moldaviei luà Chill'i'a sî cetatea Alba, coprinse tienutulu Pudnei care pàna atunci se tienea de tiérr'a romanésca, apoi se rapedi in Transilvani'a sî facu mare stricatiune Secuiloru. Mathi'a se supperà fórtu, strinse armata la annulu d. Chr. 1467, sî trecu in Moldavi'a prin passulu Oitusului sî allu Dimesiului. Stefanu nefiendu bine preparatu la bataia tramise deputati la Mathi'a, sî se prefacu cá aru voi se se intielléga cu densulu. Dara Mathi'a infuriatu arse Tortusiulu, Bacàulu sî Romanulu, sî 'si luà calea càtra Bai'a. Acollo i descoperi unu Seciu cà se afla in periclu, fiendu cà Stefanu a otaritu se lu attace nóptea pre intunerecu. Mathi'a luà tóte mesuribile necessarie pentru apperare. Moldavii apprinsera oppidulu de trei laturri, sî la lumin'a flacarei dederu preste Unguri de tóte partile, sî taiara pàna la 10,000 de ómeni. Mathi'a insusi capetà o sagétta in spate. Nicóla Banfi se puse d'inaintea lui spre a lu apperá in contr'a lovituriloru, sî cu periclulu vietii salle illu scapà de mórtu. Mathi'a plagitu, rusinatu sî ametitu fugi preste munti la Brasiovu, do acolo se dusse apoi la Clusiu, sî in dio'a de santu-Stefanu spre resbunare uccise pre unu capitanu romanu, cu numele Michu, pre care 'lu prinsesse in baitai'a de la Bai'a. Dara nici Stefanu nu potù dá uitarei reulu

¹⁾ Chalcocondylas libro IX. Ducas capite 45. Bonfinius decad. III. libro 10.

facutu de Mathi'a; ellu intrà a dóua óra in Transilvani'a sî devastá tienutulu Secuiloru. Mathi'a affiá atunci de cuvenintia a face pace cu densulu, sî-i donà trei castelle in Transilvani'a: Ciceulu langa Samesiu, cetatca de Balta langa Ternava sî Balvanulu in tienutulu Secuiloru, annulu d. Chr. 1468¹⁾.

2. Totu in acestu annu batù Stefanu in trei ronduri pre Tatari langa ap'a Dunastrului, sî prinse pre Carzicu fiulu chanului Maniacu. Chanulu tramise la densulu 100 de callari cá se cêra pre Carzicu, amenintiandu-lu cu armele, déca nu-lu va lassá indata. Éra Stefanu cá se arrete Tatariloru cá ellu nu se teme de amenintiarile chanului, taià pre Carzicu d'inaintea ochiloru deputatiloru, sî apoi trasse in tiépa pre toti acei deputati Tatari, lassandu numai pre unulu cu nassulu sî cu urechile taiate cá se se duca se spuna chanului celle ce au vediutu.

Dupa-ce insuffiá respectu Tatariloru, Stefanu isi întórse armele asup'ra Transilvaniloru, cá-ci acestia dedessera adjutoriu fugitului Petru Aaronu, care nu crutiá nici unu midilocu spre a se restabili in domnia. Stefanu batù pre acestu rivalu, imprastiá óstea ce venisse cu densulu, apoi trecù in Transilvani'a, sî pedepsi aspru pre Secui pentru adjutoriulu datu lui Petru.

3. In annulu d. Chr. 1470 Stefanu formà planulu de a scóte pre Radu d'in Romani'a, sî de a uní amendóue principatele suptu domni'a sa. Des-de-primavéra ellu 'si strinse armat'a sî intrà in tiêr'a Romanésca. Dara Radu inca se puse la apperare cu tóta diligenti'a, sî cumpani poterea lui Stefanu. Acest'a arse Brail'a. Radu petrunse in Moldavi'a pâna la Soci, undo se facù o crunta bataia intre amendóue ostile. Mai pre urma invinse Stefanu, éra Radu luà fug'a lassandu tóte stégurile in manile Moldaviloru. Dupa trei anni de dille Stefanu se appucà de nou de planulu seu cellu mare de a uní principatele, sî càtrà tómn'a annului 1474 plecà in Romani'a. La Rîmniculu saratu se intelní cu Radu, sî-lu batù asiá de tare in càtu acest'a lassà totu sî fugi la Bucuresci, Stefanu se luà dupa densulu, sî incungiurà Bucurescii, candu Radu de abiá ajunsesse a casa. Acest'a vediendu periclulu essi d'in capitale sî fugí dreptu la Turci. Stefanu puse man'a pre tóte averile lui. Dómn'a Ma-

¹⁾ Dlugosius libro XIII. Cromerus libro XXVII. Katona Tomo XV. pag. 240 et seqq.

ri'a sî fi'a ei Voichiti'a remasera a casa, sî se bucurara de cea mai buna primire d'in partea domnului Moldaviei. Inse lui Stefanu i veni scire de la margini ca Blasiu prefectulu Transilvaniei a intratu in tierra cu 6000 de armati; deci ellu lassà la Bucuresci pre Laiotu Bassaraba, luà inse cu sene pre dómni'a Mari'a sî pre fi'a ei sî se întórse in Moldavi'a. In cea d'întaiu lovitura batù pre Blasiu, sî apoi trecù insusi in Transilvani'a coprinse scaunele Secuiloru, sî formà unu corpu de militari ungari cu cari se batù apoi in contr'a Turciloru.

4. Radu domnulu Romaniei, se întórse de preste Dunare cu óstea turcésca sî allungà pre Laiotu Bassaraba d'in Bucuresci, éra Solimanu passi'a inaintà cu armat'a cea mare pàna in vallea Racovei, aprópe de Barladu. Aci 'lu intempinà Stefanu cu 40,000 de Romani, cu 2000 de Poloni, sî cu 5000 de Secui. In 17 Ianuariu se facù acea bataia memorabile in care Stefanu franse pe Turci cu totulu, uccise o nenumerala multime de pagani, sî le luà pàna la 100 de stéguri sî mai bine. Patru passi caditura, pucini Turci scapara cu fug'a preste Dunare; prinsii fura trassi in tiépa. Dupa acésta victoria strălucita Stefanu tramise pre verulu seu Alessandru incontra lui Radu la Cratiun'a, inse acesta cadìu in lupta. Atunci plecà ellu insusi cu ai sei, sî respinse pre Radu pàna la Rîmnicu. Boiarii d'in mania se pusera la midilocu, sî facura pace cu Stefanu, assiediandu cá Milcovulu se fia marginea despartitória intre amendóue principatele (cà-ci pàna atunci fuisse Trotosiulu). Dupa acestu triumfu Stefanu tramise 36 stéguri la Casemiru, sî câte-va la Mathi'a. Dara nu trecù multu tempu sî venira Cazacii in Moldavi'a, inse incercarea acésta le essi fórté reu, cà-ci ei remasera batuti la satulu Grumadiesci, capitanulu loru, Loboda, se prinse, Jor'a cu mai multi altii se innecà in ap'a Dunastrului.

5. Sultanulu Machomede voindu se 'si resbune asupra lui Stefanu, tramise o flota pre marea négra care coprinse Caf'a, cetate in Crimeri'a, sî taià pre toti negotiatorii romani de acollo, apoi luà cetatea Alba de la gur'a Dunastrului; ellu insusi inaintà pre uscatu cu o armata infricosiata spre Moldavi'a. Stefanu recuperà cetatea Alba sî trecù prin ascutitulu sabiei pre toti Turcii de acollo; inse temenduse de puterea cea mare a Turciloru, scrisse lui Casemiru sî lui Mathia, sî-i chiamà la ap-

perare commune. Casemiru de abia se induplecà se tramitta unu solu de pace la sultanulu; Mathi'a se escusà cà are se appere Dunarea de midilocu incontra Turciloru. Machomede apropiandu-se de Moldavi'a la annulu 1476, arunca 5 poduri preste Dunare. De càtra marea négra incursera Tatarii. Stefanu respinse pre acestia, inse nu se crediù in stare de a se mesurá cu Turcii, deci aflà de cuviintia a devastá insusi tierr'a de diosu, sî a se retrage spre munti, rapediendu-se d'in candu in candu asupra Turciloru, sî prin lupte mici le uccise la 30,000 de ómeni. — In 26 Juliu Stefanu incercà o bataia formale la vallea Alba. Acollo se facù o mare versare de sange, sî Stefanu se vediù nevoitu a se retrage la munti. Spre mantuirea crestiniloru, o furtuna ce se ridicasse pre marea négra resipi flot'a turcésca, care adducea provisiune; in óstea turcésca se escà pestilentia sî fómete! de alta parte Machomede se temea cá nu cumu-va Stefanu se lu attace in midiloculu confusiunei, sî se-i sparga armat'a. Asia ellu aflà de cuviintia a desface castrele sî a trece preste Dunare inderetu. In adeveru Stefanu indata ce simtí cà turcii se retragu, incepù a-i frecá sî a-i fugari pàna ce-i arruncà pre toti preste Dunare. La vallea Alba adunà corpurile celloru cadiuti in bataia, facù o movilla mare, sî zidí o biserica intru aducerea amente. De atunci loculu acella se numi Resboiani ¹⁾.

6. Radu domnulu Ramaniei nu se astemperà nici de acésta data, ci turburà Moldavi'a prin incursele salle. Stefanu supperatu pre densulu, se despartí de Voichiti'a, sî in intiellegere cu Stefann Batori d'in Transilvani'a, incungiurà pre Radu de dóue parti, sî 'lu constrînse a luá fug'a. Ellu trecù la Brasiovu. Dara sassii lu prinsera, sî 'lu dede in manile lui Stefanu, care lu taià numai de càtu. Atunci se restabilí Vladu V, in domni'a tierrei Romanesci, annulu Chr. 1476. Dupa acésta prefacere a lucruriloru principatele romane se bucurara de pace in cursu de trei anni de dille, sî Stefanu facù multe indreptari in tierra spre mantuirea sî fericirea poporului.

III. Urmare.

1. Dara in tómn'a annului 1479, Turcii in numeru de 100,000, cu Alibegu in fruntea loru trecura Dunarea, predara

¹⁾ Dlugossius libro XIII. Cromerus libro XXVIII., Mironu Costinu cap. 28.

Romani'a, (Vladu V. fu nevoitu a 'si caută scapare in Transilvani'a,) sî apoi trecura muntii in Transilvani'a sî devastara totu cu focu sî cu sabia. Stefanu Batori, prefectulu tierrei adună ôste de Romani, de Sassi, de Unguri sî de Secui, totu de o data incunoscientiă sî pre comitele Temesianei Paulu Chinezu (Romanu de vitia,) sî 'lu chiamă intr'ajutoriu. Intre acestea Alibegu inaintă cu Turcii pâna la Alb'a-Julia, predandu totu ce i veniă inainte, apoi se întôrse câtra Orestia. La ap'a Vineri se arretă Stefanu Batori cu Transilvanii sî se assiediă in campulu de bataia; pre Sassi sî pre Romani i puse in arip'a drépta de câtra Muresiu, pre Unguri sî pre Secui in arip'a stanga de câtra munti, ellu cu loricatii se puse in centru. Alibegu d'in fația atacă cu mare furia amendoue aripele, arrunca mai pre toti Sassii in Muresiu, infranse pre Secui; Romanii si Ungurii se tienura vitediesce, inse cadiura suptu sabi'a cea cruda a Turciloru. Atunci Stefanu passî inainte cu loricatii, o bataia sangerôsa se incinse de amendoue partile, insusi Stefanu capetă siesse plage, callulu cadiu suptu densulu, candu écca adjunge Paulu Chinezu cu Temisianii se arrunca in spatele Turciloru cá unu leu, sî-i uccide fâra crutiare. Turcii vedindu-se intre d'oue focuri se appera cu cerbicia, inse mai pre urma iau fug'a câtra munti; crestinii dupa ei, ii macellarescu fâra misericordia. Alibegu scapa cu mare nevoia in munti sî stravestitu in vestmenté pecuraresci trece in Turci'a. Crestinii coprindu castrele, intendu mese in mediloculu campului de bataia, incepe music'a, ducii si militarii salta de bucuria, insusi Chinezu appuca cu dentii cadavrulu unui Turcu, si fâra se lu attinga cu manile, salta cu ellu impregiurulu mesei. A doua dî amendoi ducii intrara cu triumfu in Alb'a-Julia, apoi luara mesuri pentru immormentarea mortiloru. Multi cestini jacea pre campulu bataliei, multi se innecassera in Muresiu, — ap'a acestui rîu se inrosisse de sange; — dara si Turci cadiussera apprôpe la 30,000, pucini se prinsera, si mai allesu d'intre cei mai de frunte ¹⁾).

2. Machomedé II mori in annulu 1481, si in loculu lui urmă Bajazetu II. Acesta se redicà cu t'ota poterea incontra Moldaviei, si trecèndu Dunarea in annulu 1484, coprinse

¹⁾ Bonfinius decad. VI. libro 6.

Chilli'a si cetatea Alba, dupa aceea predà tierr'a paganesce pàna ce 'lu adjunse ièrn'a. Stefanu se retrasse càtra munti, si de acollo se rapedi adese-ori asupra Turciloru. Ellu tramise dupa adjutoriu la Unguri si la Poloni. Dara Mathia erá occupatu cu resbellulu austriacu, Casemiru promise adjutoriu, déca Stefanu, care batusse pre Unguri, pre Turci, pre Tatari si pre Poloni, se va inchiná lui. Stefanu vediendu-se strimtoratu de Turci, se induplecà a face o ceremonia spre multiamirea desiertatiunii Poloniloru. Dupa-ce se intelnira in Columei'a candu se vorbí desprè apperarea commune, Casemiru abiá dede lui Stefanu 3000 de callari. Cu acestu micu adjutoriu Stefanu curatí tierr'a de rebelli, inse nu fu in stare de a scóte pre Turci din Chilli'a si d'in cetatea Alba.

3. Mathi'a mori in annulu d. Chr. 1490, Casemiru in annulu 1492; in Ungari'a se allesse rege Vladislavu, in Poloni'a Albertu, amendoi fii ai lui Casemiru. Animosulu Stefanu formà planulu de o scullare generale a principiloru crestini in contra Turciloru, ellu strinse o armata de 20,000 spre acestu scopu, si invità pre amendoi regii la acésta intreprindere communa; inse secii de regi incheiara intre sene unu tractatu secretu, cá se scotia pre Stefanu d'in domni'a Moldaviei si se puna pre fratele loru Sigismundu. Turcii suptu Bajazetu se batura neinctatu la Dunarea de midilocu cu Romanii si cu Ungurii, Albertu se prefacù cà are de scopu se purcèdia in contr'a loru; inse Stefanu ii petrunse cugetulu. Cu inceputulu annului 1497, Albertu invità pre Stefanu se 'si stringa ostile spre a lucrà in commune in contra Turciloru, cá se 'si recuperè Chilli'a si cetatea Alba. Stefanu respunse cà nu-i lipsesce nimic'a. Càtra finitulu lui Juniu pléca Albertu cu armat'a sa prin Pocuti'a, éra nu prin Cameniti'a. pre unde i erá callea. Stefanu tramise la densulu se 'lu intrebe, cà de ce nu purcede prin Cameniti'a, cà-ci pre acollo e drumulu càtra Chilli'a si cetatea Alba? séu dóra vene cá inimicu in Moldavi'a? Albertu respunse cu vorbe lucii. Stefanu nu se multiumí, ci tramise a dóua óra la densulu, cá se-i spuna curatu se nu intre in tièrra, cà i va paré reu. Atunci regele puse pre deputati in férra, si-i tramise la Lembergú, éra ellu purcesse cu armat'a de a dreptulu la Suceava, impressurà cetatea si o batú trei luni de dille, fàra de a o poté luá. Stefanu

puse ómeni de spionara poterea Poloniloru, si aflà cã sunt la 80,000, inse diumetate sarcinari; ellu tramise la Tataři dupa adjutoriu, assiediã ómeni de occupara passurile, impedeã adducerea de provisiuni sî de munitiune, si frecã pre Poloni pãna ce i addusse la desperare. Atunci Polonii incepura a murmurá in contr'a regelui, care i addusse asupra Romaniloru, in locu de a i adduce in contr'a Turciloru. Regele turbatu de mania si de supperare capetã friguri, atunci incepù a-si deschide ochii si a vedé periclulu in care se arruncasse, deci incheiã armestitiu cu Stefanu, si dede ordine de a se retrage ostile. Retragerea se facù in adeveru, inse nu pre callea pre unde venissera, ci mai spre munti. Stefanu, care cunnoscea spiritulu Romaniloru, arretà lui Albertu cã se pune in periclu prin acelle locuri, unde Romanii, cari ardu de resbunare, potu se 'lu nimicésca cu totulu. Dara Albertu nu ascultã, ci purcesse spre padurea Cosminei. Corpulu d'inainte trecù fãra vreo impedeã, inse centrulu, in care se aflã regele cu socii sei, fu atacatu de Romani in medi-loculu padurei. Currendu vení sî Stefanu cu armatii sei si cu adjutoriulu de la Tataři, si arruncã pre Poloni d'in deretulu carreloru, unde se facù o incurcatura infricosiate. Albertu scapã cu mare nevoia la corpulu d'inainte, ceilalti Poloni luara fug'a dupa densulu in cea mai mare disordine. Romanii si Tataři taiara o multime nenumerala, si prinsera mare parte d'intre cei mai de frunte. La trecerile preste Prutu si preste Dunastru, se facù asemenea multa versare de sange. Candu Albertu adjunse cu remasitiile in Poloni'a, i se parù cã a inviatu d'in morti; ellu desfacù óstea cea demoralisata, si se dusse la Cracovi'a spre a se arruncã in braciale desfrenariloru, si a 'si uitã de rusinea patita. ¹⁾

4. Acésta buna lectiune invetiã pre Albertu a cunnósce mai bine pre Romani; Stefanu vediù cã cu secii de Poloni nu face nimica in contra Turciloru, inimiciloru communi ai crestiniloru. Ellu se impacã cu acestia, sî spre a umili mai tare pre Poloni, strinse unu corpu de Turci sî de Tataři in primaver'a annului 1498, sî devastã tienutulu pana la ap'a Vislov'a. In tómn'a acellui annu lassã pre Balibegu de trecù

Cureus Annal. Silesiae pag. 217. Michovius libro IV. cap. 75 Cro-
merus libro XXX.

prin Moldavi'a in tienutulu Gallitiului. Dara apropiandu-se o iérna grea, degerara la 40,000 de Turci, cei-lalti, cari se intorcea prin Moldavi'a, fura batuti de Români stravestiti in vestimente polonesci, si asiá d'in 80,000 de Turci, abiá scapara la 10,000 preste Dunare. In urm'a acestoru demustratiuni se incheiá legamentu de pace eterna intre Moldavi'a sî Poloni'a; apoi se legara domnii Moldaviei, Poloniei si Ungariei de a se apperá in commune in contr'a Turciloru; in fine se legara de a apperá, sî pre Radu V, domnulu României, care se allessesse la annulu d. Chr. 1493, dupa uciderea lui Vladu V: Albertu misiellulu mori in annulu 1501; fratele seu Alessandru se puse rege in loculu lui. Stefanu occupà Pocuti'a care erá atñci in manile Poloniloru. Alessandru rogà pre frate seu Vladislavu se medilocesca cá Stefanu se 'si retraga truppele d'in acestu tienutu. Dupa mai multe incercari desierte, Vladislavu dede svatu fratelui seu, se lasse pre Stefanu in pace, cá sî ellu se dea pace Poloniloru si Unguriloru. Marele Stefanu mori in 2 Juliu 1504, sî se immormentà la monasteriulu de la Pudn'a cellu ziditu de densulu. Ellu lassà cu testamentu fiului seu Bogdanu, se nu 'si puna speranti'a nici in Unguri, cari suntu inghititi de Turci, nici in Poloni, cari suntu fàra constantia, nici in Germani, cari suntu desbinati sî incurcati intre sene; ci mai bine se se intielléga cu Turcii, cari suntu sî mai tari si mai constanti; inse asiá cá tierr'a se 'si pastredie libertatea politica si religiósã. Dara déca Turcii aru cere alte conditiuni, prin cari Romanii si-aru perde libertatea sî religiunea, atunci mai bine se móra cu totii.¹⁾

IV. Bogdanu domnulu Moldaviei, Radu cellu mare sî Négu, domnii Romaniei.

1. Bogdanu, fiulu lui Stefanu cellu mare, erá inca teneru candu se sui pre tronulu Moldaviei. Voindu se se casatorésca, ellu peti pre Eliss'a sor'a lui Alessandru regelui Poloniei, inse mum'a regina, precum sî principéss'a nu se invoira la acésta casatoria, mai vertosu d'in cauza cà Bogdanu erá luscu la unu ochiu (se uità crucisiu). Dara regin'a mori in scurtu tempu dupa acésta, atunci Bogdanu, care sciea cà betran'a fusse caus'a

¹⁾ Mironu Costinu cap. 30. Cantemiru istori'a imperiului ottomanu libro I. cap. 5, Num. 2.

cea mai mare de i se refugasse man'a principessei, cerù de nou pre Eliss'a, sî ne primindu respunsu multiamitoriu, intrà cu ostile in Galliti'a. Polonii tramisera 4000 de Russi in Moldavi'a, de unde urmara stricatiuni sî de o parte sî de alt'a; cu tôte acestea Polonii nu potura se iea Pocuti'a; sî asiá veni lucrul la tractate. „Regele Poloniei se invoiesce la casatori'a Elissei cu Bogdanu, déca se va invoí sî ponteficele romanu, inse se-i cunune unu preotu catolicu, sî Bogdanu se primésca in tierra preoti catolici si biserici catolice, sî se tiena cu Poloni'a sî cu celle-lalte poteri crestine in contr'a Turciloru.“ In annulu 1506 mori Alessandru, si frate-seu Sigismundu ii urmă pre tronulu Poloniei. Bogdanu staruí numai de càtu cá se implinésca celle promise de frate seu Alessandru; dara sî Sigismundu cautà motive de a ammaná casatori'a. In annulu 1507 Sigismundu se incurcà in resbellu cu ducele de Moscua. Frate-seu Vladislavu interrità pre Radu domnulu Romaniei asupra lui Bogdanu, pentru cà acesta fiendu ocupatu a casa, se nu se póta scullá in contr'a lui Sigismundu. Dara Bogdanu strinsc iute óstea sa, si allergà intru intempinarea lui Radu. Acesta dupa-ce predasse tienutulu Pudnei se retrasse; Bogdanu predà marginile Romaniei pàna la Moville. Atunci Radu cunoscundu-si gresiél'a tramisise pre mitropolitulu Massimu se faca pace, sî se invoira cá marginile tierriloru se remana precumu se assiediassera suptu Stefanu.¹⁾

2. Bogdanu dupa-ce se impacasse cu Radu, tramise érași la Sigismundu in Poloni'a, se cèra cá contractulu de casatoriá se se puna in lucrare; inse nu primi respunsu definitivu, sî asiá ellu trecù cu óste in Russi'a, coprinse Gallitiulu, si impressurà Lembergulu, predà Rohatinulu sî prinse multime de nobili poloni. Sigismundu vediendu atàta stricatiune strinse o amestecatura de 60,000 de ómeni, si purcesse cu densii spre Moldavi'a; dara appucandu-lu o bólla, insarcinà pre Cameniski se intre in tierra. Acesta predà sî arse Cernautii, Doruhoiulu, Botosianii, Stefanescii, Hotinulu si altele, si devastà tienutulu fòrte urritu, in cursu de 20 dìle. Bogdanu se retrase d'inaintea puterei cellei numeróse, si asteptà pàna la intòrcerea Poloniloru. Atunci facù unu atacu asupra loru la ap'a Dunastrului, unde

¹⁾ Mironu Costinù capu XXIV.

se incinse o bataia sangerósa dara fàra resultatu. Amendoue ostile se intórsera cu mari perderi. Dupa aceste desastre se puse la midi-locu Vladislavu regele Ungariei, sî in annulu 1510 se assiediara celle urmatórie: „Bogdanu domnulu Moldaviei se intórca Poloniloru predile luate de la densii, se se lasse de casatori'a cu Elissa sî se restituésca actele relative; prinsii se se liberadie de amendoue partile; daunele facute se se uite; pentru Pocuti'a se se numésca o commissiune; domnii se se adjute unulu pre altulu, mai vertosu in contr'a Turciloru; nici unulu d'intre ei se nu dea adjutoriu rivaliloru; comerciulu se fia liberu intre Romani si Poloni.“ ¹⁾

3. In Romani'a Radu V facù multe lucruri folosítorie, addusse in tíerra pre fostulu patriarchu Nifonu, inse mai pre urma se desbinà cu densulu, sî-lu tramise la muntele Atone. Ellu fundà episcopiele de la Rîmnicu sî de la Buzeu, zidí monasteriulu d'in Deallu lãnga Terguvestei, sî facù mai multe assiediamente demne de lauda, pentru cari fapte Romani i dederà numele de *Radu cellu Mare*. Ellu morí la annulu Chr. 1508, sî in loculu lui urmà pre tronul Michailu III cu supra-numele cellu *Reu*. Acesta abia se tienù unu annu de dílle, sî se scósse d'in domnia de càtra fratiu Parvulesci. Ellu fugi la Sabiiu unde lu uccisse unu serbu cu numele Demetriu Iaxici. Dupa câte-va schimbari crunte boiarii d'in Romani'a allessera domnu pre *Négu Basaraba*; fiulu spirituale allu patriarchului Nifonu, omu cu mari calitati, animosu, generosu, religiosu, amicu allu pazei sî allu artelor frumóse.

4. In imperiulu turcescu langedîndu-se Baiazetu II, numí successoriu pre fiulu seu Achmede. Selimu fratele acestuia fugi in Crimeri'a sî dupa-ce se casatori cu fii'a chanului tatarescu se intórse cu mare potere de Tataři prin Moldavi'a. Bogdanu spariatu tramise la Poloni sî la Unguri dupa adjutoriu. Selimu coprinse cetatea Alba (care erá apperata de Turci), sî apoi trecù Dunarea sî batù pre frate-seu Achmede. Bogdanu vediendu cà Selimu nu arreta cugetulu de a i face vre-o stricatiune, tramise de salutara pre noulu Sultanu d'in partea sa; éra mai pre urma convingendu-se de cuventele parentelui seu, cà cu Polonii sî cu Ungurii nu mai este nimica

¹⁾ Dogiel cod. diplomat. regni Poloniae Tomo I. pag. 606.

de facutu pentru assecurarea viitoriului, tramisse pre logofetulu Teutu la annulu 1511 de incheià unu tractatu cu Turcii cu conditiunile urmatorie: a) „pòrt'a se indetoredia se appere tièrr'a Moldaviei in contr'a tuturoru dusmaniloru: b) tièrr'a se va stepani de domnulu ei, legile sî veniturile ei voru remanea neattinse; c) domnulu tierrei se va allege de càtra boiarii tierrei; sultanulu nu va pune nici odata domnu fàra de allegere; d) tièrr'a nu se va intiellege cu nici unu dusmanu allu portii, e) ci va dá càte 2000 de ómeni adjutoriu candu pòrt'a va avé resbellu; f) ea va dá de buna voia portei pre totu annulu unu peschesiu de 4000 galbeni, 40 cai sî 24 falconi.“

5. Dupa acestu tractatu Bogdanu avù pace d'in partea Turciloru, inse tièrr'a fu turburata in dóue ronduri de càtra Tatarsi, pre cari i batù, sî de càtra unu Trifaila care plati cu vièti'a temeritatea sa. Dara la annulu 1516 sultanulu Selimu publicà in principate, „cà ellu va iertà locuitoriloru darea de diumetate sî o parte d'in tóte sarcinele, déca ei se voru lassà de domnii loru sî se voru uní cu densulu.“ Négu domnulu Romaniei se invoí se platésca portei ottomane 3000 de bani rossii pre annu sî se dea 600 de copii in corpulu ianiciariloru. Bogdanu domnulu Moldaviei scapà cu o summa mai mica; in sa ellu morí de superare in 18 Augustu 1517. Lui urmà in domnia fiu-seu Stefanu VI., caruia fiendu cà erà inca teneru, i se dede epitropu unchiu-seu Petru (fiu naturalu allu lui Stefanu cellu mare). Tatarsii invitati de Turci, turburara tièrr'a, inse vitedii Moldavi ii batura de i stinsera; insusi chanulu tatarsescu capetà o plaga, sî abià scapà cu fug'a.

6. La annulu 1520 morí Selimu. Urmatoriulu seu, Solimanu, indata redicà armele in contr'a tierriloru de la Dunare, mai allessu in contr'a Ungariei cellei turburate prin anarchi'a nobililoru sî servitutea tierraniloru. Pre candu Solimanu batea cetatea Singidunului, morí Négu domnulu Romaniei, sî lassà unu fiu, anume Teodosiu, in etate de 7 anni suptu epitropi'a frate-seu Preda. — In Ungari'a, Moldavi'a sî Romani'a domnià trei copii, pre candu in Turci'a imperatià Solimanu cellu in-fricosiatu, ageru la mente, sî tare la braci. Afara de acestea, crestinii erà toti desbinati sî incurcati intre sene. — In Romani'a se turburara lucrurile preste mesura. Tenerulu Teodosiu se tramise la Constantinopole, sî morí acolo. Boiarii alles-

sera domnu pre *Radu* de la *Affumati*, generele lui *Négu*, omu cu unu curagiu nespusu de mare, care batù in cinci ronduri pre Turci, sî mai pre urma se recunoscù de càtra *Solimanu*.

7. *Stefanu VI.* domnulu Moldaviei adjungèndu la maturitate, incepù a se portà tirannesse, sî uccisse pre mai multi ómeni insemnati asupra carora avea prepusuri. Spiritulu rivalitatei, care agitasse pre marele *Stefanu*, se desteptà in peptulu acestui nepotu. *Stefanu VI.* voindu se imitedie pre acelu erou chiaru in partea cea mai pucinu de laudatu se scullà in contra lui *Radu* domnulu Romaniei, sî devastà tièrr'a pàna la *Tergu-vestei*. *Radu* se supperà fòrte de acèsta necuvenintia, inse in locu de a tramitte óste asupra lui, spre a 'lu adduce la intiellegere prin potcrea armeloru, ellu tramise deputati cá se-i arrete reulu ce face predandu tièrr'a romanésca, in locu de a se uni cu densulu in contr'a Turciloru, inamiciloru comuni. Acèsta remustratiune folosi; intre amendoi principii se restabili pacea sî amendoi se pusera la apperare in contr'a lui *Solimanu*, caro plecasse assupra Unguriloru cu o armata de 100,000 de Turci. — In 29 Augustu 1526 *Solimanu* batù pre Unguri la *Mohaci* de i stinse. Tenerulu rego *Ludovicu* luà fug'a pre unu callu, sî se cofundà intr'unu limosu, unde sî peri. In 10 Septembre *Solimanu* coprinsè *Bud'a*, predà sî devastà tóta Ungari'a, sî se întórse la *Adrianopole* incarcatu de spolie. — *Stefanu VI.* morì in 14 Januariu 1527 inveninatu de insasi soci'a sa, Moldavii allessera in loculu lui pre *Petru Raresiu* fiu naturale allu lui *Stefanu* cellu mare.

V. *Petru Raresiu* domnulu Moldaviei sî *Joanne Zapolia* domnulu Transilvaniei.

1. Dupa-ce *Solimanu* devastasse Ungari'a sî o lassasse fàra domnu sî fàra guvernù, *Joanne Zapolia* prefectulu Transilvaniei se dechiarà rege. Dara alta partita chiamà la tronulu Ungariei pre *Ferdinandu* archiducele Austriei sî cumnatulu lui *Ludovicu*. *Ferdinandu* tramise la *Petru* domnulu Moldaviei pre unu aginte diplomaticu cá se se intielléga cu densulu asupr'a Ungariei. Dara *Petru* formà planulu de a coprinde Transilvani'a pentru sene. *Sigismundu* regele Poloniei inca cercà se 'si assiedie trebile cu *Petru* cá se nu patia sî ellu cá nepotulu seu *Ludovicu* regele Ungariei; ellu incheià cu *Petru* unu

tractatu de apperare commune in contr'a tutoru inimiciloru. Càtra inceputulu annului 1528 Petru intra cu armele in Transilvani'a sî sparse armat'a lui Ferdinandu. Zapolea care fugisse d'inaintea armatei lui Ferdinandu in Poloni'a, multiamí lui Petru pentru acésta demustratiune, sî tramise unu deputatu la Solimanu, care inchinà tiérr'a Turciloru. Solimanu plecà a dóua óra in Ungari'a; éra Petru batù la Feldiór'a armat'a lui Ferdinandu de o desfacù cu totulu, ii luà tunurile cu munitiunea sî cu tóte provisiunile sî se întórse in triumfu cu aceste trofee in Moldavi'a. Pre candu Solimanu batea Vienn'a, Petru strinse pre boieri sî se consultà cu densii, ce aru fi de facutu in aceste impregiurari critice, candu principii crestini suntu asiá de tare caduti sî turcii au ajunsu la atàta potere. Cu intiellegerea tutoru se tramisera deputati la Sultanulu, sî reinoira tractatulu incheiatu cu pórt'a pre tempulu lui Bogdanu; éra ellu insusi cu óstea trecù in Transilvani'a, impresurà Brasiovulu coprinse castellulu, sî incarcatu cu provisiuni plecà càtra Bistritia, sî luà cu poterea acésta cetate. Ellu determinà acumu se remana in Transilvani'a. Zapolea tramise la densulu cá se-lu róge se lasse Bistriti'a sî se incetedie de a predá tiérr'a. Petru respunse cu superbi'a unui invingétoriu, cà atari cereri nu se unescu nici cu pusetiunea lui, nici cu interesele Moldaviei. Bistriti'a, care jace intre Moldavi'a sî castellulu seu Ciceu, trebue in interessulu Moldaviei se remana in stepanirea sa. Zapolea lu amenintià atunci cà lu va accusá la Solimanu. Petru neafiandu cu calle de a se stricá cu turculu, cu care incheiasse chiaru intr'acelle dille tractatulu mai susu pomenitu, 'si schimba propusulu amanandu punerea lui in lucrare pentru alta ocasiune, sî se întórse in Moldavi'a.

2. In primavér'a annului 1531, Petru intrà in Pocuti'a; luà Senatinulu, Colomei'a, Trismentiulu sî coprinse tóta tiérr'a pàna la Gallitiu. Sigismundu strinse pre bani la 6000 de soldati sî tramise cu densii pre Tarnovu palatinulu Cracovei in contr'a Moldaviloru. La satulu Gosdieti Polonii se încaierara cu veghi'a d'inainte a Moldaviloru, sî acestia perdura. Candu adjunsera doi capitani la Petru cu acésta scire trista, ellu i arruncà la inchisóre sî se puse in miscare cu armat'a sa, care se suiá la 25,000 de ómeni. La Opertinu intelni pre Tarnovu care se inchisesse intr'unu castramentu de carre. Petru assie-

dià tunurile pre o collina sî incepù se bombardedie pre Poloni, inse fiendu cà tunarii lui n'avea deprinderea cuvenita la aceste arme, sî indreptassera tunurile prea susu, nu le facea nici o stricatiune, d'in contra Polonii, cari avea tunari mai deprinsi, causara mare confusiune in óstea moldava. Tarnovu vediendu cà Moldavii s'au turburatu, comandà callarimei polone se éssa d'in castramente, in fine essi ellu insusi cu tóta militi'a sa, sî se incinse o lupta sangerósa intre amendóue ostile, care tienù pàna sér'a. Mai pre urma se retrassera Moldavii, Petru perdù 2 stéguri sî 50 de tunuri, cari le luasse de la Germani la batai'a de la Feldiór'a. Polonii insuperbiti incursera in Moldavi'a sî predara tiérr'a, inse la Tirasoviti Petru appuca unu corpu de 1000 de callari poloni, sî-i frecà asiá de tare încàtu preste 100 de insi picara morti, cei-lalti abiá scapara cu fug'a. Zapolea se puse la midilocu sî se incheià armestitiu intre Moldavi sî Poloni pre 6 luni de díle, éra mai pre urma se prelungi pre unu annu.

3. In Romani'a se schimbasse starea lucrurilor, Radu de la Affumati se uccise de càtra o partita de boiari, sî dupa trei alte schimbari se allesse Radu de la Argesiu. Pórt'a nemultiamita cu portarea lui Zapolea, tramise in Transilvani'a pre Ludovicu Gritti cu unu corpu do 7000 de Turci sî de Unguri, suptu pretestu de a impacá certele intre Ferdinandu sî Zapolea inse in fapta cu scopu de a coprinde tiérr'a, sî de a o luá suptu stepanirea sa. Candu intiellussera Transilvanii scopulu lui Gritti, appucara armele suptu comandulu lui Stefanu Mailatu (Romanu de la Fagarasiu), ei chiamara intr'adjutoriu sî pre Petru d'in Moldavi'a sî pre Radu d'in Romani'a, sî inchisera pre Gritti in Mediasiu. Gritti incercà o irruptiune d'in cetate, sî cadíu in manile lui Mailatu care-lu uccise indata; Turcii se macellarira; copiii lui Gritti fura dusi in Moldavia, sî perira la annulu 1234. — Dupa acésta, Petru intrà éra si in Pocuti'a sî devastà totu tienutulu de controversa intre Moldavi'a sî Poloni'a, annulu 1535. Sigismundu medità doi anni de dílle, in fine plecà in 6 Juliu 1537 de la Cracovi'a spre a merge in contr'a Moldaviloru, inse la Lembergu castrele se prefacura in dieta, senatulu sî regele se incarcara de imputatiuni; resultatulu fu, cà in lun'a lui Septembre se desfacura castrele sî se resipi militi'a. Regele se multiami a adauge nu-

merulu soldatiloru condussi pre bani in Poloni'a. Urmara apoi frècari sî predari de o parte sî de alta; Polonii predara Cernautii, Botosianii sî altele, Romanii Pocuti'a sî locurile vecine.

4. Pre candu curgea aceste ostilitati intre Poloni sî Moldavi, Ferdinandu se impacà cu Zapolea, sî in 24 Februaru incheià unu tractatu secretu cu conditionile, cá Zapolea cu titlulu de rege se tiena Transilvani'a sî órècari comitate vecine d'in Ungari'a pàna la mórte; éra dupa mórtea lui, tóte aceste tierri se vina in stepanirea lui Ferdinandu. Acestu tractatu de sî nu se publicà, inse totu adjunse la urechile lui Solimanu, care se supperà fórte. — Portarea lui Petru d'in Moldavi'a inca interrità pre sultanu. Ellu nu potea se uite ucciderea lui Gritti nici arderea Chilliei sî macellari'a Turciloru de acollo, care se facusse prin o appucatura a lui Petru de sî ellu negà cà s'aru fi intemplatu cu scirea lui. La acestea mai venià accusarile Poloniloru sî plangerile boiariloru Moldavi càtrà care Petru se portasse fórte aspru, încàtu chiaru frate-seu Stefanu fusse nevoitu a 'si scapà viéti'a cu fug'a la Constantinópole. Tóte acestea contribuira spre a scullà pre Turci asupr'a crestiniloru. Solimanu purcesse la Dunare cu o àrmata numerósa. Petru vediendu-se in periclu incheià tractatu cu Polonii, dandu-le Pocuti'a, sî se inarmà in contr'a Turciloru, scrisse lui Zapolea in Transilvani'a sî lui Radu in Romani'a, sî incheià cu densii unu Tractatu de apperare commune. Dara boiarii d'in Moldavi'a desgustati de domnulu loru, incepura a se arretá neascultatori, sî mai pre urma a conspirá in contr'a lui. Petru spre a nu cadé prinsu in manile conjuratiloru se vediù nevoitu a 'si cautá mantuirea in fuga. Dupa-ce 'si tramise dómni'a sî copii la Ciceu in Transilvani'a, plecà ellu insusi pre ascunsu de la Suceav'a, sî trecèndu pr'intre munti cu mari difficultati, adjunse in 20 Septembre la Ciceu. Solimanu inaintà cu armat'a sa pàna la Suceav'a, sî puse domnu pre Stefanu, frate de muma allu lui Petru, dechiarà cetatea Alba de fortarétia turcésca, sî tienutulu de prin pregiuru de raia, apoi uní acést'a cu tienutulu d'in pregiurulu Chilliei.

5. Zapolea pentru cá se faca placere sultanului impresurà pre Petru in castellulu Ciceului. Petru se apperà patru luni de dílle, dara in fine capitulà. Solimanu cerù cá Zapolea se-lu dea afara d'in tíerra. Dupa mai multe schimbari de

scrissori se invoí chiaru Petru cá se mérga la Constantino-
pole, inse nu cá prinsu, ci în calitate de solu, cá se 'si appere
ellu insusi, caus'a. In adevéru Petru sciú asiá de bine se 'si
appere caus'a inaintea sultanului in cátu pre la inceputulu an-
nului 1541 Solimanu illu restabili in domnia. In 22 Februaríu
Petru intrá in Suceav'a in midiloculu applauseloru poporului
care i dede in mani pre toti rebellii.

6. Fiendu cá Zapolea morisse, Solimanu préfacú Unga-
ri'a in pasialicu, éra Transilvani'a o lassá reginei Isabellei sí
fiului ei Sigismundu (care abiá erá de 14 dille candu morisse
tatalu-seu Zapolea). Mailatu nemultiamitu cu aceste mesuri,
se revoltá. Petru d'in Moldavi'a sí Radu d'in Romani'a illu
impresurara in Fagarasiu. Mailatu se apperá cu multa vite-
dia. Petru vediendu cá perde prea multu tempu batendu ca-
stellulu, insiellá pre Mailatu se éssa la conferintia. Sér'a, candu
Petru sí Mailatu se aflá la cina, se nascú cérta intre ómenii
loru. Ai lui Mailatu se uccisera de ómenii lui Petru, Mailatu
insusi se luá prinsu sí se espedí la Constantinopole, unde sí
morí. — Petru mai trai dupa acést'a inca 5 anni de dille, pu-
ruré occupatu cu armele in contr'a Unguriloru sí a Poloniloru;
in lun'a lui Augustu 1546 isi dede suffletulu, lassandu de ur-
matoriu in domnia pre fiulu seu cellu mai mare *Elia*. Acest'a
se portá fórté neintielleptiesce, sí dupa ce trecú la machome-
danismu, perdú la annulu 1552 domni'a sí viéti'a. Frate-seu
Stefanu VII. nu se potú tiené nici unu annu de dille, sí se
uccisse de cátra o fractiune de boiari.

F.

Starea Daciei de la mórtea lui Petru Raresiu pâna la mórtea lui Mihailu Vitédiulu.

I. Mircea III. sí fiii lui.

1. In annulu 1546 in care essí d'in viétia Petru Raresiu
sí i urmá in domni'a Moldaviei fiu-seu Elia, se scósse Radu
d'in Romani'a, sí in loculu lui se numi *Mircea III.*; fiulu lui
Mihailu cellu Reu. Acest'a incepù indata a imitá pre tata-seu,
sí uccise unu mare numeru de boiari prin care interrítá tiérr'a

asupra sa, și perdú domni'a la annulu 1554. Atunci se sui pre tronulu Romaniei *Petrascu* tatalu lui Michailu Vitédiulu. In Moldavi'a dupa uciderea lui Stefanu VII. adjunse la domnia *Alessandru Lapusneanu*. Acesti doi domni facura o espeditiune comună in Ungari'a și reintrodussera pre regin'a Isabell'a și pre fiulu ei Sigismundu in Transilvani'a. Dara *Petrascu* mori in annulu 1557, și Mircea III. recapetă domni'a. Moldavi'a fu turburata de unu aventurariu *Eraclide Despotu*, care luandu adjutoriu de la Ferdinandu allungă pre *Alessandru*, și se facu pre senec domnu (1561), inse nu se potu tiené doi anni de dille și se uccisse de cătra Moldavi, in capulu carora se pusesse *Stefanu Tomsia*. Atunci *Alessandru* se întorse de la Constantinopole și-si reluă tronulu. Acestu domnu mută resiedinti'a de la Suceava la Jassi, și se portă foarte tirannesce cătra boiari; ellu mori adaptu cu veninu la annulu 1566. Fiiulu seu Bogdanu IV. ii urmă in domnia.

2. In Romani'a; morindu Mircea III. la annulu 1559, fiulu seu *Petru* cu supranumele *Schiopulu* ocupă tronulu până la annulu 1567, era atunci fu schimbatu de cătra pórta spre a face loculu fratelui seu *Alessandru*. Bogdanu inca perdú domni'a Moldaviei pre la annulu 1572. Unu aventurariu, Ionnascu, caro se dicca a fi fiu naturalu allu lui Stefanu VII. se puse in loculu lui. *Alessandru* d'in Romani'a voindu se puna pre frate-seu *Petru*, pre tronulu Moldaviei promise Portei tributulu indoitu. Sultanulu despoiatu de bani prin resbellulu cu Venetianii, se plecă foarte usioru la assemine propunerii. In lun'a lui Februaru 1584, veni la Jassi unu ceausiu cu ordine că in locu de 60,000 galbeni tributulu annuale de, până acumu, Ionnascu se plătesca 120,000. Ionnascu strinse pre boiari și-i intrebă ce aru fi de facutu. Toti jurara se móra mai bine de cătu se se supuna la atari mesuri appesatórie. Ceausiului se dede drumulu cu respunsulu că tierr'a nu póte se plătesca atăta. Ionnascu incepù se faca preparative la arme și cerù adjutoriu de la Poloni; inse Polonii respunsera că nu potu se se strice cu Turcii cu cari traiescu in pace de 100 de anni. Atunci Ionnascu se adressă cătra Casaci de la cari capetă mai bunu respunsu și adjutoriu effectivu. Selimu puse in miscare o armata de 30,000 de Turci. *Alessandru* d'in Romani'a cu frate-seu *Petru* inarmara o potere assemine de mare; Stefanu

Batori d'in Transilvani'a tramise 2000 de Secui. Vorniculu Dumbrava batù pre Alessandru sî pre Petru la Capetiani, éra Ionnascu impressurà pre Turci de trei pàrti sî-i macellari infricosiatu, dupa aceea întórse armele in contr'a Secuiloru sî-i fugari pàna la Brasiovu. De acollo se întórse càtra Brailla unde fugisse Petru, sî arse cetatea; apoi audindu, ca vine unu corpu de 18,000 Turci de la Tighin'a, essî inaintea acestora sî-i batù asià de tare, încàtu de-abià scapara la 1000 de callari. Dupà aceea audindu cà la Thigin'a se stringe altu corpu de Turci sî de Tataari mai mare, purcesse intr'acollo, sî franse sî pre acestia. Totu in acestu tempu 3600 de Romani batura pre Turcii cari essîsera d'in cetatea Alba spre a dá adjutoriù celloru de la Tighin'a.

3. Ionnascu se întórse spre Hussi cà se 'si restauredie poterile, sî tramise la Dunare pre Jeremia Cerneschi cà se observe miscarile Turciloru. Seraschierulu turcescu venià cu 200,000 de ómeni asupra lui. Cerneschi vendù caus'a Romaniloru pentru o summa de 30,000 galbeni, sî lassà pre Turci se tréca Dunarea. Hatmanulu Casaciloru care venisse Moldaviloru intr'adjutoriù descoperi vendietori'a. Ionnascu chiamà pre Cerneschi la responderè; acest'a respunse cà nu póte veni, fiendu cà Turcii stau se 'lu attace. In adeveru ellu purcesse inainte cu 13,000 de callari cari-i avea suptu commandulu seu; inse candu erà se se appropie de Turci, commandà se plece stégurile, sî se puna caciulele in sullitie. Atuncî Turcii le commandara se întórca armele in contr'a lui Ionnascu. Ionnascu indreptà tunurile assupra loru. Callarii Romani constrinsi d'inderetu, sî d'inainte, stetera pre locu intre dóue focuri, sî perira pàna la unulu. Turcii trecura preste cadaverile loru in contr'a lui Ionnascu. Romanii i respinsera de trei ori, inse Tataarii venira Turciloru intr'adjutoriù, sî atacara pre Romani cu tóte poterile. Ionnascu nepotendu trage tunurile cu sene le incarcà preste mesura sî le lassà pre locu. Turcii pusera man'a pre densele sî le întórsera in contr'a Romaniloru, inse tunurile se sparsera sî uccise pre Turci (10 Juniu a. Chr. 1574). Ionnascu cu 7000 de ómeni se circumvallà in ruinele unui satu in care se apperà trei dílle. Dara ómenii incepura a peri de sete; Ionnascu vediendu cà nu se mai póte tiené, se induplecà a capitulá cu onóre. Seraschierulu jurà de siepte ori cà nu-i va

face nimica reu, nici lui, nici Romaniloru, nici Casaciloru, și că pre ellu 'lu va tramitte la Constantinopole dupa dorinti'a lui. In 14 Juniu Ionnascu depuse armele și se dede in manile Turciloru. Capegi-passi'a vorbi cu densulu 4 ore, apoi prefacendu-se că l'aru fi vatematu cu unu cuventu; illu lovi cu sabi'a in faccia, ianiciarii i taiara capulu, și macellarira pre toti Romanii și Casacii. Dupa acést'a, Turcii și Tatarii se versara preste tiérra, și o devastara cu focu și cu sabia, in unu modu asiá de barbaru, precum nu s'a mai intemplatú d'in vechime. Toti boiarii, cari mai pastrá unu simtiementu nationalu se macellarira. D'in aceste cause se nascú o fómete neaudíta.

4. Petru Mirceanu (schiopulu) se sui pre scaunu in 25 Juniu, uitandu-se cu ochii sei, cum barbarii cari l'au introdussu, préda, despoia și nimicescu tiérr'a.

In annulu 1577, ellu fu allungatu d'in tiérra de càtra Joanne Potcova, și fugi la frate-seu Alessandru in Romani'a, care i și dede adjutoriú spre a se restabili in domnia. Inse Alessandru mori preste pucinu. Fiiulu seu *Michailu V.* introdusse in tiérra tributulu numitu *galléta*. — Petru fu chiamatu la Constantinopole in annulu 1570; éra preste 4 anni de dille (in cari domni Joanne Sassu) se restaurá pre tronulu Moldaviei. Ellu incepú acum se domnésca mai crestinesce; emigratii se întórsera in patria și fura bine primiti. — La annulu 1591 pórt'a cerú de la Petru 1500 de galbeni preste tributulu annuale. Petru care cumperasse domni'a Moldaviei promitiendu tributulu indoitu; apoi devastasse tiérr'a cu Turcii și cu Tatarii, dupa aceea o despoiasse prin dári grele, convocá acumu pre boiari, și le dechiará, că de càtu se incarce tiérr'a cu acésta summa, și se traga asupr'a sa blastemulu ei, mai bine se lassa de domnia. Ellu plecá d'in Moldavi'a cu càti-va boiari, trecú in Poloni'a, și se dusse in Germani'a unde petrecú pàna la finitulu vietii. Atunci pórt'a numi domnu pre unu omu de vitia de diosu anume *Aronu*.

II. Starea tierriloru romane pre tempulu lui Michailu Vitédiulu.

1. Romani'a sufferi mari nevoi suptu domni'a cea intreupta a lui Michailu V. și suptu a ticalosiloru sei de succesorii. Turcii se latira in tiérra și o predá barbaresce. D'in fericire la annulu 1593 se allesse domnu *Michailu VI.* cu su-

pranumelo *Vitédiulu*. Acestu omu mare venitu la tempulu seu, concepù idea de a formá o legatura cu Aronu domnuu Moldaviei sî cu Sigismundu domnuu Transilvaniei, sî cu poteri unite a rumpe jugulu Turciloru. Dupa-ce se inticlessera între sene acesti trei tramisera deputati in Germani'a sî in Poloni'a postindu sî pre aceste poteri de a luá parte la caus'a commune a crestiniloru. Rudolfu imperatoriulu Germaniei promise adjutoriulu, inse Polonii nu se unira cu densii. -- In 5 Novembre 1594 se facù juramentu la Bucuresci între Michailu sî între deputatii Transilvaniei sî ai Moldaviei de a se scullá cu totii in contra Turciloru. Sigismundu tramise pre M. Corbatu cu 2000 de ómeni in Romani'a. In 13 Novembre se taiara toti Turcii d'in Jassi sî d'in Bucuresci. In 15 Novembre Michailu arse Giurgiu, inse nu potù luá sî castellulu care erá bine intarítu sî apperatu de Turci. Cãtra finitulú acestei luni, vení la Bucuresci unu passia cu 2000 de Turci, sî cercá tóte modurile se insielle pre Michailu sî se 'lu prindia; inse Michailu illu atacá nóptea sî 'lu macellari cu toti Turcii lui d'impreuna.

2. In Ianuariu 1595 Michailu trecù Dunarea sî batù cetatea Ruscincului. Turcii 'lu atacara de pre ghiaci'a Dunarei cu 7000 de insi. Dara Michailu i sfarima, sî se întórse la Ruscucu, predà cetatea; sî purcesse càtra Durostoru, batù pre sangiaculu de acollo sî stricà fortificatiunile cetatei. Pórt'a remase immarmurita de victoriele lui Michailu; ea 'si luà acumu callea la intriga, se bata pre Romani prin Romani, numí domnu pre Bogdanu fiulu lui Jancu Sassu, care fusse domnu in Moldavi'a, sî 'lu tramise in tierra cu unu corpu de Turci, comandati de Mustafa-passi'a, sî totu de o data scrisse chanului tatarescu se irrumpa prin Moldavi'a cu 30,000 de Tatarsi. Michailu plecà in contra lui Mustafa, éra pre fratii Budiesci i tramise in contra Tatariloru. Budiescii i batura in dóue ronduri, sî uccisera chiaru sî pre fiulu chanului. Banulu Manta batù in 24 Ianuariu la Sierpatesci unu corpu de Turci sî de Tatarsi, sî-i aruncà preste Dunare. Michailu trecù Dunarea in 26 Ianariu, sî batù pre Mustafa-passi'a asiá de tare, in càtu desfacù tóta armat'a turcésca, Mustafa insusi cadiù in bataia. Banulu Michailu Callofirescu bombardà Chàrsiov'a; sî devastà tóte oppidele de pre langa Dunare. Chiralli capitanulu trupeiloru Transilvane trecù in Dobrogiã, batù Istroya, Baba, Oblu-

cintia, apoi Smeillulu; capitanulu Gelf cu unu corpu de Romani inaintà prin Bulgari'a, in strimtorile muntelui Emu atacà pre Sinan-passi'a care se intorcea d'in Ungari'a incarcatu de averi, taià tóta escort'a lui si-i luà tôte averile; apoi petrunse in Traci'a, coprinse tôte cetatile de pre drumulu seu, si respandí terróre pàna la Constantinopele.

Aronu domnulu Moldaviei devastà Tighin'a, arse cetatea Alba, si impreunandu-se cu Chiralli ocupà mai multe locuri de pre langa Dunare. Dara capitanulu Farcasiu trecendu Dunarea la Vidinu perdú. Michailu batú pre Tatari si respinse pre Ferhat-passi'a, care venià cu armat'a cea mare.

3. Dupa atâtea perderi ce patimira Turcii, Machomede, si propuse se redice o armata càtu se va poté mai mare in contra Romaniloru si se puna capetu luptelor; ellu tramise pre Sinan-passi'a cu 200,000 de Turci asupr'a lui Michailu. Acest'a inscientiatu despre venirea puterei cellei gigantice, tramise la Sigismundu domnulu Transilvaniei cà sa propere cu ajutoriulu promissu; d'in tièrra strinse la 8000 de armati cu cari opri pre Turci de a trece Dunarea in cursu de o luna de dille. Sinan-passi'a tramise unu corpu de Turci pre la Calafatu, cà se appuce pre Michailu de la spate; óstea romana fu nevoita a se retrage de la Dunare. Atunci Sinan-passi'a aruncà unu podu preste Dunare intré Rusciucu si Giurgiu, si si trecù cu armat'a cea mare pre pamentulu romanu. In 13 Augustu se incinse batai'a la Callugareni. Michailu cu 16,000 de Romani batù pre Sinan-passi'a care avea 200,000 de Turci; Michailu taià cu insasi man'a sa pre Caraimanu si pre alti passi; Sinanu cadiù de pre podu de 'si rupse dentii, si abià scapà de mórte. Óstea turcésca appucà fug'a, nóptea impedecà nimicirea ei. — In nóptea spre 14 Augustu se facù consiliu bellicu. Romanii aflara cu calle se se retraga spre munti pàna ce va veni ajutoriulu d'in Transilvani'a si d'in Moldavi'a, cà asià cu puteri unite se scótia pre Turcii cei numerosi d'in tièrra. Michailu cu ai sei se retrase la cetatea lui Negru. Turcii ocupara tóta tièrr'a, si construira castelle de apperare la Brailla, la Bucuresci si la Terguvestei.

4. In Moldavi'a Aronu isi facusse multi inimizii prin portarea sa cea de mai iuainte. Acestia intr'o intiellegere cu Stefanu Resvanu si cu ajutoriulu lui Sigismundu, prinsera pre

domnu, și 'lu espedira în Transilvani'a, éra în locul lui se redică Resvanu. Noulu domnu assiedià la Chotinu 200 de pedestri; tramise la Tighin'a unu corpu de observatiune în contra Tatariloru, lassà la Jassi 900 de Transilvani, éra ellu purcesse pre la Oitusu în Transilvani'a cu 2400 de pedestri, 800 de callari, și cu 24 de tunuri spre a se uni cu Sigismundu, și a trece în Romani'a. Sigismundu strinse la 32,000 de pedestri, 5000 de callari, și luà cu sene 53 de tunuri; la Brasiovu se uni cu Resvanu, și trecù muntii pre la Rucaru. Michailu i asteptà langa Dâmbovitia cu 800 de militari, și cu 22 de tunuri. Ací se unira ostile celloru trei principii; în 15 Octombre tienura consiliu bellicu. Sinan-passi'a se retrasse spre a amagi armat'a creștina, cá se éssa mai la largu, și apoi se o attace de tôte partile. Armat'a unita luà forțaréti'a cea de lemnu de la Terguvestei în 18 Octombre; Ali-passi'a cadiù în manile creștiniloru, și se espedí la Clusiu. Sinan-passi'a auctându de acést'a, se retrasse la Giurgiu, lassandu la Bucuresci o minera care se arunce în aeru óstea creștina candu se va apropià. Dara armat'a unita lassà Bucurescii la o parte, și purcesse de a dreptulu spre Giurgiu, unde macellari mai tóta puterea turcésca, pucini scapara, în 25 Octombre cu Sinan-passi'a preste Dunare. În 27 Octombre creștinii luara cu assaltu castellulu de la Giurgiu. Sinan-passi'a se dusse russínatu la Constantinopole, și mori de supperare. Sigismundu se întórse în Transilvani'a, și cu densulu d'impreuna merse și Stefanu Resvanu.

5. Inse în Moldavi'a prin intrigile Poloniloru se formasse o partita contraria planului cellui mare allu Romaniloru. Acést'a allesse domnu pre *Jeremia Movilla*, boiariu incuscritu cu Polonii. Candu intiellesse Resvanu de incurcaturile aceștea, compuse în Transilvani'a unu corpu de 4000 de pedestri și de 10,000 de callari Romani și Secui, și purcesse dreptu la Suceava. Acolo se facù o bataia sangerósa între ostile lui și alle lui *Jeremia Movilla*, care avea și o bunà artilleria. Stefanu perdù, și voindu se fuga, se prinse de tierrani, și se dede pre manile lui *Jeremia*, care 'lu trasse apoi în tiépa. Acește mesuri relle produsse de ambițiunea domniloru creștini stricara fórte causei commune.— În Romani'a politic'a turcésca atfítia complate, în contra lui Michailu, inse domnulu descoperi ace-

ste machine, taià capetele conjuratiloru, intempinà cu armele in mana pre Turci sî pre Tatari, cari se apropià spre a secundà pre conjurati. Ellu trecù in mai multe ronduri Dunarea sî insuffà terròre Turciloru.

III. Michailu se face domnu preste tóta Daci'a.

1. In lun'a lui Decembre 1596, Michailu se dusse in Transilvani'a spre a se consultà cu Sigismundu despre operatiunile bellice; acollo descoperì planulu cellu curiosu allu lui Sigismundu de a se lassà de domnia sî de a cede tièrr'a Transilvaniei lui Rudolfu imperatoriulu. Vediendu Michailu cà Sigismundu este determinatu a tractà cu imperatoriulu, se determinà insusi se iea parte la aceste tractate. Candu plecà Sigismundu la Prag'a càtra inceputulu annulu 1597, Michailu i dede de sociu pre banulu Michalcea. Sigismundu in adevèru se invoì cu Rudolfu se-i dea Transilvani'a pentru ducatele de Opol sî Ratibor d'in Sillesia, sî pentru o-summa de 500,000 de galbeni; dara dupa ce se întorse in Transilvani'a isi schimbà cugetulu, sî imbià cu domni'a pre mai multì d'entre nobili, intre altii sî pre romanulu Stefanu Iosîca. Commisarii imperiali, cari venissera se primésca principatulu, illu induplecàra a se duce in Sillesi'a. Stefanu Iosîca fu prinsu sî dussu la Satu-mare (Maiu in 1598).—In lun'a lui Augustu 1598 se respandì faim'a in Transilvani'a cà vinu Turcii; in 15 Augustu écca Sigismundu cà sossesce la Clusiu, stringe pre nobili la Turd'a, sî se prochiama domnu a dóua óra, sî tramitte la Michailu cà se reinnouésca vechi'a amicitia cu densulu. Acest'a primì, inse cu conditiunea, cà pàna candu va fi domnu in Transilvani'a, Sigismundu se nu lasse pre Turci se intre in tièrra, sî-i promise la intemplanare de nevoia cà ellu 'lu va ajutà cu 35,000 de ómeni. Rudolfu supperatu pre Sigismundu ordinà de uccisera pre Stefanu Iosîca la Satu-mare.

In tempulu acest'a se scullara in contra lui Michailu doi passi de la Dunare. Halin passi'a de la Vidinu, sî Mechmed-passi'a de la Durostoru. Michailu ii batù pre amendoì, apoi trecù insusi Dunarea, sî facù mari predatiuni in tienuturile turcesci.

2. In annulu 1599 Sigismundu chiamà pre veru-seu Andreiu cardinariulu d'in Poloni'a, sî 'lu puse domnu in loculu

seu, tienendù-si siesi dreptulu la o pensiune de 24,000 de flo-
rinti pre annu sî castellele de la Veciu sî Sîeu, éra ellu plecà
in Poloni'a (21 Martiu), Transilvanii jurara credintia lui An-
drei Batori, sultanulu illu primí suptu protectiunea sa, sî spre
semnu de intarire i tramise unu stégu, o sabia sî unu busdu-
ganu. Cardinariulu tramise deputati la domnii romani spre a
legá cu densii amicitia. Michailu primí suptu conditiunea de
a nu se desface de caus'a crestiniloru, sî de a portá resbellu
cu poteri unite in contra Turciloru. Acést'a nu placù cardina-
nariului, ellu se legà cu Jeremia Movilla in contra lui Michailu
sî se incuscri cu domnulu Moldaviei. — Michailu vediendu
acésta stare a lucrurilor proiectà giganticulu planu, se scótia
pre Andreiu Batori d'in Transilvani'a sî pre Jeremia Movilla
d'in Moldavi'a, sî se unésca tóte provinciele Daciei suptu unu
capu. Cu scopulu acest'a se preparà la arme, sî in 13 Octom-
bre 1599 strinse óstea la Ploiesci, sî-facù sei i jure credintia
nemiscata ori unde i va duce. De aci plecà in fruntea ostei,
cu tóta famili'a, care voiá se iea parte la tóte periclele dom-
nului. Candu adjunse la póllele muntiloru dechiarà publicu:
„Armat'a are se mérga in Ungari'a, intr'adjutoriulu lui Rudolfu
sî va trece prin Transilvani'a cu voi'a cardinariului.“ Pre
candu cardinariulu strinsesse o adunare generale la Alba-Julí'a,
sî se dedesse cu totulu in manile placheriloru, écca Michailu
intrà in Transilvani'a, dechiarà liberi pre Secui, sî-i invità se
'si insociésca sî ei armele. Sassiloru; cari tienea cu Rudolfu,
le spuse cà a venitu se appere pre credintiosii imperatoriului,
sî se scótia d'in scaunu pre cardinariulu cellu inchinatu Turciloru.

3. Cardinalulu audíndu cà Michailu vene cu potere ar-
mata, tramise deputati inaintea lui cu propuneri de pace. Mi-
chailu tienù pre deputati la sene, sî plecà spre Sabiiu. Car-
dinariulu vediendu periclulu strinse ostile salle la Sabesiu. Mi-
chailu mergea incetu, fiendu-cà asteptá pre Radu Budiescu sî
pre banulu Adrianu cu óstea d'in partea Craiovei, care avea
se intre pre la Turnulu-rosiu. Cardinariulu incercà tóte midi-
lócele se se impace cu Michailu, inse indesiertu. Michailu de-
chiarà in fine: „Andrei Batori cá partinitoriu allu Turciloru
sî desertoriu allu crestiniloru, se se lasse de domni'a Transil-
vaniei, sî se imbrace éراسi rass'a callugarésca, se se se duca
in Poloni'a; de undé a venitu, sî se faca locu lui Sigismundu;

séu poterea armelor se decida rezultatulu.“ Cardinariulu mai incercà inca o data de a differi ruptur'a, sî tramise la Michailu pre nunciulu apostolicu Malaspina, inse érase fàra successu, càci Malaspina fu retienutu in castre pàna la finitulu bataliei. In 28 Octobre se deschise batai'a intre Sabiiu sî Siellimberu. Cardinariulu n'avea de càtu 9000 de militari, inse o buna artilleria. Michailu d'in contra avea la 30,000 de ómeni, dara numai 18 tunuri. Lupt'a tienù de la 10 óre de deminétia pàna la 8 óre sér'a. Victori'a remase multu tempu nedecisa. Prin impuscaturile tunurilor Romanii venira in disordine; Ungurii i impinsera pàna in tufisiulu Cisnadii, sî le luara câte-va tunuri. Atunci Michailu se rapedi furiosu dupa densii, lovì cu sabi'a pre unii d'entre oficiarii sei, ii facù se stea pre locu, sî se attace inca o data pre Transilvanii osteniti. Atunci se incinse o lupta infuriata intre cellé dóue armate. Romanii invingu. Polonii, cari combatea cu Transilvanii, se pléca sî trecu in partea Romaniloru. Cardinariulu desperatu iea fug'a inso-citu de unu micu numeru de militari plagiti sî osteniti de bataia. Transilvanii vediendu cà commandantii lorù s'au prinsu, sî cà domnulu lorù a fugitu, incepu a se retrage. Inainte de à inserá Romanii occupa totu campulu de bataia, preste nópte fugu toti Ungurii. Romanii coprindu tóta munitiunea sî 32 de tunuri. De fiacare parte cadiussera la 2000 de militari.

4. Acésta victoria a Romaniloru facù pre Michailu domnu preste Transilvani'a. In 1 Novembre ellu intrà in triumfu in Alb'a-Julia. Cardinariulu voindu se fuga prin Moldavi'a in Poloni'a, fu ommoritu de unu secuieu in padurile d'entre Moldavi'a sî Transilvani'a, capulu lui se addusse la Michailu care se intristà fórte de acésta sórte funesta a cardinariului; ellu tramise de i cautara corpulu sî-lu immormentà la Alb'a-Julia, éra pre ommoritoriu illu pedepsi cu mórtea. — Intre acestea venira commissari de la Rudolfu cu multe vorbe frumóse, sî cu o diploma prin care imperatoriulu facea pre Michailu domnu ereditariu preste Romani'a, dara sî cu ordinea se éssa d'in Transilvani'a sî se se întórca in tièr'a romanésca spre a ocupá pre Turci in partile Dunarei, pentru care imperatoriulu ii va tramitte bani sî osti. Michailu adunà pre boiari sî se consultà cu densii sî in fine response commissariloru: „se spuna imperatoriului cà ellu crede cà a meritatu deplinù prin-

cipatulu Transilvaniei, sî cã nu va essi de locu d'in tr'ensulu; urmarea adjutorului in bani o astépta cu tóta securanti'a, cã déca nu va urmá, ellu 'si va întorce armele in contra imperatorinlui, sî-i va arretá cã nu-i lipsescu ómenii."

5. Schimbatióulu de Sigismundu indemnatu de Turci, de Poloni sî de Ungurii refugiti, se resólve se vena érase in Transilvani'a. Ellu intrá mai antãiu in Moldavi'a sî se uní cu Jeremia Movilla, creatur'a Poloniloru sî inimiculu lui Michailu. Dupa consiliulu Poloniloru, Jeremia facú o incursa in Romani'a, sî introdusse pre frate-seu Simeonu Movilla domnu in tíerra. Indata ce Michailu audí de acésta (6 Maiu 1600) plecá de la Alb'a-Julia cu o armata alléssa, trecú in Romani'a, allungá pre Simeonu, purcesse in Moldavi'a, sî constrinse pre Jeremia a fugi in Poloni'a. De acumu inainte Michailu luá titlulu de „Principe allu Romaniei, Moldaviei sî Transilvaniei." Ellu compuse la Jassi unu guvernú provisoriu d'in patru boiari mari renumiti pentru vitedi'a loru, sî se întorse la resiedinti'a sa Alb'a-Julia in Transilvani'a. Ací venira commissari de la Rudolfu, cari i addussera adjutoriu in bani, diverse alte daruri, titlulu de consiliariu imperiale sî de guvernatoriu allu Transilvaniei. De la Constantinopole inca vení unu Aga care i addusse d'in partea sultanului diverse semne de distingere. Primirea acestora nu multiamí pre commissarii imperiali, inse Michailu le respunse cã asiá cere diplomatic'a se se pórté. Acest'a fu punctulu de culminatiune pentru Michailu Vitédiulu; ellu avea suptu sceptrulu seu celle trei provincie principale alle Daciei. Partile occidentale i lipsiá inca, ellu cerú sî acestea de la Rudolfu cu cetatile Hustu, Baia-mare, Urbea-mare; preste acestea, sî titlulu de principe allu imperiului romanu pentru sene sî pentru fiulu seu. Dara fortun'a incepú a 'lu lassá de ací inainte.

IV. Adversitatile lui Michailu Vitédiulu, recuperarea Transilvaniei, sî mórtea lui.

1. Ungurii, tiessura intrigi asupra lui Michailu, sî espedira pre ascunsu soli la regele Poloniei cã se tramitta pre Sigismundu sî se adjute pre Jeremia Movilla de a intrá in Moldavi'a sî de a lucrá in contra lui Michailu. Asteptandu venirea lui Sigismundu ei se strinsera la Turd'a, sî cautara midi-

lôce de a se oppune principelui Romanu; vediendu inse că Sigismundu intardia, cercara se traga in partea loru pre Basta generariulu truppeloru austriace. Ei offerira lui Basta guver-nulu tierrei sî promisera că se voru suppune lui Rudolfu, déca i va scapá de Michailu. In fine deplinu incredintiati că Basta le va dá adjutoriu, determinara a se revoltá. Candu Michailu intiellése de intrigile loru, tramise la densii pre doi boiari, cu cuventu cá se se astempere. Ungurii insuperbiti scóssera cu larma pre deputatii Romani d'in adunare. Acésta fu sem-nariulu de resbellu. Michailu isi strinse ostile sî le assiediá in campulu Muresiului din susu de Aiudu. Basta cu Germanii sî cu Ungurii se puse la satulu Mirisláu. In 18 Novembre 1600 se facú batai'a cea crunta, in care cadiura la 11,000 din partea Romaniloru. Michailu vediendu că fortun'a i-a intorsu spatele, allergá la Alb'a-Julia, schimbá callulu, luá cu sene tesasurele salle, sî plecá càtra Brasiovu, éra de acollo trecú in tierr'a Romanésca.

2. Candu adjunse in tíerra, ii vení scire că sî in Moldavi'a suntu miscari in contra sa; generariulu Zamoiski intrasse cu o numerósa armată polona. Michailu luá ostile cari le afla-se la fiulu seu Petrascu in Romania'a, sî allergá in Moldavi'a in contra Poloniloru. Dara acestia ingrosiati cu Casaci, intrecea cu multu poterile Romaniloru. Romanii fura invinsi, la Tellesínu lângá Seretu. Michailu se întórse inapoi spre tíerr'a Romanésca cá se si restauredie pterile, inse fiindu-cá i se inchisese drumulu, trecú preste munti in Transilvani'a. Candu ajunse la Terguvestei, lassá acollo pre fiu-seu Nicóla, si pre fratii Budiesci cu óstea care se aflá in locu, éra ellu plecá la Craiov'a cá se stringa o'nóua armata. Pána candu se aflá ellu la Craiov'a, fratii Budiesci lu vendura Poloniloru, sî intr'o intielligere cu acestia redicara domnu pre Simeonu, fratele lui Jéremia Movilla. Moldavii si Polonii incepura a predá sî a devastá tierr'a asiá de urritu, in càtu chiaru Budiescii ajunsera a se rusiná de fapt'a loru; ei trecura preste Oltu la Michailu, aci adunara o armata sî se întórsera in contra óspetiloru celloru predatori: batai'a se facú in 25 Novembre langa Argesiu, inse Romanii perdura. Michailu nesciendu acumu ce se mai faca, determiná se se arrunce in braciele lui Rudolfu. Ellu luá cu sene pre banulu Michalcea, trecú prin Transilvani'a sî Ungari'a, in 25 Decembre ajunse la Vienn'a.

3. Intre acestea se incurcarea lucrurile și in Transilvani'a, că-ci Ungurii indemnati de Turci și de Poloni chiamara érasi la domnia pre Sigismundu. Bast'a de abia scapà d'in tiérra cu viéti'a și trecù la Hustu; de acolo inscienià pre imperatoriulu de tôte celle intemplete. Acuma Rudoltu scrise la Vienn'a cá Michailu se mérga la Prag'a, unde și ajunse in 33 Martiu 1601. Michailu prin bunele salle maniere sciù se convinga pré imperatoriu despre sinceritatea lucrurilor salle. Ministrii se consultara multu, ce mesuri se iée in privinti'a nóueloru impregiurari, dara candu veni faim'a cá Sigismundu a intratu in Transilvani'a, incepura a lingusi pre Michailu; ii facura mai multe daruri, i dedita o summa de 100,000 de galbeni, și lu numira guvernatoriu allu Transilvaniei, inse totu de odata midilocira cá se'lu impace cu Basta. La més'a lui Gonzag'a isi dedita manile Michailu și Bast'a spre semnu de uitare de tôte celle trecute. Basta cu tôte acestea remase scàrbitu in ànim'a sa, pentru că nu 'lu facussera pre densulu guvernatoriu Transilvaniei.

Armat'a imperiale compusa d'in 10,000 de pedestri și d'in 8000 de callari, germàni, unguri, romani și casaci, purcesse in dóue colonne prin Tocai și Tarcani catra Transilvani'a, suptu conducerea lui Michailu și a lui Basta. Armata Transilvana se aflá la Goroslàu, tare de 35,000 de militari suptu commandulu lui Moise Secheli. Turcii inca purcessera de la Singidunu într'adjutoriulu Transilvaniloru. Michailu in-siellà pre Turci prin scrissori false in numele lui Sigismundu, care i oppriá de a veni. Batai'a se facù in 3 Augustu 1601. Dupa câte-va invingeri și perderi alternative. Transilvanii luara fug'a. Michailu i persecutà asiá de tare, in càtu picara la 10,000 d'intre densii, și perdura 45 de tunuri. Sigismundu fugi in Moldavi'a la Jeremia Movilla. De acolo tramise pre Stefanu Ciachi la chanulu tatarescu, dupa ajutoriu, și dede ordine cá dóm'n'a și copiii lui Michailu se se adduca de la Fagarasiu la Jassi, pre cari apoi i espedi la chanulu tatarescu.

4. Militarii invingetori se portara fara cumpetu càtra locuitori și predara fara mesura. Caus'a plangeriloru, cari veniá de tôte pàrtile, o arruncá Michailu pre militarii germani, Bast'a pre Romani. De aici se nascura dispute asupra com-

mandului supremu. Basta pretindea că lui i s'a datu de către imperatoriulu. Michailu i se oppuse, in fine i dechiară: „că ellu a suppusu Transilvani'a mai antăiu singuru, și acumu a ajutatu că se o supuna a două ora, și că prin urmare ellu are mai multu dreptu asupra ei de cătu imperatoriulu.“ In urmarea acestoru discordie, Basta determină se pērdia pre Michailu. In 19 Augustu 1602, candu Michailu se află in castre langa Turd'a, ocupatu cu ideea de a stringe o adunare generale și de a purcede in Moldavi'a spre a'si liberă famili'a, se vediu des-deminētia incungiuratu de o cēta de Valloni și de Germani. Capitanulu vallonu, Jacobu Beauri, intră in corțulu lui Michailu și-i dechiară in numele imperatoriului, că e prinsu. Michailu trasse sabi'a, și plagi pre unu oficiariu germanu. Beauri 'lu lovi cu securea in peptu și cadiu mortu. Dupa aceea Vallonii ii taiara capulu, și spre batjocura 'lu pusera pre unu cadaveru de callu. Abiă a treia di se luă corpulu lui, și se addusse la catedral'a Romana cea zidita de Michailu la Alb'a-Julia, mai pre urma se strapurtă in tierr'a Romanēasca și se immormentă la monasteriulu d'in Dēllu de langa Terguvestei.

5. Asiă se fini prin manile uccigatoriloru acestu erou, care nu potū se se finēasca prin armele nici unuia d'intre dusmanii sei cei multi, care inaltă poterea și numele Romaniloru, insufflă respectu chiaru și Turciloru, pre cari ellu antăiasi data dupa Joanne Corvinu, i facusse se tremure d'inaintea armeloru creștine. Déca Michailu n'aru fi avutu a face cu ómeni că Basta, că Sigismundu Batori, și că Jeremia Movilla, Turcii eră se desierte Europ'a, provinciēle Daciei eră se iēe cu totulu alta fația, Romanii eră se se redice inca de atunci, și statulu loru se inflorēasca.

Dupa acestu ommoru barbaru, militi'a romana veni in confusiune, in cea d'antăiu miscare se prinse banulu Michalcea, soțulu cellu nedespartitu allu lui Michailu, și se arruncă la inchisóre, unde se și uccise; o parte d'intre militarii Romani fără commandu, appucara armele spre a resbună mórtea domnului loru, dara multimea Germaniloru ii intrecu; ei se retrasseru in tierr'a Romanēasca. — Basta isi justifică fapt'a inaintea lui Rudolfu, mintjendu că Michailu aru fi avutu de

scopu se supuna aceste tîeri érași Turciloru. Rudolfu in adeveru nu aprobà crim'a, inse o trecù suptu tacere, sî lassà guvernulu Transilvaniei in manile lui Bast'a uccigatoriulu.

G.

Starea Daciei de la mortea lui Michailu Vitédiulu pana la mórtea lui Constantinu Brancoveanu.

I. Starea tierriloru Romane pre tempulu lui Sierbanu Bassaraba.

1. Dupa mortea lui Michailu Vitédiulu, ostile Romane se retrassera in tierr'a Romaneasca, candu ajunsera la Cristesci venira sî fratii Budiesci cari scossesera pre Simeonu Movilla, sî intr'o intiellegere cu totii allessera pre *Radu Sierbanu Bassaraba*. Sierbanu restabili pacea in tierra si ordinea cea turburata prin atâte calamitati, si se puse in buna intiellegere atátu cu Rudolfu, càtu sî cu sultanulu; inse nu'i fu prin potintia a se intiellegè nici cu Moise Secheli, nici cu Jeremia Movilla, vecinii sei. Jeremia facù o incercare se intre in Romani'a. Sierbanu illu respinse, sî in lun'a lui Juniu 1603 trecù in Transilvani'a cu 4000 de callari, cu 6000 de pedestri sî cu 4 tunuri in contra lui Moise Secheli. Ajungèndu in tierr'a Barsei atacà indata armat'a acestuia, sî o puse in cea mai mare incurcare. Secheli cadiù in bataia impreuna cu 4000 de unguri. — Sierbanu tramise lui Rudolfu 32 de stéguri luate de la Unguri, Tatari sî Turci. Rudolfu d'in partea sa tramise lui Sierbanu portretulu seu cu unu lançiu de auru, sî cu o diploma, prin care 'lu recunósce de principe ereditariu allu Romaniei. Dupa acésta victoria Sierbanu lassà in Transilvani'a pre capitanulu Georgiu cu 2000 de Romani sî de Serbi; éra ellu se întórse in tierra.

2. Jeremia Movilla facù mai multe incercari se scótia pre Sierbanu d'in domnia sî se pune pre frate-seu Simeonu, inse tóte essfra desierte. Jeremia mori la anulu 1607, atunci Simeonu se facù domnu in Moldavi'a, dara nu o dusse unu annu deplinu, sî mori sî ellu (1608). Moldavii allessera pre fiulu lui cellu mai mare, *Constantinu Movilla*. — In Transilvani'a dupa dóue schimbari de domnia se sui pre tronul *Ga-*

bricle Batori, care supperatu pre Romani pentru intemparile annilor trecuti irrupse pre neasteptate cu óstea in tierr'a Romanésca càtra finitulu annului 1610. Sierbanu fiendu nepreparatu la bataia, fugi in Moldavi'a la Constantinu Movilla. Batori devastá tierr'a ca unu barbaru in cursu de trei luni de dílle, apoi scrisse la sultanulu cá se-lu intarésca pre densulu in domni'a tierrei. Inse sultanulu in locu de respunsu i trasmise ordine cá se éssa din tierra, apoi espedi unu corpu de Turci cu *Radu Michailu*. Batori turbatu de mania asupra Turciloru, se retrasse in 11 Martiu 1611. — Sierbanu strinse óste in Moldavi'a, sí cu ajutoriulu lui Constantinu Movilla intrá in Romani'a, allungá pre Radu sí scullá tóta tierr'a in contra lui Batori. Sasii suptu conducerea lui Michailu Albu, judele Brasiovului, se unira cu Romanii in contra tirannului de Batori. Dara acesta scullá pre secui sí pre haiduci in contra Sasiloru sí a Romaniloru. In 12 Juliu intrá Sierbanu cu 7000 de callari sí cu 1500 de pedestri in Transilvani'a pre la Brasiovu. Batori se puse la Petresci cu 13,000 de callari sí cu 3000 de pedestri. Càtra séra se arrettá óstea Romana impartíta in trei divisiuni, sí indata se incepù o bataia aspra intre amendóue óstيلة. Antàiu se pareá cá se pléca Romanii, pedestriimea incepusse a se retrage; dara candu Sierbanu observá cá callarimea unгурésca a luatú fug'a atunci strinse pre ai sei, pedestri sí callari, atacá cu tóta poterea centrulu lui Batori, illu franse, sí accoperi unu milliariu de pamentu cu cadavere. Acollo cadiura la 6000 de unguri, cei-lalti se prinsera, pucini scapara cu fug'a. Sierbanu luá 120 de stéguri: dara si pre densulu illu custá acésta victoria la 4000 de militari.

3. Inse pre candu Sierbanu reportá victori'a in Transilvani'a in contra lui Batori, Radu competitoriulu seu, care fugisse preste Dunare, aduná Turci sí Tataři sí occupá scaunulu. Candu Sierbanu voi se reintre in tierrá; Radu i essi inainte, sí 'lu constrinse a fugi in Moldavi'a. Acollo vediendu cá Turcii sunt apprinsi in contra sa, perdù speranti'a de a mai recapeté domni'a; ellu 'si luá domni'a sí copillele cari se aflá la Suceava, trecù prin Poloni'a sí se dusse la Vienn'a, sí petrecù acolo pàna la mórte. — Constantinu Movilla inca fu accusatu de Batori la pórtá, ca tiene cu Sierbanu sí cu Polonii in contra Turciloru, de unde urmá apoi scóterea lui d'in domnia. In

loculu lui se puse *Stefanu Tomis'a*, domnu Moldaviei. Dara Gabriele Batori inca se scósse d'in domnia la annulu 1613. In loculu lui numi pórt'a pre *Gabriele Becleanu*. Domnii Romani illu introdussera in principatulu Transilvaniei.

4. Radu Michailu domni 5 anni in Romani'a, apoi fu stramutatu in Moldavi'a, inse capetà dorere de ochi sî se lassà de buna voia de domnia. Atunci pórt'a tramise in Moldavi'a pre unu dragomanu allu seu, a nume *Gasparu Gratianu*, care se uni cu Polonii sî redicà armele incontra Turciloru, inse platì cu vieti'a temeritatea sa (1620). *Stefanu Tomsia* se restabilì in Moldavi'a sî Radu Michailu in Romani'a, apoi la annulu 1623 trecù a dóua óra in Moldavi'a, unde morì de podagra la annulu 1626. Acestu domnu avù mari necasuri in Romani'a d'in caus'a Greciloru cu cari se incungiurasse, inse in Moldavi'a domni cu multa intielleptiune, sî capetà de la Moldavi numele de Radu cellu mare! Ellu se immormentà la Terguvestei de càtra fiu-seu *Alessandru*, caruia lassasse o avere de 1.000,000 de galbeni, d'in care summa Turcii pretensera 100,000, de unde se intiellege, càtu de tare trebuie se fia despoiatu tierrile.

II. Basiliu Lupu domnulu Moldaviei, sî Mateiu Bassaraba domnulu Romaniei.

1. Radu Michailu despoiasse Romani'a cu ministrii sei greci; *Alessandru Elia* se portasse sî mai ticallosu, d'in care causa o pati fórte urritu atátu in Romani'a, càtu sî in Moldavi'a. La annulu 1630 pórt'a numi in Romani'a domnu pre *Leonu Stefanu*, care stórse tierr'a sî mai tare. Romanii de preste Oltu se revoltara incontra lui, sî pusera domnu pre *Mateiu Bassaraba* (2 Augustu 1633); Moldavii inca allungara pre *Alessandru Elia*, sî pusera domnu pre *Basiliu Lupu*. Amendoi acesti domni (*Basiliu* sî *Mateiu*) fura ómeni cu mari talente, sî cu ànime inalte, ei se pusera pre indreptarea starei d'in intru a principatelu, facura multe assiediamente folositorie, sî traia in armonia trei anni de dille. Inse la annulu 1637 *Basiliu* redicà armele asupra lui *Mateiu*, sî Romanii se batura intre sene ca nisce straini de sange sî de interesse. *Basiliu* perdù; inse acésta incercare desierta nu 'lu descuragià, ellu facù mai mari preparative sî chiamà pre Tatarsi intr'adju-

toriu, și în anul 1639 irrupse de nou în Români'a. Mateiu illu atacă la Nenisioru langa riulu Galbeniti'a, și 'lu batù asiá de tare, încátu Basiliu abiá scapà cu fug'a la Braill'a; la 8000 de Tataři cadiura suptu sabi'a Romaniloru. Audindu sultanulu de aceste intemplari, chiamà pre Basiliu la Constantinopolea și 'lu trasse la respundere. Basiliu arretà ordinea Caimacanutului dupa care lucrà. Amuratu strengurà pre Caimacamu, și pușinu lipsi de nu uccise și pre Basiliu.

2. În 2 Februaru 1640 mori Amuratu IV, și în locul lui urmà Ibrahimu. Amendoi domnii 'lu complimentara, inse cu acésta ocasiune Basiliu calumnià la pórtã pre Mateiu, în urm'a carora sultanulu decise scóterea lui și tramise în tierra pre unu Schimni-aga; inse Mateiu simtisse lucrulu și prinse pre turcu. Essindu reu și acésta incercare, sultanulu tramise pre Sinan-passi'a cu putere armata se prindia pre domnu. Mateiu se puse la apperare cu armele în mana, și Turcii nu cutezara se 'lu attace, ci se întórsera preste Dunare inapoi. În anul 1614 se facù planulu se incungiure pre Mateiu la cetatea Alba, și se 'lu prindia. Spre acestu scopu se dede ordine la amendoi domnii se purcéda cu ostile loru la cetatea Alba, unde au a se uni cu Turcii și a merge în contra Muscaliloru. Mateiu prevediù lucrulu și tramise corpulù seu de militia, éra ellu se escusà cà fiendu nesametosu, nu póte merge în persóna; assemine se escusà și la espeditiunea din anul 1642; — Dupa aceste espeditiuni, domnii tierriloru Romane, Mateiu și Basiliu, facura multe lucruri demne de memori'a principiloru celloru mai intiellepti; ei fundara scóle pentru limb'a romanésca, grecésca și latinésca, redicara biserici, spitale și biblioteci, tipografie, compusera codici de legi, regulara finantiele, și contribuira la in florirea agriculturii, și a comerçului, încátu tierrile acestea incepura a prosperá în tóte respectele.

3. În Transilvani'a mori Georgiu I. Racoti la anul 1648, și lassà de successoriu pre fiu-seu Georgiu II. în etate de 27 de anni, omu cu mari talente, inse fórte ambitiosu, și d'în acésta cauza temerariu pâna la nebunia. — În Români'a Mateiu perdù amórea poporului prin doi ministri reu allessi, vestiariulu Ghinea, grecu de origine, și armasiulu Radu Verzariu, cari abusandu de increderea domnului, stórsera tierr'a

sî maltractara pre poporu. — In Moldavi'a Basiliu, faimosu pentru averile celle mari sî pentru fetele lui celle frumôse marità pre un'a dupa Joanne Radzivilu, maresialulu Lituaniei, éra pre a dóua i o cerù Timusiu, fiulu hatmanului casacescu, Basiliu i o' refusà, sî d'in acésta causa se nascù unu resbellu intre Moldavi sî Casaci, care tienù doi anni de dîlle, sî se fini cu nunt'a tineriloru in lun'a lui Juniu 1652.

4. Dupa-ce se impacà Basiliu cu Casacii, facù planu cá cu ajutorulu acestoru se scótia pre Mateiu d'in Romani'a, sî se iée ellu insusi domni'a acestei tierri, éra pre ginere-seu Timusiu se 'lu puna domnu in Moldavi'a. Planulu acesta se descoperi sî se preveni. La curtea lui Basiliu se aflá unu ministru, a nume Georgiu Stefanu d'in Recaceani, vechiu inamicu allu lui Basiliu, care cautá de multu se 'lu restórne; acesta se puse in intiellegere cu Georgiu II. Racotî sî cu Mateiu Bassaraba, sî impreuna formara planulu de a restorná pre Basiliu. In primaver'a annului 1653 irrupsera de o parte Romanii sî de alt'a Transilvanii, sî in dominec'a Floriloru intrara in Jassi. Basiliu abiá scapà cu fug'a la ginere-seu Timusiu. Armat'a unita prochiamà domnu pre Georgiu Stefanu. Inse pucinu dupa aceea se întórse Basiliu cu Casacii sî batù pre Transilvani la satulu Popricani-asiá de tare încátu acestia fura nevoiti a se retrage preste munti, apoi întórse armele in contra Romaniloru sî-i franse in dóue batàì un'a dupa alt'a, la Foxiani sî la Sioplea. Atunci Mateiu se redicà in persóna cu unu corpu de 6000 de ómeni, sî cutedià a dá peptu cu Basiliu care avea 20,000 de militari. In 17 Maiu 1653 se facù o crunta bataia la Fint'a langa riulu Galbeniti'a. Óstea cea mica a lui Mateiu se plecà la inceputu, inse domnulu o întórse éراس in focu, sî se luptà cu cea mai mare cerbicia pana'sér'a, candu se versà o plóia infricosiata preste armat'a lui Basiliu, fara de a udá pre a lui Mateiu. Atunci acesta commandà se attace cu poteri indoite, ajutatu fiendu sî de elemente, sî franse cu totulu pre inamicu. Basiliu sî Timusiu de abiá scapà cu càti-va callari la Gallati, sî de acollo la Jassi. La 3000 de ómeni cadiura in acea dî de amendóue partile. Mateiu se întórse victoriosu la Terguvestei in 18 Maiu, inse sî ellu capetasse o plaga la pitioru care i causà multa dorere pana ce se vindecà.

5. Dupa acésta victoria Mateiu dede óste lui Georgiu

Stefanu cá se între in Moldavi'a, de alta parte purcessera Transilvanii și cu totii închisera pre dómni'a și pre Timusiu in Suceava, cá-ci Basiliu se dusse dupa ajutoriu la Casaci și apoi la Tatari, inse înainte de sossirea acestora peri Timusiu, cetatea Suceav'a și dómni'a cu tóte averile ei cadiura in manile lui Georgiu Stefanu. Basiliu audíndu de celle ce se intemplassera in tíerra, se întórse in Crimeri'a. Chanulu tatarescu 'lu puse la închisóre, apoi lu espedui la Constantinopole, unde fu arruncatu in 'Edicula. — Intre acestea Mateiu Bassaraba patimiá fórté de plag'a capetata in batai'a de la Fint'a. Militi'a pretoriana compusa mai tóta d'in straini (seimeni), incepú a se superbí și a cere stipendie întreite. Candu domnulu dupa restabilirea sanetatii se întórse de la Argesiu, aflá portile Terguvestei închise. Pretorianii dechiarara cá loru nu le place domnú betranu, deci se se duca se se callugarésca. Mateiu se vediú nevoitu a tractá cu rebelii de pretoriani, promitiendu-le immultirea stipendiului. Acestu despotismu militariu ammarí díllele lui Mateiu Bassaraba; ellu mori in 8 Aprile 1655 la Terguvestei, unde se ingropá cu mare pompa.

III. Constantinu Bassaraba domnulu Romaniei.

1. Dupa mórtea lui Mateiu Bassaraba se strinse adunare generale de toti boiarii și dregatorii tierrei Romanesci suptu presiedinti'a mitropolitului Ignatiu, și allesera domnu pre Constantinu, fiulu lui Sierbanu Bassaraba. Acesta se puse indata in buna intiellegere cu Racoti d'in Transilvani'a, cu Stefanu d'in Moldavi'a, și cu chanulu tatarescu, și luá mesuri spre a discipliná militi'a cea desfrenata; ellu daruí militariloru diecim'a, le facú uniforma buna, și mari stipendie officiariloru. Cu tóte acestea nu potú stemperá despotismulu militariu. In urma cugetá se-i desbine și se franga o parte prin cea-a-lalta. Ellu chiamá pre capitaniii dorobantiloru (cari erá d'in tíerra) și le spuse cá are de scopu se desfaca pre seimeni (cari erá straini; mai allesu Serbi) și cu stipendie loru se inmuiltésca alle dorobantiloru. Officiarii se invoira, dara militarii cari erá incuscriti cu seimenii și legati cu densii prin multe alte relatiuni, intiellegèndu de acestu proiectu, se revoltara d'impreuna cu seimenii, și uccisera multime de boiari, predara case și bisericic, insultara pre domnu, și incepura a dictá ei tóte in tíerra.

Unii d'între boiari fugira în Transilvani'a. În fine chiaru sultanulu Machomede IV vediendu ce urmari pôte se aiba o assemine revolta militaria, scrisse lui Stefanu d'în Moldavi'a sî lui Racotî d'în Transilvani'a se între cu osti în tiérra sî se nimicésca acea militia periculósa. Domnulu aflà ocasiune se scape preste Dunare. Armat'a unita intra în tiérra supt conducerea lui Stefanu sî a lui Racotî. Rebellii allessera siesi domnu pré spatariulu Chrisea, sî se pusera la apperare la satulu Sioplea langa Tellesínu unde se facù o bataia terribile în 17 Juniu 1655, în care perdura rebellii sî se desfacura cu totulu. Constantinu Bassaraba se întórse în tiérra sî se puse cu tóte poterile spre a restabili ordinea, inse pacea se turburà în mai multe ronduri de remasitiile rebelliloru.

2. La annulu 1656, Racotî se legà cu Carlu Gustavu regele Suediei în contr'a Poloniloru, sî pré la inceputulu annului urmatoriu trecù cu 50,000 în Poloni'a. Domnii Romani inca i dederà ajutoriu câte 2000 de militari. Dara acéstá espeditiune essí reu pentru Racotî; ellu perdù aprópe la 20,000 de ómeni. Sultanulu inca se supperà pentru acéstá întreprindere facuta în contr'a vointiei lui, sî decretà se scótia pre toti trei domnii, pré Racotî, pré Constantinu sî pré Stefanu. Racotî de abiá ajunse în Transilvani'a d'în espeditiunea sa, sî commissarii turcesci sossira cu decretulu de scótere. Ellu fù constrínsu a abdicá; inse pré la inceputulu annului 1658 se puse érasí în domnia cu potere de sene, Constantinu sî Stefanu fugira amendoi la densulu în Transilvani'a. Pórt'a tramise în Romani'a pré *Radu Michailu*, éra în Moldavi'a pré *Georgiu Ghica*.

3. Radu Michailu se assiedià în scaunu cu cugetulu de a frange jugulu Turciloru, spre acestu scopu ellu se puse în coresppondintia cu Georgiu Racotî sî cu Georgiu Stefanu, inse boiarii d'în tiérra nu se invoira, ci descoperira Turciloru planulu domnului loru. Radu Michailu sciù asiá de bine se întórca lucrulu încátu boiarii próditori fura dati pré manilè lui, éra ellu d'impreuna cu Georgiu Ghica d'în Moldavi'a mersera în Transilvani'a spre a pacificá acea tiérra. Racotî se retrasse în padùri. Vezirulu turcescu puse domnu pré *Acatiu Barcianu*, sî urcà tributulu Transilvaniei de la 15,000 la 40,000 de galbeni. — Dupa-çe se întórse în tiérra, Radu Michailu taià pré toti boiarii contrari lui, predà averile sî maltractà femeile loru,

sî respandî terróre preste tóta tiérr'a; apoi uccise pre toti Turcii de la Terguestei, arse Brail'a sî Giurgiulu, sî se puse pre petioru de apperare in contr'a Turciloru. Dupa aceea se dusse in tiérr'a Bârsei spre a se intielege cu Racotî, care allungasse pre Barcianú sî se pussese érasî in domnia. Ei facura planulu se scótiá pre Ghica d'in Moldavi'a sî se puna pre Constantinu Bassaraba, sî asiá cu totii se 'si assecuredie independinti'a tierriloru. In urm'a acestora se organisá o armata de 10,000 Romani sî de 10,000 Transilvani, care intrá in Moldavi'a, sî in 15 Septembrie ajunse la Jassi. Ghica fugi la Tighin'a, unde se intelnî cu chanulu tatarescu, sî cu o armata de 20,000 de Tataari se intórse la Jassi sî batù óstea crestina asiá de tare, in càtu uccise la 2000 de ómeni. Intre acestea Turcii intrara in Transilvani'a pre la pórt'a de ferru. Michailu respinse pre Turci preste Dunare, inse la Giurgiu i venî scire despre perderea d'in Moldavi'a; ellu se retrase la Terguestei unde i venî alta scire trista, adeca cà sî Racotî fu batutu la Ulp'a-Traiana, a trei'a faima trista annuntiá venirea Turciloru cu mai mare potere in tiérra. Militarii perdura curagiulu, sî incepura a desiértá, alii umblá cu planulu se prindia pre domnu cá se scape ei de furi'a Turciloru. Michailu vediendu periclulu se retrase in Transilvani'a la Racotî, sî unindu-se cu densulu sî cu Constantinu Bassaraba strinsera remasitiiele ostiloru sî plecara in contra Turciloru, sî 'i batura asiá de infricosiatu, încátu acestia fura constrinsi a se retrage in Ungari'a.

4. Dupa trecerea lui Michailu in Transilvani'a, pórt'a numi domnu in loculu lui pre *Georgiu Ghica* d'in Moldavi'a, éra in Moldavi'a puse pre *Stefanu* fiulu lui Basiliu Lupu, (Noiembre 1659). Dara in lun'a lui Aprilie 1660, intra Constantinu Bassaraba cu óste in Transilvani'a pre la Turnu-rosiu. Ghic'a fugi la Giurgiu. La 1 Maiu Constantinu intra in Bucuresci unde 'lu primira toti boiarii cu tóta militi'a; dupa aceea purcesse la Giurgiu sî allungá pre Ghica preste Dunare. Sultanulu incunnosciatiu despre aceste fapte audace alle Romaniloru, comandá Turciloru sî Tatariloru se tréca in tiérra sî se o prefaca intr'unu desiertu, se taia sau se prindia pre toti locuitorii sî se-i duca in servitude; mai pre urma se prefacù cà se pléca la rogatiunile lui Ghica, sî ordiná numai scóterea lui Constantinu. Acesta audîndu cà ce armata mare vene asu-

pra lui, nu se crediù destulu de tare spe a li se oppune, cî se retrase in Transilvani'a, éra de acollo se dusse la Casaci. Racotî inca fu batutu la Clusiu, unde capetâ o plaga grea, fugi la Urbea-mare, sî mori acollo in 8 Juliu 1660. Pucinu dupa aceea mori sî Radu Michailu; fostulu domnu allu Romaniei. Georgiu Ghica se scôsse d'in domnia, sî facù locu fiului seu *Gregoriu* (1 Septembrie 1660.) In Transilvani'a Turcii pusera domnu pre *Michailu Apafi* (12 Septembrie 1661), sî suira tributulu la 60,000 galbeni. In Moldavi'a mori Stefanu Lupu 1662, sî in loculu lui se allesse *Eustratiu Dabisi'a*.

5. In annulu 1663 pòrt'a dechiarà resbellu imperatoriu-lui Leopoldu; chanulu tatarescu, domnulu Moldaviei *Eustratiu Dabisia*, allu Romaniei *Gregoriu Ghica* sî allu Transilvaniei *Michailu Apafi*, capetara ordine se se redice cu ostile loru sî se mèrga in Ungari'a. In annulu 1664 se facù alta espeditiune la Lev'a, in care perdura Turcii; — la 700 de Romani se prinsera de càtra Germani. In lun'a lui Septembrie 1664 se incheià pace pre 20 de anni intre Leopoldu I, sî *Machomede IV.* — Éra la annulu 1672 pòrt'a dechiarà resbellu Poloniloru, domnii tierriloru Romanesci fura invitati a dá ajutoriu. In annulu urmatoriu (1673) se facù a dou'a espeditiune in contra Poloniloru, la care Romanii luara assemine parte. — *Gregoriu Ghica* prin portarea sa cea ambigua perdù domni'a, sî in loculu lui se numi *Duc'a*, care dupa mórtea lui *Dabisia* portasse domni'a Moldaviei càtu-va tempu. *Duc'a* facù d'oue espeditiuni cu Turcii, un'a in contr'a Poloniloru (1676), sî alt'a in contr'a Russiloru (1677), inse càtra finitulu annulu 1677 se stramutâ éra in Moldavi'a, ellu capetâ sî tierr'a Casaciloru (Ucrain'a), in care puse locutiitòriu pre *Doroteiu* cu titlulu de hatmanu sî 'lu installà in *Niemirovu* (1679).

IV. Sierbanu Cantacuzenu domnulu Romaniei.

1. Dupà stramutarea lui *Duc'a* la Moldavi'a in annulu 1677, urmà pre tronulu Romaniei *Sierbanu Cantacuzenu*, care domni in pace pàna la annulu 1683, sî contribuì multu prin mesurile lui celle intiellepte la redicarea tierrei. Inse la annulu 1683 pòrt'a dechiarà resbellu formale imperatoriului Leopoldu, sî tramise pre *Vezirulu Cara-Mustaf'a* cu o armata infricosiata càtra Vienn'a; chanulu tatarescu, *Duc'a* domnulu Moldaviei,

Sierbanu allu Romaniei, Michailu Apafi allu Transilvaniei și Emericu Töcöli capulu malcontentiloru d'in Ungari'a, primira ordine se mérga cu ostile loru intr'ajutoriu. Tatarii trecura prin principatele romane, Duca plecà dupa densii cu 2000 de Moldavi prin Romani'a, trecù pre la Meadi'a, Sabesiu, Lugosiu, Temisiór'a, Cerbu, Salnicu, Bud'a, și se uní acollo cu Sierbanu care mersesse inainte cu 4000 de Romani. Armat'a cea mare compusa d'in 200,000 de ómeni, impresurà Vienn'a in 12 Juliu, și o batù dóue luni de dille. Romanii fura insarcinati cu facerea poduriloru preste Dunare; ei redicara unulu d'in susu, și altulu d'in diosu de Vienn'a, inse càtra Germani se portara cu tóta crutiarea, cà càtra nisce frati crestini. Sierbanu spre a 'si arretá sentimentele salle celle crestine càtra Germani, redicà d'inaintea cortului seu o cruce de lemnu cu inscriptiune latina, prin care dechiarà cu cuventele scripturei cà ellu tiene cu crestinii. Apafi remase cu óstea la Rabu spre a impededá escursiunile Germaniloru, și apperá podulu cellu facutu aci preste Dunare. In 12 Septembre vení Joanne Sobieski regele Poloniei, și despressurà Vienn'a. Cara-Mustafa fu constrinsu a se retrage cu perdere de 40,000 de ómeni, și platí cu stréngulu reulu successu allu acestei espeditiuni gigantesce care, déca essiá in favórea Turciloru, erá se schimbe façi'a Europei. Domnii tierriloru Romane inca se intórsera in principatele loru.

2. Inse in lips'a lui Duca, se scullasse Cuniski hatmanulu Casaciloru, și allungasse pre Doroteiu (locu-tiitoriulu lui Duca) d'in Niemirovu; ellu se uní cu generariulu polonu Potoski, și cu fostulu domnu Stefanu Petriceiu, și irrupse in Moldavi'a. Petriceiu trasse in partea sa pre boiarii și tierranii cei nemul-tiamiti cu Duca, batù și pre Tatarii, cari voiá se i se oppuna, și pre Turcii, cari incercá se faca escursiuni d'in Cameniti'a. Candu adjunse Duca in Moldavi'a la satulu Domnési, unde cugetá se petréca serbatorile nascerei Domnului, fu impressuratu de 500 de callari commandati de Bainski, verulu lui Petriceiu, care-lu prinse și 'lu duse in Poloni'a. Duc'a morí adapatu de veninu. Pórt'a tramise pre Demetriu Cantacuzenu care mai fusse intr' unu rondu domnu, in incurcaturile anniloru trecuti. Petriceiu cu Polonii și cu Casacii se retrasse, ellu morí apoi in Poloni'a. Dara nici Demetriu Cantacuzenu

nu o duse multu in Moldavi'a, cà-ci Turcii in espeditiunea ce facura in annulu 1684 in contr'a Poloniloru, nu se multiamira cu portarea lui, ci lu tramisera la Constantinopole, si redicara domni pre *Constantinu Cantemiru*.

3. Leopoldu imperatoriulu Germaniei se intiellesse cu Joanne Sobieski regele Poloniei, cá ellu se coprindia Ungari'a, éra acesta principatele Romane. In annulu 1686 Sobieski intrà in Bucovin'a, si provacà pre Cantemiru, cá se se suppuia lui; inse acest'a se retrasse la Bãrladu unde se affà si Sierbanu Cantacuzenu, cu ai sei. Sobieski inaintà pâna la Tiutiora, éra in 16 Augustu ocupà Iassii; ellu avea de scopu se mérga càtra Galati si se curetie Bassarabi'a de Tatars, inse vediendu cà nu-i vinu osti austriace intr'ajutoriu, cumu i se promisessera, lassà Iassii in 17 Septembre, si se întorse in Poloni'a. La plecarea sa, Casacii arsera si predara capital'a Moldaviei. Pre calle armat'a lui Sobieski fu frecata de Romani si de Tatars. — Intre acestea Germanii coprinsera Bud'a (2 Sept. 1686), si apoi Singidunulu (Belligradulu), luara Transilvani'a suptu protectiunea lor, si intrava in correspondentia cu Sierbanu Cantacuzenu pentru tierr'a Romanesca. Generariulu Veterani trecu pre la Russiav'a cu unu corpu de Germani si intrà in Romani'a; inse Sierbanu affà passulu acest'a contrariu intentiuniloru salle, ellu tramise la Veterani se i spuna se se retraga, cà n'a venitu tempulu de a se scullà in contr'a Turciloru. Veterani ascultà, si se retrasse in Transilvani'a. Turcii luara retragerea lui Veterani in nume de bine, si o atribuira mesuriloru celoru intiellepte alle lui Sierbanu Cantacuzenu.

4. Sierbanu tramise o deputatiune formale la Vienn'a spre a se intiellege cu curtea imperiale despre sôrtea principatulu. Dara multi d'intre boiari nu se invoira cu planulu lui Sierbanu, de a se stricà cu Turcii si de a suppone tierr'a imperatoriului Germanu, chiaru nici fratii lui, Cantacuzenii, nu se invoira la aceste mesuri. — Sierbanu mori dupa o scurta bólla, in 19 Octobre 1688, in etate de 55 de anni. Inca pâna a nu se immormentà Sierbanu, se strinsera boiarii la metropolia si allessera domnu pre *Constantinu Brancoveanu*, fiulu lui Pred'a Brancoveanu, si nepotu de sora allu lui Sierbanu Cantacuzenu. Allegerea se facu in 20 Octobre, si preste trei dille se immormentà corpulu lui Sierbanu cu mare pompa. In-

data dupa ceremonia, Constantinu Brancoveanu tramise deputati la pórta, cari mergèndu se sî întórsera cu intarirea in 2 Noembre. Totu de o data tramise sî pre spatariulu Pred'a Brancoveanu la Vienn'a, care ajungèndu in calle pre deputati, le spuse celle intemplate in tíerra, sî le comunicà ordinea noului domnu de a nu intrá in relatiuni cu guvernulu imperiale, ci de a-i face numai cunnoscuta inaltiarea noului domnu Constantinu Branveanu. Dupa ce adjunsera acestia la Vienn'a, se nascù discordia intre densii; Ballaceanu se arretà nemultiamitu cu allegerea noului domnu, sî propuse guvernului imperiale, cá se tramitta osti se coprindia principatulu cu armele. D'in acestea se nascura fórte mari incurcari.

V. Constantinu Brancoveanu domnulu Romaniei.

1. Domni'a lui Constantinu Brancoveanu fu indata turburata prin venirea ostilor straine; càci prin intrigile lui Constantinu Ballaceanu, intrà generariulu Heisler cu osti germane (càtra tómn'a annului 1689), inse candu audí cà vinu Tatarii in contr'a lui, se retrasse de la Terguvestei la Campu-lungu sî de acolo trecù in Transilvani'a. Domnii tierriloru Romane cu Tatarii d'impreuna sî cu seraschieriulu truppeloru turcesci introdussera pre Emericu Töcöli in Transilvani'a, batura pre Germani la Zernesci de 'i stinsera sî prinsera, pre generariulu Haisler. De acolo purcessera prin Brasiovu, Fagarasiu sî Sabiiu càtra Alb'a-Julia; inse fiendu cà se respandisse faim'a cà vene o mare potere de Germani d'in Ungari'a, installara pre Töcöli in domni'a Transilvaniei la satulu Cristianu, sî se retrassera érase in tíerr'a Romanésca. Turcii trecura la Vidinu.

2. In annulu 1691 Sobieski intrà érase in Moldavi'a sî predà tíerr'a de susu; inse cu apropiatulu iernei se retrasse d'in lips'a de provisiuni, fiendu cà pre lângã celle lalte calamitati, locustele devastassera Moldavi'a in cursu de 7 anni, sî causassera o fómete fórte mare. Constantinu Cantemiru morí in 17 Martiu 1693, dupa ce recommandasse boiariloru de domnu pre fiu-seu Demetriu. Acest'a se sî allesse sî se unse de domnu cu mare ceremonia; inse pórta nu aprobà allegerea, ci numi ea insasi domnu pre *Constantinu* fiulu lui *Duca* sî generele lui Brancoveanu. Inse Constantinu Duca de abiá domni trei anni sî facù locu lui *Antiochu Cantemiru*, fiulu lui Constantinu

sî fratele lui Demetriu. — Pre tempulu acest'a Transilvani'a veni cu totulu suptu Austri'a. — Sultanulu Mustaf'a intreprinse trei espeditiuni in contr'a Germaniloru, dara tôte fâra successu bunu, pentru Turci; in cea d'in urma bataia la Zend'a (lângă Tissa) perdù 20,000 de ómeni sî tôte tunurile, sî corturile (1 Septembrie 1697). Dupa atâte perderi se deschisera conferintie de pace la Carlovitiu. Germanii cerea Transilvani'a sî Temisian'a; Polonii cereau principatele Romane, apoi se lassara la Moldavi'a, sî pre urma la partile tierrei de susu cu cetatile Cernautii, Suceav'a, Soroc'a. In 16 (26) Ianuariu 1699 se incheià tractatulu de pace cu conditiunile: „cá imperatoriulu se tiena locurile dejá ocupate d'in Temisian'a, tóta Ungari'a sî Transilvani'a; Polonii se 'si capete inapoi Cameniti'a, éra principatele Romane se remana suptu protectiunea portei; refugitii Unguri se se stabilésca in Turci'a, dara departe de la margini; commerciulu se fia liberu intre locuitorii stateloru respective“.

3. Antiochu Cantemiru domnulu Moldaviei casatorì pre frate-seu Demetriu cu Casandr'a fii'a lui Sierbanu Cantacuzenu, in contr'a vointiei lui Constantinu Brancoveanu, sî formà planulu de a scóte pre acest'a d'in domni'a sî de a pune pre frate-seu Demetriu in Romani'a. Inse Brancoveanu descoperì intrig'a, sî restabili ellu pre genere-seu Constantinu Duca in Moldavi'a (1700). Cu tôte acestea nu 'lu potù tiené mai multu de càtu pâna la annulu 1704; boiarii allessera atunci pre *Michailu Racovitia*, care de abia domni unu annu in Moldavi'a, sî fu resturnatu de Antiochu Cantemiru. — In tempulu acest'a curgea revolutiunea in Transilvani'a sî Ungari'a. suptu conducerea lui Franciscu Racotì, éra in Russi'a curgea resbellulu intre Petru I sî Carlu XII, regele Suediei. In 27 Ianuariu Carlu XII perdù batai'a la Pultav'a, sî fugì la Tighin'a. De acolo Carlu XII accusà pre Michailu Racovitia cà tiene cu Russii. Pórt'a 'lu scósse d'in domni'a, sî tramise in loculu lui pre dragomanulu *Nicóra Mavrocordatu*, omu cruntu, avaru, sî inimicu mare allu Romaniloru, care spre fericirea loru nu domni mai multu de unu annu. Deschidienduse ostilitàtiele intre Turci sî Russi, pórt'a numi domnu pre *Demetriu Cantemiru* cu planulu de a prinde pre Brancoveanu sî de a 'lu espedi la Constantinopole, atunci Demetriu se tréca in Romani'a, éra frate-

seu Antiochu se se restabilésca in Moldavi'a. Lucrulu se tienú secretu, cu tóte acesteá adjunse la urechile lui Brancoveanu, sî produsse mare sensatiune in ànim'a lui, sî mare influentia asupra evenementelor ce urmara. — Lui Demetriu se iertara tóte spesele de instalatiune, ba inca i se dederá sî 20 de pungi de bani pre calle. Inse de abiá adjunse la Iassi, sî 'i veni ordine se tramitta indata la pórtá tributulu sî celle-lalte tasse de investitura, se stringa magazine, se provisionedie pre Suedi sî pre Casaci, se faca podu pentru trecerea armatei, sî se se prepare cu tóte poterile pentru resbellu la primavér'a annului vénitoriu, candu este se vina veziriulu' cu armat'a cea mare la Tighin'a. Aceste pretensiuni d'in partea Turciloru schimbata cugetarea lui Cantemiru la care mai adausse sî greclu Policalla tramisu d'in partea lui Petru spre a 'lu induplecá de a se desface de Turci. Cantemiru determiná se o rumpa cu Turcii. Russii incercara se lu impace sî cu Brancoveanu, sî se traga sî pre acesta in partea loru. Dara Brancoveanu nu cutediá a se pronuntia.

4. In 13 Aprile 1711 Petru subscrisse la Luscu urmatóriele puncte pentru Moldavi'a: „Moldavi'a se se restauredie in marginile ei celle vechi suptu protectiunea Russiei; indata ce va intrá armat'a russésca in tiérta, domnulu' sî boiarii se jure credentia imperatoriului, sî se 'si unésca armele loru cu alle Russiloru in contra Turciloru; domnulu' tierrei sî successorii lui se fia independenti suptu protectoratulu Russiei; Demetriu Cantemiru sî famili'a lui se domnésca cu dreptu ereditariu in Moldavi'a, sî d'in alta familia se nu se puna domnu pàna la stingerea acesteia“. Cantemiru tienù in secretu aceste puncte, sî ammaná càtu potù facerea podului preste Dunare. Brancoveanu care erá initiatu in totù lucrulu acesta, tramendá cu declararea sa, mai' allešu d'in neincrederea in Cantemiru. In 3 (14) Maiu Cantemiru facù passulu decisivu publicandu unu manifestu prin care arretá, „cà ellu s'a ruptu de càtra Turci, sî s'a unitu cu Russi'a; cà ellu va se adune o armata de 10,000 de Romani, care se va tiené cu spéssele imperatoriului, fàra ingreuiarea tierrei; ellu provóca pre toti boiarii se se stringa la densulu pàna la 15 Juniu spre a luá parte la mantúirea tierrei; cei ce nu se voru aflá de facia pàna atunci, voru pierde àverea sî viéti'a“. Inse manifestulu acesta nu produsse effec-

tulu speratu; cea mai mare parte de boiari nu se invoira cu planulu lui Cantemiru; ei presimtia ore cumu ca passulu acesta nu pote se aiba resultatu bunu. Candu veni generariulu russescu Sieremetevu, se strinsera forte pucini omeni a se uni cu armata russesca; in luna lui Juniu candu intra Petru in Jassi, se arratara forte pucini boiari si preoti spre a depune juramentulu. D'in Romani'a nu se misca nimene, afara de spatariulu Toma Cantacuzenu, care trecu noptea cu callarimea la Russi. Brancoveanu d'in contra desapproba acesta si se retrasse la Terguestei. — In 19 Juniu Turcii trecura Dunarea. Armat'a russesca inca venisse la Prutu. La Stellinesci se incinse bataia intre amendoue ostile, si tienu trei dille fara intrerumpere. A patr'a di, Russii incepura tare a simti lips'a de provisiuni; mortea de focu si de fome ii ammenintia assemine. Imperatessa'a Caterin'a cumpera pacea cu bani de la viziriulu. Cantemiru se ascunse in carulu imperatessei. Sieremetevu subscrisse tractatulu de pace in 12 Juliu. Ostea russesca se retrasse. Toma Cantacuzenu si Demetriu Cantemiru trecura in Russia cu o mia de Romani, mai toti boiari. Dara sultanulu indemnatu de Carlu XII, nu voi se intarésca tractatulu incheiatu de viziriulu, pana la annulu 1712, Aprile 16. In restempulu acesta Moldavi'a sufferi forte multu de tote partile; acumu se restaura in domnia tirannulu cellu crudu *Nicola Mavrocordatu*.

5. Portarea lui Constantinu Brancoveanu destepta mari prepusuri la porta. Mavrocordatu, inimicu personale allu lui, si competitoriu la principatulu Romaniei, cautu tote modurile se 'lu innegrésca si mai tare. A casa se inmultira neintiellegerile intre densulu si Cantacuzenu. Acestia determinara se lu restorne. Ei se folosira de Demetriu Racovitia, care se afla fugitu in Transilvani'a, spre a se pune in correspondentia cu Michailu Racovitia, care era la Constantinopole, si prein midiloculu acesta accusara pre Brancoveanu la porta, ca pre unu proditoriu, „care tiene correspondentia cu curtile de la Vienn'a si de la Petruburgu, cu regele Poloniei, si cu republic'a Venetiei, care a cumperatu proprietati in Transilvani'a, a depusu bani la Vienn'a si la Veneti'a, a facutu moneta cu numele seu, etc“. In urmarea acestora, si cu sperantia, de a pune man'a pre nestimatele tesauere alle lui Brancoveanu, sultanulu decretu stingerea lui. Brancoveanu simtise

mai multe semne despre apropierea caderei sale, inse totu nu i veniá se crédia a fi d'inaintea usiei. In annulu 1714 Brancoveanu cerú voia de la sultanulu cá se însóre pre fiulu seu Radu cu fét'a lui Antiochu Cantemiru, care se affá la Constantinopole sî dupa-ce i se incuviintiá incuscrirea cu o familia notata la pórtá, tramise pre fiia-sa sî pre genere-so se mérga se adduca pre nor'a de la Constantinopole. Veziriulu se prefacú pana in fine amicu lui Brancoveanu, inse acumu socotí cá a venitú tempulu de a 'lu sacrificá. In ajunulu paessimelora Turculu tramise pre Mustafa-aga la Bucuresci, cu ordine se lu redice sî se 'lu duca la Constantinopole. Acestu vechiu amicu allu lui Brancoveanu vení pre neasteptate la Bucuresci in 23 Martiu. In data ce Brancoveanu audí, tramise se 'lu chiamo la curte. Turculu respunse cá e ostenitu, sî are lipsa de repausu. In nóptea spre 24 tienú conferintie cu Cantacuzenii cumu se prindia pre domnu. Mercuri in 24 vení Turculu la curte cu 12 ciododari armati pre suptu vestmente, sî dupa-ce se suí in palatu, unde 'lu primí domnulu cu tóte semnele de distinctiune, scósse unu petecu negru, sî 'lu puse pre umerii domnului, strigandu „mazilu“. Brancoveanu spariatu cadíu diosu.

6. Turculu aduná indata pre boiarii primari sî le citi firmanulu de scótere d'in domnia, dechiará boiariiloru cá ei suntu respundietori pentru Brancoveanu, pre negutiatori i facú respundietori pentru boiari; in casulu de a lassá pre Brancoveanu se fuga, le spuse, cá unu corpu de 12,000 de Turci stá la Dunare asteptandu semnulu de a trece sî a devastá totu cu focu sî sabia. Dupa aceea sigillá vestieri'a publica sî cea privata a lui Brancoveanu, sî dede scire imbrichorului care venise dupa densulu cu o turma de turci, se intre in Bucuresci. Mustafa-aga convocá pre boiari, sî conferi domni'a lui *Stefanu Cantacuzenu*, nepotu de frate allu lui Sierbanu Cantacuzenu. In vinerea mare (26 Martiu) Brancoveanu fu redicatu d'in Bucuresci cu dómn'a, cu 4 fii, cu 4 nurori, cu generele Vacarescu sî cu unu nepotiellu. Domineca in diu'a de pasci (28 Martiu) ajunsera la Rusciucu, in acésta dí se prinsera la Constantinopole generele sî fi'a lui Constantinu Brancoveanu, cari mersesera dupa miréss'a lui Radu. In cursu de trei septemani Brancoveanu cu famili'a sa ajunse la Constantinopole, sî fu aruncatu in Edicula. In Bucuresci imbrichorulu confiscá tóte ave-

rile lui Brancoveanu: Stefanu Cantacuzenu scullà pre ómeni se redice plangeri in contra lui, cà i-a storsu sî i-a despoiatu. Sultanulu crediendu cà Brancoveanu are mai multa avere, de càtu s'a aflatu la Bucuresci; illu pusse la tortura cà se lu faca se marturisésca. Dupa-ce nu folosi nimic'a cu tortur'a, ilu scóse afara in 26 Augustu, d'impreuna cu tóta famili'a. Unu capegiu publicà culp'a; Brancoveanu se întorse càtra fiii sei sî le dísse: „Fiti cu ànima fiii mei, noi amu perditu totu pre acésta lume, incai se ne mantuimu sufletele, sî se ne spallàmu pecatele in sangele nostru“. Antàiu cadìu capulu generelui Vacarescu; apoi allu fiului cellui mai teneru Mateiu, dupa aceea allu lui Radu, allu lui Stefanu, allu lui Constantinu, in fine allu nefericitului parente. Dóm'n'a, nor'a, nepotiellulu sî generii cei-lalti; dupa multe rogatiuni se rescumperara cu 50,000 de taleri, imprumutati la Constantinopole cu 30 de procente. Inse Cantecuzenii dederà veziriului 40,000 de taleri cà se nu i lasse se se întórca in tiérra. Deci se internara la Chiutai'a in Asi'a mica, unde petrecura trei anni de dille, pàna la mórtea veziriului Ali-passi'a.

H.

Starea Dácii de la mórtea lui Constantinu Brancoveanu 1714 pàna la scullarea lui Teodoru 1821. — Periodulu Fanariotiloru.

I. Nicóla Mavrocordatu.

1. Stefanu Cantacuzenu se installà in Bucuresci cu mare pompa in diu'a de Santu-Georgiu (23 Aprilie). Spre a se reconcilià cu Domnedieu sî cu ómenii ellu desfientià contributiunea pusa pre cleru sî vacaritul; inse predà mosiele familiei Brancoveanu spre a saturá pre Turci. Cu tóte acestea, do abiá se tienù unu annu sî noue luni, sî fu resturnatu prin Nicóla Mavrocordatu. In 9 Januariu 1716 vení unu capegiu cu ordinea dè a 'lu redicá sî dè a 'lu duce la Constantinopole, Stefanu se sparià sî voi se fuga; dара iérn'a cea grea sî strimtorarea d'in partea boiariloru cari se temeà cà, dèca 'lu voru lassá se fuga, Turcii voru devastá tiérr'a, illu opprira de la

acestu cugetu. Stefanu cu tata-seu Constantinu, și cu fiii sei Radu și Stefanu fura duși la Constantinopole, și arruncati la inchisóre; in 26 Maiu se taià capulu lui Stefanu și lui Constantinu. Dómn'a Paun'a cu fiii sei, dupa ce ajunsera se cerșiésca in piaciele Constantinopolei, scapara pre o nave venetiana in Sicili'a, de acolo trecura la Neapolea, apoi la Rom'a, la Florenti'a; la Bononi'a, la Veneti'a, la Vienn'a, la Sabiiu, și in fine la Petersburgu, unde Paun'a si fini viéti'a.

2. Dupa redicarea lui Stefanu Cantacuzenu d'in scaunu pórt'a stramutà pre *Nicóla Mavrocordatu* la Bucuresci, éra in Moldavi'a tramise pre *Michailu Racovitia*. *Nicóla Mavrocordatu* care luasse parte la caderea lui Constantinu Brancoveanu, și acumu la a lui Stefanu Cantacuzenu, intrà in 10 Februaru 1716 in Bucuresci cu multime de greci, carora le dede celle d'intàiu dregatorii in principatu, incepù a persecutá pre boiarii Romani, reintrodusse vacaritulul și darea clerului, confiscà averile Cantacuzeniloru, și starui d'in tóte poterile pentru uciderea lui Stefanu și a lui Constantinu, prinse pre *Michailu Cantacuzenu*, și pre *Radu Dudescu*, și i tramise la Constantinopole, unde perira și acestia de manile carneficelui. Multi boiari fugira in Transilvani'a. — In annulu acesta se deschise éراسi resbellu intre Germani și Turci. In 5 Augustu ducele Eugeniu de Savoia batù pre Turci la Petruvaradinu de i stinse, apoi trecù in Temisian'a, și incepù a bombardá Temisiór'a. Generariulu *Steinville* intrà in Romani'a; in 25 Novembre veni la Bucuresci pre neasteptate vice-tribunulu *Dettin* cu 1200 de Serviani, de alta parte intrà *Radu Gollescu* cu callarimea romana și prinse pre *Mavrocordatu*, dupa aceea lu espedira la Sabiiu. Grecii fugira, altii se prinsera și se taiara de Romani cei infuriati, altii fura duși la Sabiiu cu domnulu lor d'impreuna. In loculu lui *Nicóla*, pórt'a tramise pre frate-seu *Joanne Mavrocordatu*.

3. Assemene incercare se facù și in Moldavi'a asupr'a lui *Michailu Racovitia*. Boiarii malcontenti cari fugissera in Transilvani'a, venira cu capitanulu *Ernau* și cu 300 de ussari, și coprinsera Iassii. *Michailu Racovitia* se închise in cetatiuia, batù allarma și tramise dupa potere armata. In scurtu tempu ussarii fura incungiurati, aspru frecati și macellariti; capitanulu *Ferentz* se prinse și se uccise, éra *Ernau* scapà cu fug'a in

Transilvani'a. Dupa acésta demonstratiune de ostilitate, Racovitia invitá pre chanulu tatarescu sî pre passi'a de la Chotinu se 'i dea ajutoriu; in lun'a lui Augustu 1717 intrà cu 15,000 de Tatarsi sî de Romani in Transilvani'a, stricà barricatele de la Rodn'a, inaintà pana la Bistritia, sî rapedi mai multe despartituri de militari prin tiérra, cari predara pana la Secu, Turd'a, Iernutu, Reginu; uccisera sî prinsera multime de ómeni. Dupa aceea Michailu se întorse ou spoliele in Moldavi'a; éra Tatarii trecura pre la Cetatea de Pétra in Marmorosiu, unde scullandu-se Romanii uccisera pre toti Tatarii, sî le luara préd'a.

4. In 21 Juliu 1718 se incheià pace la Passarovicu intre Turci sî Germani. Temisian'a sî banatulu Craiovei, precumu sî o parte a Serbiei cu Singidunulu sî cu alte castelle de langa Dunare sî Sav'a remasera in manile imperialiloru. Totoru Romaniloru se dede amnestia, prinsii se schimbara. Nicóla Mavrocordatu se întorse la Constantinopole, sî in annulu 1719 veni a dóua óra domnu in Romani'a. Ellu dede voia Turciloru se 'si faca case sî se se asiedie in tiérra: spre mollificarea sî demoralisarea Romaniloru, de cari sciá cà este urgisitu, sî spre assecurarea despotismului seu, desfientià militi'a, sî banii destinati pentru intretienerea ostei, ii versà in fisculu seu. Acestu passia baptezatu tirannisà tiérr'a Romanésca pana la annulu 1730. — In annulu 1724 se nascù resbellulu intre Russi'a sî Turci'a d'in caus'a Georgiei. Dragomanulu Gregoriu Ghic'a midiloci pentru compunerea paceri sî capetà mari daruri de la pórtá, ba inca i se promise sî domni'a in unulu d'in principatele Romane. Gregoriu Ghica érá sî nepotu de sora lui N. Mavrocordatu, éra acest'a, nu traiá in armonia cu M. Racovitia. Tóte aceste cause contribuira spre resturnarea lui M. Racovitia, care se sî intemplà in annulu 1727. Dragomanulu Gregoriu Ghica se numi domnu Moldaviei, éra frate-seu Alessandru capetà postulu de dragomanu.

II. Constantinu Mavrocordatu.

1. Morindu Nicóla Mavrocordatu, flagelulu lui Domnedieu pentru principatele Romane (Septembre 1730), se consultara boiarii intre sene, sî crediendu cà fiulu acestuia, *Constantinu*, care remase ereditariu averiloru celloru mari rapite de tata-seu, va despoiá tiérr'a mai pucinu de càtu altu grecu fla-

mandu, recomandara pre acesta porței de domnu. Pórt'a incuviintia, și Constantinu capetá domni'a. Inse adversariulu casei lorú, Michailu Racovitia, dede veziriului o summa mai mare de bani, și 'lu arunca d'in siea preste 4 luni de dille. Atunci Constantinu versá tesaurele celle rapite de parintele seu, in manile Turciloru, și recapetá scaunulu inca totu in acellu annu (1731). Asiediendu-se in domnia Constantinu, cugetá mai inainte de tóte se 'si scótia de la tierra banii cu cari sia cumperatu postulu; ellu introdusse contributiunea pre capu (capitatio), și dede financiele in arrenda. Tierranii despoiati de averea lorú prin stórcerile arrendariloru, adressara plangeri la pórt'a, in urm'a caroru Constantinu fu stramutatu in Moldavi'a (1733), éra *Gregoriu Ghica*, cá omu cu mai multa capacitate, și demnu de unu principatu mai bunu, trecú in loculu lui in Romani'a. Constantinu Mavrocordatu dusse cu sene in Moldavi'a sistem'a de contributiune pre capu si arrendarea financieloru, prin care stórse și acestu principatu. Pórt'a ilu scósse la annulu 1735, și puse éراسi pre *Gregoriu Ghica*. Atunci Constantinu cumperá domni'a tierrei Romanesci cu unu millionu de lei. Cu acésta ocasiune se stabili sistem'a, cá la fia-care investitura nóua in principatu, se se platésca porței o diumetate de millionu afara de tributulu annuale.

2. Ferbendu neintiellegerile intre Russi'a și Turci'a, imperatoriulu Carlu VI se intrepuse la pórt'a spre á o impacá cu Russi'a, cerendu principatele Romane pentru Austri'a, éra tienutulu de la marea négra pentru Russi'a. Pórt'a nu primí, ci tramise o armata la Tighin'a. *Gregoriu Ghica* cá diplomatu jocá rollulu de amicu intre amendóue poterile. Austri'a fiendú legata cu Russi'a, și nepotendu induplecá pre pórt'a la pace, determiná a luá parte la resbellu 1737. Ducele de Lotaringi'a intrá in Serbi'a, comitele de Vallis intrá in Romani'a, și tribunulu Ursetti in Moldavi'a. Acesta fu batutu de *Gregoriu Ghica*, și uccisu in lupta. Constantinu Mavrocordatu batú corpulu lui Vallis, și 'lu respinse preste munti in Transilvani'a. Vallis mori de supperare la Sabiiu. In Serbi'a Austriacii perdura Naissulu. In 28 Maiu 1738 Turcii luara Meadi'a, batura pre ducele de Lotaringi'a, și in lun'a lui Augustu allungara pre Germani d'in Romani'a. Asiá dara Austriacii perdiendu pretotindene facura pace cu Turcii la Singidunu, in 18 Septem-

bre 1739, renunsiandu sî banatului Craiovei. Atunci sî Russii incheiara pace cu pôrt'a, sî se retrassera d'in Moldavi'a. Cu modulu acest'a principatele romane se restabilira in intregitate, lor.

3. Intre aceste Constantin Mavrocordatu introdusse in Romani'a faimós'a *Reforma*, care pôrta numele lui. Ellu scuti pre cleru de contributiune; institui unu consistoriu de 10 preoti pentru administrarea veniturilor, puse in lucrare *Basilicele* (celle introdusse inca de tata-seu), desfientià sî militi'a care mai remase dupa reductiunea facuta de tata-seu Nicóla, retienendu numai 2000 de armati pentru veghiele publice sî pentru poste, introdusse scutelnicii, classificà pre boiarii cei mici in *gentili* (némuri), sî *mazili*, fissà salariele dregatorilor, asiedià contributiunea la 10 lei de familia, sî desipsa dillele de lucru alle tierraniloru pentru possessori la 8, la 10 sî la 12 pe annu. Inse ellu nu avù tempu candu se puna in lucrare acésta reforma, fiendu cà in annulu 1741, Gregoriu Ghica fu chiamatu la Constantinopole, sî Constantin Mavrocordatu fu stramutatu in Moldavi'a, éra in loculu lui veni *Michailu Racovitia* de a dóua óra.

Constantinu Mavrocordatu dusse cu sene reform'a séu mai bine proiectulu facutu in principatulu Romani'e, fàra de a considerá cà continuele schimbari de domnu nimicescu mane ce s'a facutu astadi, sî cà dóra nici ellu insusi nu va fi in stare de a o tiené d'in caus'a aviditatei cellei nesaturate a Turciloru, cari nu cauta norme, ci constringu chiaru pre cellu mai bunu domnu a stórce tiérr'a tirannesce. Ellu aru fi potutu se védia unu essemplu viu in successoriuulu seu Michailu Racovitia, care restaurà tóte sarcinele de mai inainte, puse dare pre cleru, sî la cei 10 lei de familia cari trebuiá se se respundia in 4 partrarie de annu, mai adausse unu patrariu, adeca $2 \frac{1}{2}$ lei. Cu aceste greutati se unira sî rellele mesuri financiarie; prin cari poporulu se redusse la sapa de lemnu. Se nascura plangeri in contr'a impillatoriloru, inse pôrt'a promise lui Michailu Racovitia cà lu va tiené trei anni in domnia, in fine trecù sî acestu tempu nefericitu. Michailu Racovitia se relegà in insul'a Mitilene (1744); sî Costantinu Mavrocordatu trecù de la Iassi la Bucuresci lassandu in loculu seu in Moldavi'a pre frate-seu Joanne Mavrocordatu.

4. Prin mesurile celle impillatorie alle lui Michailu Racovitia, se inpucinassera in Romani'a tierranii contribuenti. Constantinu se vediu constrinsu a mai adauge insusi allu siés-selea patrariu de contributiune (adeca a o sui la 15 lei de familia), si a pune 4 patrarie pre cleru. Inse in annulu 1746 redusse dillele tierraniloru de lucru la 12 pe annu, si desfientia *servi'a* tierraniloru prin actu subscrissu de boiari si de cleru. Acésta reforma umana face onóre numelui lui Constantinu Mavrocordatu. Dara intrigile si banii lui Gregoriu Ghica causara stramutarea lui la Moldavi'a spre a face locu acestui'a in Romani'a. Constantinu Mavrocordatu emancipà in annulu 1749 si pre tierranii d'in Moldavi'a, desipse dillele de lucru si celle-alalte prestatiuni, si regulà sistem'a financiaria. Inse preste trei luni de dille perdù domni'a prin banii lui Constantinu Racovitia, fiulu lui Michailu, care fu tramissu in loculu lui. Cu tote aceste emanciparea tierraniloru jurata de cleru si de boiari remase in vigóre.

Morindu Gregoriu Ghica la annulu 1752, Constantinu Racovitia se stramutà in Romani'a, si storse tierr'a fàra misericordia. Dupa neprecurmata plangeri d'in partea locuitoriloru, pòrt'a 'lu stramutà éراسi in Moldavi'a la annulu 1756. Atunci veni Constantinu Mavrocordatu de a cincea óra in Romani'a, incarcatu de datorie, spre a carora acoperire sui contributiunea la 12 patrarie, si acestea inca indouite, adeca la 60 lei de familia. La annulu 1757 ordinà cá summ'a de 60 lei se se stringa in 4 patrarie (fia-care de 15 lei) si se se puna regule sicure pentru stringerea contributiunei cá se nu se mai faca abusuri; inse ellu nu potù se 'si puna sistem'a in lucrare fiendu cá in annulu 1758 se scósse d'in domnia, si se arruncà in Edicula.

5. Constantinu Mavrocordatu isi rescumperà viéti'a cu 300 de pungi de bani si se dusse in essiliu la Mitilene. Acollo aflà inca creditori, si preste trei anni cumperà domni'a cu 1000 de pungi de bani, preste care mai promise veziriului 250 de pungi, si asià veni a siessea óra domnu in Romani'a la annulu 1761, si adduse cu sene pre toti creditorii sei greci, carora, le dede celle d'intaiu dregatorii in tierra, éra neadjungèndu posturile celle de pàna acumu, mai adausse, si facù doi vornici, unulu de tierr'a de susu, si altulu de tierr'a de diosu, si prin

acestia stórse tiérr'a Romanesca cu poteri indoite. Dara stórcerile celle mari trassera asupra lui blastemulu poporului, de alta parte intrigile sî banii lui Constantinu Racovitia, precipitara caderea lui in annulu 1763. Dupa acésta catastrofa, Constantinu Mavrocordatu trai cá privatu la Constantinopole pâna la annulu 1769. — In Moldavi'a se numí domnu *Gregoriu Ghica*, fiulu lui Alessandru, care dupa mórtea lui Constantinu Racovitia, sî alte câte-va schimbari, se stramutà in Romani'a. — Pre temporele acestea se turburara relatiunele între Russi'a sî Turci'a. La annulu 1769 se incepù resbellulu, *Gregoriu Callimachu* domnulu Moldaviei se tramise prinsu la Constantinopole, sî i se taià capulu. Atunci se numí Constantinu Mavrocordatu de a patr'a óra domnu Moldaviei. Dara Russii occupara tiérr'a. Constantinu voidu se fuga càtra Gallati, fu ajunsu de vice-tribunulu Fabricius, sî dusu la Iassi. Ellu morí in 4 Decembre dupa ce domnisse in Romani'a 16 anni in 6 ronduri, sî in Moldavi'a 6 anni in 4 ronduri. Omu mai jocatu de sórté de càtu densulu nu se pomeni in tierrile romane. — *Gregoriu Ghica* incà fu prinsu la Bucuresci, sî tramissu in Petersburgu.

III. Alessandru Ipsilante.

1. Pre tempurile acestea domnià in Russi'a Caterin'a II (1762—1796), sî in Austri'a Maria Teresi'a (1740—1780), amendoue mueri cu mare capacitate. Principatele romane se aflà in starea cea mai trista, date prèda greciloru d'in Fanaru, cari se schimbà mai pre totu annulu, pentru cá se le stórca mai tare. Deci candu se deschise resbellulu între Russi'a sî Turci'a, Romanii in starea loru cea desperata se adressara la Russi'a, cá la o potere crestina, cerèndu ajutoriu de la dens'a. Caterin'a le dede promissiuni, dara tierrile se prefacura in teatrulu resbellului. In fine la 21 Juliu 1774 se incheià tractatulu de pace la *Cuciucu-Cainargi*. In articlulu XVI allu acestui tractatu se pusera puntele urmatórie: „Russi'a dà portei inapoi principatele Moldaviei sî Romaniei cu aceste conditiuni: 1. amnestia complecta pentru toti, restituirea averiloru, sî a posturiloru celloru compromissi prin resbellu; 2. libertatea religiunèi crestine in principate; 3. restituirea averiloru bisericesci sî private care se occupassera de Turci sî se adaussera la religiunea (rai'a) Braillei, Chotinului, Tighinei, etc. 4. Trac-

tare umana a clerului; 5. libera essîre d'in tierra cu tôte averile, in cursu de unu annu de dille; 6. dâri vechi se nu se cêra d'in principate; 7. ci d'in cóntra se se ierte tributulu pre doi anni d'in caus'a daunelorú causate prin resbellu; 8. dupa terminulu acest'a, pórt'a se fia moderata in punerea tributului, care se va dá totu la doi anni; sî se observe privilegíele principatorú garantisate de Machomede IV; 9. principatele se aiba agentii lorú la pórt'a, cari se fia respectati dupa dreptulu gintilorú; 10. ministrulu russescu de la pórt'a se aiba dreptulu de a intercede pentru principate, sî pórt'a se fia datóre a luá in consideratiune arretarile lui". In urm'a acestui tractatu sultanulu dede unu hattiserifu prin care assecurá drepturile principatorú.

2. Dup'a aceste intemplari grele, Romanii, radîmati pre drepturile assecurate, se adunara la Bucuresci spre a 'si allega domnu. Ací se formara dóue partite, d'între cari un'a voiá pre Manuele Rossettu, éra cea-a-lalta pre Stefanu Prescovanu de la Craiov'a. Nepotendu-se uní între sene, se dussera la maresialulu russescu Romanatiovu spre a lu consultá pentru allegerea d'între acesti doi candidati. Romanatiovu le respunse, se se adressedie la pórt'a, suzeran'a lorú. Între acestea pórt'a fâra de a mai întrebá principatele, destiná pre dragomanulu *Alesandru Ipsilante* pentru Romani'a, sî pre *Gregoriu Ghica* pentru Moldavi'a, (28 Septembrie 1774). Amendoi acesti domni guvernara tierrile fôrte intielleptiesce, infientiara scóle, redicara fabrice, facura biserice, sî introdussera reforme bune pentru administrarea dreptatii — Între acestea, ostile austriace sî prusiane occupara Poloni'a, sî celle trei poteri (Russi'a, Austri'a, sî Prussi'a) impartira Poloni'a între sene. Austri'a capetá Galliti'a, sî candu essira ostile russesci d'in Moldavi'a (1774), Austri'a tramise cu voi'a acestor'a truppe in Bucovin'a, suptu pretestu de a apperá Galliti'a de partea espusa incurselorú Tatarilorú, sî occupá acestu tienutu allu Moldavi'e, apoi intrá in conferintie diplomatice cu pórt'a, cerendu se i se dea ci Bucovin'a, cá unu tienutu necessariu pentru apperarea provincielorú selle. Pórt'a fâra de a întrebá tierr'a, vendú Austriei Bucovin'a in 25 Februariu 1777. In 8 Juniu se schimbara documentele pentru asiediarea marginilorú între Austri'a sî Moldavi'a. Gregoriu Ghica protestá in cóntr'a acestui actu vatemala-

toriu de integritatea Moldaviei; și se oppose essecutiunei lui. D'in această cauză, pórta supperata pro densulu decretă scóte rea lui d'in domnia, și tramise pre unu chihaiia la Iassi, că să-lu duca; séu viu séu mortu la Constantinopole. Cându ajuns turculu la Iassi (Octombre) se pretacù morbosu și invltà pre Ghica se vena până la densulu. Ghica se duse fàra de a cùgetà cã póte se fia vreunu laciù la midilocu; ianiciarii pusera man'a pre densulu și-lu uccisera. Capulu lui se tramise la Constantinopole spre a convinge pre tirannu despre lasitate comissa; éra in loculu lui se numi domnu *Constantinu Muruzu*. In anul 1780 mori Mari'a Teresi'a, și fiulu oi, Josef II omu cu mari calități și cu principie liberali (care domnisse 15 anni cu muma-sa impreuna), remase singuru domnitoriu, cu titlulu de imperatoriu, și incepù a face mari reforme in staturile austriace. — Fiii lui Alessandru Ipsilante; scãrbiti de guvernulu turcesu, fugira la Vienn'a, și prin acestu passu compromisera pre tatalu lor. Dòmnnulu Alessandru spre a preveni periclulu, cã se nu o patia cã Gregoriu Ghica, se lassà însusi de domnia, și se dusse la Constantinopole spre a se escusà (1782). Dupa doi anni de dille ellu fu tramisu in Moldavi'a. Imperatoriulu Josef II ordinà in annulu 1784 a se face conscriptiune generale in Ungari'a și in Transilvani'a. Romanii d'in muntii aurari crediendu cã acést'a se face cu scopu de a i militarisà, și de a i scapà cu acestu modu, de feudalismulu cellu greu allu Unguriloru, se bucurara; inse vedindu-se insielati, se adunara in 13 Octombre la *Mestécanu* in tienutulu Crisiului sub presiedentia lui *N. Ursu Chori'a*, care amblasse pre la Vienn'a in mai multe cauze alle lor. In 7 Novembre ei se strinsera la satulu Cuteiu se tiena alta adunare; doi sub-administratori cu càti-va militari incercara se impedece adunarea, inse platira cu viéti'a temeritatea lor; — militarii se allungara. Atunci *Chori'a*, *Closc'a*, și *Crisianu* se pusera in fruntea poporului, și jurara intru stingerea nemesiloru. In scurtu tempu se stinsera la 20,000 de ómeni; dechiarara mórte assupritoriloru, și purcessera in contr'a lor, devastara la 390 de sate nemesiesci, derimara la 237 de case domnesci, și 23 beserice unguresci, și uccisera la 140 de nemesi. Guvernulu de atunci suptu Samuele Bruckenthal, incercà mai antaiù midilóce pacifice, se astempere revólutiunea, inse nu

folosi nimic'a; dupa aceea strinse osti si le tramise in contr'a Romaniloru. In 8 Decembre se facu o batalia sangerosa in care cadiura la 4000 de tierrani, cei-a-lalti se risipira. Conductorii se retrasera la munti, inse ei fura venduti chiaru de cãtra socii loru (27 Decembre). Crisiãnu se uccise cu manile salle in sesi in prinsore; era Chori'a si Cloc'a se taiara cu rot'a la Alb'a-Julia, in 28 Februaru 1785. Acesta rescolla care essã atãtu de tragicu pentru autorii ei, avu cu tote acestea, urmari salutarie pentru poporu in genere. Ochii cei ageri ai imperatoriului Josefu II, vediura causele ei in feudalismulu cellu tierranicu allu Unguriloru, si determinã stirpirea lui. In adeveru in 22 Augustu imperatoriulu Josefu II desfientiã *servi'a totoru tierraniloru*, si dede voia la totu omulu de a se mutã unde i va placẽ.

4. In annulu 1788 prorupse resbellulu intre Russi'a si Turci'a. Austri'a se unì cu Russi'a, si tramise in Moldavi'a 20,000 de armati suptu principele de Coburgu. Alessandru Ipsilante se prinse si se espedi la Cernauti; ellu se unì apoi cu Austriacii in contr'a Turciloru. Dara *Nicõla Mavrogheni* domnulu Romaniei se inarmã in contr'a Austriaciloru, i batù in mai multe ronduri. Mai pre urma fu constrinsu a se retrage peste Dunare. In 20 Februaru 1790 morì imperatoriulu Josifu II. Frate-seu Leopoldu II facu indata Turciloru propuneri de pace, Mavrogheni se oppuse; inse veziriulu care erã cumperatu; illu uccise in castre. In fine se incheiã pace la Sistovu in 4 Augustu 1791, cu conditiunea cã tote lucrurile se remana cumu au fostu inainte de resbellu. Atãta versare de sange in desiertu! — Russi'a inca facu pace cu Turci'a la Iassi 29 Decembre, intendiendu-si possessiunile salle pãna la *Dunãstru*. — Dupa essfrea truppeloru austro-russesce d'in principate, se numira domni *Michailu Constantinu Sutiã* in Romani'a, si *Alessandru Muruzu* in Moldavi'a. Acestia se stramutara la annulu 1792; era la annulu 1796 se tramise in Romani'a *Alessandru Ipsilante* care se tienstuse prinsu de cãtra Austriaci pãna la pacea de la Sistovu. Inse in annulu 1797 se depusera domnii d'in amendoue principatele; in Moldavi'a se denumi *Constantinu Ipsilante*, era in Romani'a *Constantinu Angiarliu*. Prin aceste schimbari fatali se ruina principatele cu totulu, — in annulu acesta mai venira si alte fatalitati.

IV. Starea tierriloru Romane de la annulu 1797 pâna la annulu 1821.

1. Pre tempulu acesta se redicà unu aianu turcescu de la Vidinu, cu numele *Pasvantoglu*, scósse pre passi'a de acollo sî se puse pre sene in loculu lui, apoi se revoltà in contr'a portei, sî turburà tierrile de a drépt'a sî de a stâng'a Dunarei. Constantinu Angiarliu fu denunsiatu cà face causa commune cu densulu, sî se taià la Bucuresci de càtra unu Turcu tramisu a nume pentru acestu scopu (15 Februaru). *Alessandru Muruzu* se tramise in loculu lui, sî batù in mai multe ronduri pre insurgenti'iu lui *Pasvantoglu*. Inse Turcii cari venisera intr'ajutoriu d'in partea sultanulu, facura mari disordini in tierra. Dupa acestea urmara nòue schimbari de domnu, pâna ce in annulu 1802, se asiediara *Constantinu Ipsilante* fiulu lui *Alessandru* in Romani'a sî *Alessandru Muruzu* in Moldavi'a. Cu occasiunea instalarei acestora se publicà unu hattisierifu prin care se defipse domnirea lor pre 7 anni, se regulà sistem'a contributiunei, se restitui Moldaviei tienutulu Chotinulu, sî se rellasà tributulu pre unu annu; truppele turcesci se retrassera d'in tierra, sî boiariloru se impuse datori'a se caute de tienerea scòleloru, a spitaleloru, sî a drumuriloru. — In annulu 1804 se scullara Serbiu suptu Cara-George pentru libertatea lor, sî portara unu resbellu desperatu in cursu de 12 anni in contr'a Turciloru. Constantinu Ipsilante adjutà pre Serbi cu bani sî cu bucate. Pòrt'a incunnosciendiandu-se despre portarea lui Constantinu, determinà se 'lu scòtia. *Alessandru* care se afià la Constantinopole intiellegèndu de mesurile ce cugetà pòrt'a se ièe, scrisse fiuluu seu Constantinu, se 'si dea dimissiunea sî se se duca la Constantinopole spre a se spallà cu modulu acesta de prepusulu cu care erà ingreuiatu. Constantinu radimatu pre hattisierifulu de domnia pre 7 anni, nu se miscà, ci d'incontra continuà a adjutà pre Serbi, cu speranti'a de a fi adjutatu sî ellu la assemine intreprindere. Pòrt'a descoperindu acestu planu allu lui determinà se i taie capulu. Inse Constantinu fu inscientiatu la tempulu seu de ambassadoriulu russescu, sî fugi la Brasiovu. De acollo se dusse dreptu la Petersburgu (1806).

2.) Dupa-ce veni scire la Constantinopolu despre fug'a lui Constantinu Ipsilante, sultanulu uccisse pre *Alessandru* ta-

talui. Russi'a dechiarà resbellu Turciei, și intră cu ostile în principatele române; ea numi pre Constantinu Ipsilante domnu preste amendoué tierrile. Acesta formă în pucinu tempu unu corpu de Casaci și de Romani, d'in amendoué principatele, pentru apperarea lor; inse Russi'a carea avea alte planuri, nu se multiamă cu portarea lui, ea 'lu scôse d'in domnia, și tramise guvernatoriu cu titlulu de presiedinte pre unu russu a nume Cosnicovu (1808). Bataile curgu la Dunare, tierrile suffere de amendoué partile. Se facu propuneri de pace, Russi'a cere Moldavi'a și Romani'a, Pôrt'a nu se invoiesce; se incepù érasei bataile. În fine Russi'a audîndu că Napoleonu a plecatu în contr'a ei cu o armata de 300,000 de ómeni, se multiamă cu Bassarabi'a, și în 28 Maiu 1812 incheià pace la Bucuresci, în urmarea careia Prutul deveni margine între Russi'a și principatele române ciontate. Pôrt'a promise că va lassá pre domni 7 ani în posturile lor, ea numi în 4 Augustu pre *Scarlatu Callimachu* pentru Moldavi'a, și pre *Joanne Caragia* pentru Romani'a.

3. Noii domni ai principatoru pusi pre 7 anni cautara mai înainte de tóte se 'si faca câte unu capitalu că se nu éssa cu manile desierte d'in domnia; inse fiendu că acumu si locuitorii tierriloru se mai desteptassera, si pretindea o administrare de dreprate mai pucinu arbitraria, se numira commissiuni cari se cercetedie legile si se prelucredie codici. Pâna la annulu 1816 se finira lucrarile si se publicara în fia-care principatu suptu alta forma. — Pôrt'a nu asteptà că se se implinésca cei 7 anni, si revocà pre domni. *Caragia* neincredindu-se Turciloru luà cu sene tesauerele salle, si fugi la Brasiovu, de acolo se dusse la Vienn'a, apoi în Elveti'a, și în fine în Itali'a, — În 12 Octombreg 1818 se adunara boiarii la Bucuresci, si cu mitropolitulu d'impreuna facura o petitiune càtra Pôrt'a că se le dea voia de a 'si alleghe domnu d'in térra. Pôrt'a tramenda cu respunsulu, si în primavér'a annului 1819, fàra se se iee în consideratiune cererea Romaniloru, tramise domni în Moldavi'a pre *Michailu Sutiù*, éra în Romani'a pre *Alessandru Sutiù*.

4. Pre tempulu acesta se latisse eteri'a greciloru preste tóta Turci'a, chiaru si în Constantinopolu; cei mal multi greci cari petrecea în diversele cetati alle Europei se initiara într'ins'a.

In annulu 1820 eteristii allessera de capu allu loru pre *Alessandru Ipsilante* fratele lui Constantinu, si fiulu lui Alessandru care se taiasse la Constantinopolu. Alessandru era officiaru in armat'a russésca, ellu primí allegerea cu entusiasmu, si proiectà planulu rescullarei generale. Intre acestea Romanii nemultiamiti cu guvernulu domniloru straini, ferbea in principate. Alessandru Sutiú morí pre neasteptate in 29 Decembre 1820. Indata ce se publicà mórtea grecului, se scullà *Teodoru Vlademirescu*, provocà pre Romani la arme pentru recastigarea drepturilor vechi, de a 'si alege domnu Romanu. In midiloculu acestora ajunse la Constantinopoli scirea despre mórtea lui Sutiú, si Pórt'a numesce indata domnu pre *Callimachú*. Acest'a tramisè locù-tiitorii sei la Bucuresci, pàna candu va veni ellu insusi. Darà pàna atunci Teodoru formasse o militia de una mie insi si mai bine. Locu-tiitorii de domnu tramittu in contrà lui pre armatii domnesci, inse acestia in locu de a se bate, se unescu cu densulu.

5. Alessandru Ipsilante capulu eteristiloru, trece Prutulu in 7 Martiu cu fratii sei Demetriu si Nicóla, si cu o turma de Greci si de Arnauti. Ajungendu la Jassi dechiara: „ca a venitu tèmpulu de a scóte pre Turci din Europa, si a restaurá imperiulu grecescu, si cà Russii stau gata spre a le dá adju-toriu.“ Inse imperatoriulu Alessandru care tractá cu Franciscu la Laibach, desapprobèdia intreprinderea loru. Ipsilante taia pre toti Turcii din Jassi, si strinse in Moldavi'a la 5000 de Greci, Serbi, si Arnauti, apoi plecà spre Bucuresci. Capitaniulu Caravia cu Arnautii uccise pre toti negutiatorii Turci de la Gallati. In 9 Aprile Ipsilante ajunse la Collentin'a, si invità pre Teodoru se 'si unesca armele cu alle salle, si se purcéda in contrà Turciloru. Caminariulu Sava cu Arnautii trecù in partea lui Ipsilante, inse Teodoru ii dechiarà: „cà ei avendu scopuri diverse nu potù se faca causa commune; dècà Ipsilante voiesce se libere pre Greci, se tréca preste Dunare si se mérga in contra Constantinopolei, cà ellu (Teodoru) n'are se se scólle in contra Turciloru, ci numai se 'si mantuia tierr'a de straini.“ — Sultanulu audíndu de scullarea lui Ipsilante tramise ordine passiloru de la Dunare cà se se redice si se stínga foculu revolútiunei in principate. Teodoru tramise o dechiariune la Pórt'a, arretandu scopulu inarmarei Romaniloru,

care e numai scaparea tierrei de despotismulu Fanariotiloru; inse nu primí respunsu. Se vede că pórt'a luà scullarea lui de identica cu a lui Ipsilante. Acestu din urma neputendu castigá pre Teodoru se retrasse cu Grecii la Terguestei (12 Aprile). — Teodoru neprimindu respunsu de la Pórta, si vediendu că Turcii vinu cu o mare potere spre Bucuresci, se retrase càtra Pitesci. Intre capitanií lui Teodoru se aflá multi straini; unulu d'íntre acestia, a nume Jordache, illu vendù lui Ipsilante. Acestu revolutionariu grecu atribuindu-si intr'o tierra straina unu dreptu care nu-lu avea de la nimene, taià capulu eroului romanu. — Turcii intrara in Bucuresci in 28 Maiu. Multime de ómeni, mai allessu boiarii, fugira d'inaintea loru, si trecura in Transilvani'a. Ipsilante se retrasse cu óstea sa spre Oltu impreunandu si pre cea remasa de Teodoru, care facea preste totu la 10,000 de ómeni. Turcii devastara tierr'a paganesce, si càtra midiloculu lui Juniu purcessera in contra lui Ipsilante. Caminariulu Sava desertà la Turci; Romanii cei venduti de capitanulu Jordache se imprastiara. Jordache cu legiunea gréca se puse in ordine de bataia in campulu Dragasianiloru. Incingundu-se batai'a, Grecii cadiura mai toti, pucini scapara la Ipsilante care siedeá in monasteriulu Cozi'a. Ipsilante fugi cu remasitielu in Transilvani'a, unde se prinse indata de càtra autoritatile austriace, si se espedí la Muncastru. — In fine pórt'a deschise ochii, si determinà se nu mai puna domni greci in principatele Romane. Ea cerù cá fia-care principatu se tramitta la Constantinopolu câte 7 candidati, spre a allege domni d'íntre densii, si in 20 Juliu 1822 numí pre *Gregoriu Ghica* domnu in Romani'a, si pre *Joanne Sturdia* domnu in Moldavi'a.

J.

Starea Daciei de la scullarea lui Teodoru 1821 pàna in dillele nóstre 1868.

I. Gregoriu Ghic'a domnulu Romaniei si Joanne Sturdia domnulu Moldaviei.

1. De la intrarea Turciloru in principate pentru stingerea revolutiunei lui Ipsilante, se commissera multe crudelitati. Inca

in 18. Juniu 1822 cerù ambassadoriulú russescu cá truppele turcesci se se retraga d'in principate. Pórt'a promise, inse nu le retrasse. La 10. Aprile 1824 ambassadoriulu britanicu se vede constrinsu a dá o nota prin care provóca pre pórt'a a desiértá principatele de óste turcésca. In urm'a acestei note o parte de turci esse d'in principate, inse totu mai remanu destui spre a stórce tierr'a. — Intre acestea grecii continua resbellulu incontra turciloru pre apa si pre uscatu. Imperatoriulú Alessandru tramitte la Constantinopolu pre consiliariulu Minzachi cu propuneri de pace, inse fara resultatu. Alessandru móre in 1 Decembre 1825, sí-i urmédia pre tronu frate-seu Nicóla. Defferintiéle intre Pórt'a si Russi'a se terminédia prin o conventiune subscrissa la cetatea Alba in 6 Octombre 1826. Prin articlulu III allu acestei conventiuni pórt'a se indatorédia a observá privilegiele, sí tractatele relative la principatele romane, cele confirmate prin art. V. alu tractatului de la Bucuresci, a reinnouí hattisierifele de la annulu 1802 prin care se specifica sí se garantédia aceste privilegie, sí a le completá in urmarea allegerei de domni pamenteani. In poterea acestui articlu se subscrisse dreptu complémentu unu actu separatu pentru principate.

2. Inse pórt'a nu cugetá seriosu la implinirea celloru promise prin acestu tractatu, asiá dara Russi'a i dechiará resbellu in 14 Aprile 1828. In 7 Maiu Russii trecura Prutulu. Joanne Sturdia fu appucatu in Jassi pre neasteptate, si dechiáratu prinsu; éra Gregoriu Ghica se retrasse in Transilvani'a. — In 18 Juniu Russii iau Brail'a, dupa aceea coprindu tóte cetatile de pre langa Dunare. Victoriele acestea costara pre Russi'a la 60,000 de ómeni. Romanii luara parte activa la espeditiunea acésta. Maghieru sí Solomonu se destinsera prin vitediéle loru. Afara de acestea, greutatile celle mari alle espeditiunei, incortellarea, provisionarea, carraturele, ospitalile si altele, cadiura tóte asupra Romaniloru cari suferira de tóte partile. Preste acestea se lati pestilentia in tierra. Mai adauge abusurile ordinare alle militariloru. Mitropolitulu Gregoriu se planse asupra loru, sí fu relegatu in Bassarabi'a.

3. In primavér'a annului 1829, generariulu Diebici luá Durostorulu, in 21—23 Juliu trecù muntele Emului, sí in 20 Augustu coprinse Adrianopolea. In 2 (14) Septembre se incheiá tractatulu de pace la Adrianopolea. Prin articlulu II, Russi'a

dà Turciei înapoi tôte locurile ocupate în Europ'a, înse fortărețele de pre langa rip'a stânga a Dunarei se se radia, și împreună cu regiunile lor, se se restituésca principatelor romane; prin artículu III Prutul se defige și pre venitoriu dreptu margine între celle două imperie, înse braciulu Sulinei și insulele de la gur'a Dunarei se tréca la Russi'a; prin artículu V se assiedia: „Fiendu că principatele Romaniei și Moldaviei s'au pusu prin capitulatiuni supu protecțiunea înaltei Porti, și Russi'a a garantatu prosperitatea lor, se întiellege că elle și pastrédia tôte privilegiete și immunitatile cari și le au castigatu în poterea capitulatiunilor, séu prin tractatele încheiate între celle două curti imperiali, séu prin hattisierife cari s'au datu în diverse tempuri. Prin urmare elle se voru bucurá de libertatea religiunei, de o perfecta securitate, de o administratiune nationale neatternata și de o completa libertate de commerciu.“

Dara dupa not'a la artículu IX, „elle voru remané ocupate de truppele russesci până candu pórt'a va respunde summ'a de 11,500,000 de galbeni, dreptu desdaunare de spesele resbellului.“

4. Prin actulu separatu asupr'a principatelor se definesce: „că domnii se se întarésca pre viétia, afara de casulu candu s'aru lassá ei de buna voia, séu s'aru scóte pentru vreo calcare de lege... Domnii voru regulá cu deplina libertate tôte trebile d'în intru alle tierrei în întiellegere cu divanele respective, și nu se voru turburá în administratiunea interna prin nici o ordine contraria drepturilor garantate prin tractate. — Firulu apei Dunarei până la confluínti'a ei cu Prutul va formá marginea între provinciile turcesci și între principatele romane. Tôte cetatile de pre langa rip'a stânga a Dunarei se voru restituí principatelor, Turci'a nu va poté se posséda nici unu locu pre rip'a stânga a Dunarei; nici unu musulmanu nu va avé dreptu de a se assiedia în principate. Guvernele romane voru poté se puna cordone sanitarie și carantine pre langa rip'a Dunarei; pentru șervitiulu necessariu elle voru tiené o militia nationale. — Principatele afara de tributulu, annuale voru mai respunde înaltei Porti o summa care se va determiná mai în urma, dreptu compensare pentru stergerea tutoru sarcinelor extraordinarie, și la fia-care punere de domnu, principatulu respectivu va dá o summa de o mesura cu tributulu annuale allu tierrei. Dara preste acestea nu se va mai cere

de la tierra séu de la domnu nici unu altu tributú séu dare, suptu nici unu pretestu. — Fiendu că principatele au patimitu multu in cursulu rébellului acestuia, pórt'a le iérta tributulu pre doi anni, incependu d'in diu'a in care principatele se voru desiértá cu totulu de ostile russesci. — In fine pórt'a promitte că va confirmá regulamentele administrative cari s'au lucratu de cătra commissiunile compuse de ómenii cei mai insemnati d'in principate in decursulu anniloru acestora, intielllegendu-se de sene, că dissele regulamente nu voru vatemá drepturile inaltei porti.“

5. Comissiunile pentru redigerea regulamentelor organice se adunassera inca in 29 Juliu suptu presiedinti'a consiliariului russescu Minzachi, inse din caus'a multeloru modificari ce se cerea de cătra Russi, nu se potura terminá pàna ce veni generariulu Kisselevu (in Novembre) in calitate de presiedinte plenipotentiariu pentru améndoue principatele. Se convocara adunari éstraordinarie de épiscopi si de boiari, un'a la Jassi, si un'a la Bucuresci, regulamentele se suppusera la desbateri serióse; in fine se subscrissera si se tramisera la Petersburgu spre a se suppone cunnoscintiei si incuviintiarei imperatoriului. Intre ácestea se pusera in lucrare reformele administrative. — In 29 Ianuariu 1834 se incheiá altu tractatu la Petersburgu intre Russi'a si Turci'a, prin care pórt'a se invoiesce a recunnósce 'constitutiúnea principateloru romane, si se indatorédia a publicá unu fermanu pentru ácéstá. Totu de o data curtile se invoira, cá de ácéstá data, inse numai de ácéstá data, se numésca elle domni in principate. Allegerea celloru dóue curti cadíu pre *Michailu Sturdia* pentru Moldavi'a si pre *Alessandru Ghica* pentru Romani'a. — Generariulu Kisselevu lassá guvernulu próvisoriu in manile consulelui generale baronu de Ruckmann, si se dusse in Russi'a. Candidatii de domni plecara la Constantinopole, unde primira investitur'a d'in manile sultanului. Russii desiértara principatele si nouii domni intorcundu-se de la Constantinopole in patri'a loru, se primira cu applause de bucuria d'in partea Romaniloru, in vér'a annului Chr. 1834.

II. Michailu Sturdia, Alessandru Ghic'a, Georgiu Bibescu,
Gregoriu Ghic'a, Barbu Stirbeiu.

1. In tempulu ácesta spiritulu romanu, care jacusse apesatu suptu greutatea impregiurariloru, incepù a se desteptá

sî a înaintă cu pasi rapedi, mai vertosu în Transilvani'a. Revoluțiunea lui Chori'a electrisă pre Romani, sî sangele lui fecundă terrenulu nationale. Mai allesu cultur'a intelectuale, istori'a sî litteratur'a se desvoltara în tóta vigórea, Samuelu Micu (Clainu) tradusse d'în nou, sacr'a scriptura dupa testulu originalu, compuse istori'a bisericeii romanesce, istori'a politica a Romaniloru d'în Transilvani'a sî a Romaniloru d'în principatele Transalpine. Georgiu Sfincanu compuse dupa documente autentice chronic'a tutoru Romaniloru d'în Daci'a, de la Decebalu pâna la annulu 1808, inse, mori înainte de a o poté publică. Petru Maioru publică la annulu 1812 istori'a despre inceputulu Romaniloru, apoi la annulu 1823 istori'a bisericeasca a Romaniloru. La annulu 1825 essi de suptu tipariu la Bud'a, Dictionariulu romanu-latinu-unguru sî germanu, cu introducerea critica despre limb'a romana de Petru Maioru. La annulu 1826 se publică la Vienn'a gramatic'a limbei daco-romane de J. Alessi, cu testulu latinu. În restempulu acest'a Georgiu Lazaru trecu în Romani'a sî deschise la Bucuresci cursulu de scientie esacte în limb'a romana.

Suptu domni'a lui A. Ghica se infientiara scóle în tóte urbile districtuali, sî mai în urma se deschisera scóle comunali în tóte satele d'în principatu. În Moldavi'a se facura asemine inceputuri, inse cu restringerea la capitale sî la câte-va oppide.

Domni'a lui Alessandru Ghica nu tienu mai multu de optu anni: ellu se destitui prin intiellegere commune a Russiei sî a Turciei, în 7 Octombre 1842. Adunarea generale d'în lun'a lui Decembre 1842 allesse pre Georgiu Bibescu domnu Romaniei.

Prin evenimentele de la 1848 sî 1849 caditura amendoi domnii d'în principatele Romane.

În 10 Maiu 1849 se subscrise la Balt'a-Limanu o conventiune între Russi'a sî Turci'a, prin care se invoira aceste poteri a numi domni pre 7 anni, în Moldavi'a pre Gregoriu Ghica sî în Romani'a pre Barbu Stirbeiu.

În annulu 1853, se deschise resbellu între Russi'a sî Turci'a; principatele romane fura ocupate mai antaiu de Russi, apoi de Austriaci. Tractatulu de la Paris d'în 18 (30) Maiu 1856 assecurà autonomi'a principateloru suptu garanti'a poteri-

loru europene; septenniulu se implinî sî domniî provisorî se retrassera d'in functiunea loru. Adunarile generali de la 1857 se dechiarara pentru unirea principatelor. In 7 (19) Augustu 1858 se subscrise in Parisu de cele siette poteri mari alle Europei conventiunea pentru principatele romane, prin care li se deschise callea spre unire.

III. Alessandro Joanne I. Cus'a.

In 5 Ianuariu 1859 adunarea d'in Moldavi'a allesse domnu pre Alessandro Joanne Cusa; in 24 Ianuariu adunarea d'in Romani'a allesse pre aceeaşi persóna. Dorinti'a Romaniloru de a ave' unu singuru domnu preste amendoue principatele se implinî. Poterile europene recunoscuro pre Alessandro Joanne I, de domnu allu Romaniloru; inse ministeriele precumu sî adunarile generali remasera separate, sî numai in apparentia legate prin commissiunea centrale pâna la finitulu annului 1861. La 24 Ianuariu 1862 se intrunira adunarile generali la Bucuresci sî se compuse unu singuru ministeriu, sî asiá Romanii isi vedura in fine realisate dorintiele loru celle mai sacre. In loculu commissiunei centrale se infientiá unu consiliu de statu cu insarcinarea principale de a prepará proiectele de legi. Cestiunea cea spinósa a possessiuniloru monastiriiloru disse inchinate se deslegá cu dorinti'a generale a tierrei prin secularizarea averiloru ecclesiastice. Cu tóte acestea neintielegerea între guvernú sî adunarea generale crescú d'in dí in dí, sî addusse cu sene dissolverea adunarei in 2 Maiu 1864, sî suppunerea la suffragiulu universale a unui statutu, prin care se dá o autoritate mai larga Domnului, sî o potere mai marginita corpului legislativu, care se impartí acumu in doue camere, adeca a deputatiloru sî a senatoriloru. O lege electorale intense dreptulu de allegere la toti cetatianii, in proportiune cu averea. Totu de o data se publicá o lege rurale prin care se emancipara tierranii de servitutile impuse prin regulamentulu organicu sî se impropriara pre pamentulu ce possedea. Consiliulu de statu perlucrá in scurtu tempu codici civili, penali sî commerciali, o lege asupra instructiunei publice, sî altele.

Unu conflictu tristu, alle carui cause nu se potu intielege, între guvernú sî poporulu d'in Bucuresci, in 3 Augustu 1865, produsse ruptura între Domnu sî poporulu romanu, sî istrainá

ânimele acestuia de către Principe. La deschiderea corpului legislativ, în luna lui Decembrie, Domnului atinse cu amărăciune acestu punctu, și dechiară pre fața că ellu nu va fi pedecă la realizarea votului Romanilor de a avea unu Domnitoriu strainu.

IV. Carolu I.

În 11 Februaru 1866 Alessandru Joane I. Cusa abdică. Unu guvern provisoriu luă în mana frenele guvernului și publică suffragiul universale. Poporul romanu în 8 Aprilie al-lesse Domnitoriu pre Principele Carolu I. de Hohenzollern. Camer'a constituante proclamă allegerea în 1 Maiu între applause generali. În scurtu tempu camer'a perlucră o nouă constituțiune după principiile cele mai liberali, și o nouă lege electorale în consunantia cu acele principie.

Domnitoriulu sancționă acestu pactu fundamentalu-allu Romaniei și 'lu promulgă. Poterile europene recunoscuro transformările urmate în Romani'a. Principele Carolu I, prin portarea sa cea întiellépta și umana știu în scurtu tempu se castige animile tutoru Romanilor pentru sene. Suptu densulu se luara mesurile cele mai eficaci spre propagarea instructiunei, ammeliorarea agriculturii, facilitatea commerciului prin construirea căilor ordinare și ferrate, și spre înaltarea autorității nationale în fața Europei prin înarmarea generale. Poporul romanu deschise ochii că printr'unu farmecu, ellu vediu interesele sale, se curată de rugin'a cea veche, și suptu conducerea capului seu, încungiuratu de barbati cei mai intelligenti și mai devotati natiunei pasiesce rapede către implinirea destinului sale, dezvoltarea intelectuale, morale și materiale; spera în Domnedieu, și 'si plinesce datori'a cu tota energi'a.

Finitu.

Tabla cronologica.

Seri'a domnitoriloru d'in principatele romane de la annulu
d. Chr. 1247, pâna in dillele nôstre.

Domnitorii

Romaniei	Moldaviei
Linoiu de a drépt'a Oltului 1247	
Senescu de a stâng'a Oltului 1247	
Barbatu fratele lui Linoiu 1272	Dormanu 1282
Radu Negru 1290	
Michailu Bassaraba . . . 1314	
Danu I. 1333	
Alessandru Bassaraba 1353	
Vladu I. domnu tierrei Romanesci, banu de Severinu și duce de Fagarasiu 1360	Stefanu I. móre la . . . 1359
Danu II. 1374	Stefanu II. 1359
Mircea I. cellu mare. . . 1383	Petru I. 1359
Mircea II. 1419	Bogdanu I. 1365
Danu III. 1420	Lascu 1370
Vladu III. Draculu . . . 1430	Petru II. 1374
Vladu IV. fratele lui Danu 1452	Stefanu III. 1390
Vladu V. Tiepesiu . . . 1456	Petru III. 1398
Radu IV. celu frumosu . 1462	Alessandru I. cellu bunu 1401
Vladu V. de a dóua óra 1476	Elia și Stefanu IV. . . . 1432
Radu V. cellu mare . . . 1492	Petru IV. 1447
Michailu cellu reu . . . 1508	Bogdanu II. 1449
Vladutiu 1510	Alessandru II. 1452
Négu Bassaraba 1512	Petru V. Aronu 1456
Teodosiu 1521	Stefanu V. cellu mare . 1458
	Bogdanu III. 1504

Radu callugarulu . . . 1521
 Radu de la Affumati . . 1521

Moise Bassaraba . . . 1529
 Vladu refugitulu . . . 1530
 Ventilla 1532
 Radu de la Argesiu . . . 1534
 Petru Stantiu 1535
 Radu de a doua ora . . . 1536
 Radu Draculu 1540

Mircea III. 1546

Petrascu 1554
 Mircea III. de a 2-a ora 1558
 Petru Schiopulu 1559

Alessandru II. 1567

Michailu IV. Galléta . . . 1577
 Petru Cercellu 1583
 Michailu IV. de a 2-a ora 1585
 Stefanu Surdulu 1590
 Alessandru III. 1591
 Michailu V. Vitédiulu . . 1593

Sierbanu Bassaraba . . . 1601

Radu Michailu 1611
 Alessandru Elia 1616
 Gabrielu Movilla 1618
 Radu Mich. de a 2-a ora 1620

Alessandru fiulu lui Radu 1623

Alessandru Elia de a 2-a 1628
 Leonu Stefanu 1630

Stefanu VI. 1517

Petru VI. Raresiu . . . 1527

Stefanu VII. 1538

Petru Raresiu de a 2-a
 ora 1541

Elia II. fiulu lui Petru 1546

Stefanu VIII. 1552

Alessandru III. Lepusi-
 nianu 1552

Eraclide Despotu 1561

Stefanu Tomsia 1563

Alessandru Lepusnianu
 de a doua ora 1564

Bogdanu IV. 1566

Jonascu 1571

Petru Schiopulu 1574

Joanne Ereticulu 1580

Petru Schiopulu de a
 2-a ora 1584

Aronu Tirannulu 1591

Stefanu Resvanu 1595

Ieremia Movilla 1596

Simeonu Movilla 1607

Constantinu Movilla . . . 1608

Stefanu Tomsia 1612

Radu Michailu 1616

Casparu Gratianu 1618

Alessandru IV. 1620

Stefanu Tomsia de a 2-a
 ora 1621

Radu Michailu de a 2-a ora 1623

Mironu Bernovescu . . . 1626

Moise Movilla 1630

Alessandru Radu 1631

Alessandru Elia de a 2-a
 ora 1632

Mateiu Bassaraba	1633	Moise Movilla a 2-a óra	1633
Constantinu Bassaraba	1654	Basilu Lupu	1634
Michailu Radu	1658	Georgiu Stefanu	1653
Georgiu Ghica	1659	Gregoriu Ghica	1658
Gregoriu Ghica	1660	Stefanu Lupu	1659
Radu Leonu	1665	Eustatiu Dabisia	1662
		Duca	1666
Antoniú	1669	Elia fiulu lui Alessandro	1667
Greg Ghica de a 2-a óra	1672	Duca de a 2-a óra	1669
Duca	1673	Stefanu Petriceiu	1672
		Demetriu Cantacuzenu	1673
Sierbanu Cantacuzenu	1679	Antoniú Rossettu	1676
		Duca de a 3-a óra	1679
		Demetriu Cantacuzenu de	
		a 2-a óra	1684
Constantinu Brancoveanu	1688	Constant. Cantemiru	1684
		Constantinu Duca	1693
		Antiochu Cantemiru	1696
		Constantinu Duca de a	
		2-a óra	1700
		Michailu Racovitia	1704
		Antiochu Cantemiru	1705
		Michailu Racovitia de a	
		2-a óra	1707
		Nicóla Mavrocordatu	1709
		Demetriu Cantemiru	1710
		Nicóla Mavrocordatu	1712
Stefanu Cantacuzenu	1714	Michailu Racovitia	1716
Nicóla Mavrocordatu	1716		
Joanne Mavrocordatu	1717	Gregoriu Ghica	1727
Nicóla Mavrocordatu	1719		
Constant. Mavrocordatu	1730	Constant. Mavrocordatu	1733
Gregoriu Ghica	1733	Gregoriu Ghica	1735
Constant. Mavrocordatu	1735	Constant. Mavrocordatu	1741
Michailu Racovitia	1741	Joanne Mavrocordatu	1744
Constant. Mavrocordatu	1744	Gregoriu Ghica	1747
		Constant. Mavrocordatu	1748
Gregoriu Ghica	1748	Constantinu Racovitia	1749
Mateiu Ghica	1752	Mateiu Ghica	1753
Constantinu Racovitia	1753	Constantinu Racovitia	1756
Constant. Mavrocordatu	1756	Scarlatu Ghica	1757
		Joanne Callimachu	1758
Scarlatu Ghica	1758	Gregoriu Callimachu	1761
Constant. Mavrocordatu	1761		
Constantinu Racovitia	1763	Gregoriu Ghica	1764
Stefanu Racovitia	1764		
Scarlatu Ghica	1765		

Alessandru Ghica	1766	Gregoriu Callimachu de a 2-a óra	1766
Gregoriu Ghica	1768	Constant. Mavrocordatu.	1769
Manuelu Rosettu	1770	Gregoriu Ghica.	1774
Alessandru Ipsilante	1774	Constantinu Muruzu	1777
Nicóla Caragiá	1782	Alessand. Mavrocordatu	1782
Michailu Sutiu	1783	Alessandru Ipsilante	1785
Nicóla Mavrogene	1686	Alessand. Mavrocordatu	1787
Michailu C. Sutiu	1792	Alessandru Ipsilante	1788
Alessandru Muruzu	1793	Alessandru Muruzu	1792
Alessandru Ipsilante	1796	Michailu C. Sutiu	1793
Constantinu Angiarliu	1797	Alessandru Callimachu	1795
Alessandru Muruzu	1799	Constantinu Ipsilante	1797
Michailu Sutiu	1801	Alessandru Sutiu	1800
Constantinu Ipsilante.	1803	Alessandru Muruzu	1803
Alessandru Sutiu	1806	Scarlatu. Callimachu	1806
Constantinu Ipsilante domnu preste amendóue Principatele	1806	Scarlatu Callimachu	1812
Joanne Caragiá	1812	Michailu Sutiu	1819
Alessandru Sutiu	1819	Joanne Sturdia	1822
Gregoriu Ghica	1822	Michailu Sturdia	1834
Alessandru Ghica	1834	Gregoriu Ghica	1849
Georgiu Bibescu	1842		
Barbu Stirbeiu	1849		
Interregnu 1856			
Alessandru Joane Cusa, domnu preste amendóue Principatele romane unite	1859.		
Carolu I. de Hohenzollern Domnu constitutionale allu Romaniei	1866.		